

FASTI

Ovid

5010.227

Harvard College Library

THE GIFT OF

SAMUEL ABBOTT GREEN, M.D.,
OF BOSTON.

(Class of 1851.).

14 Nov. 1888.

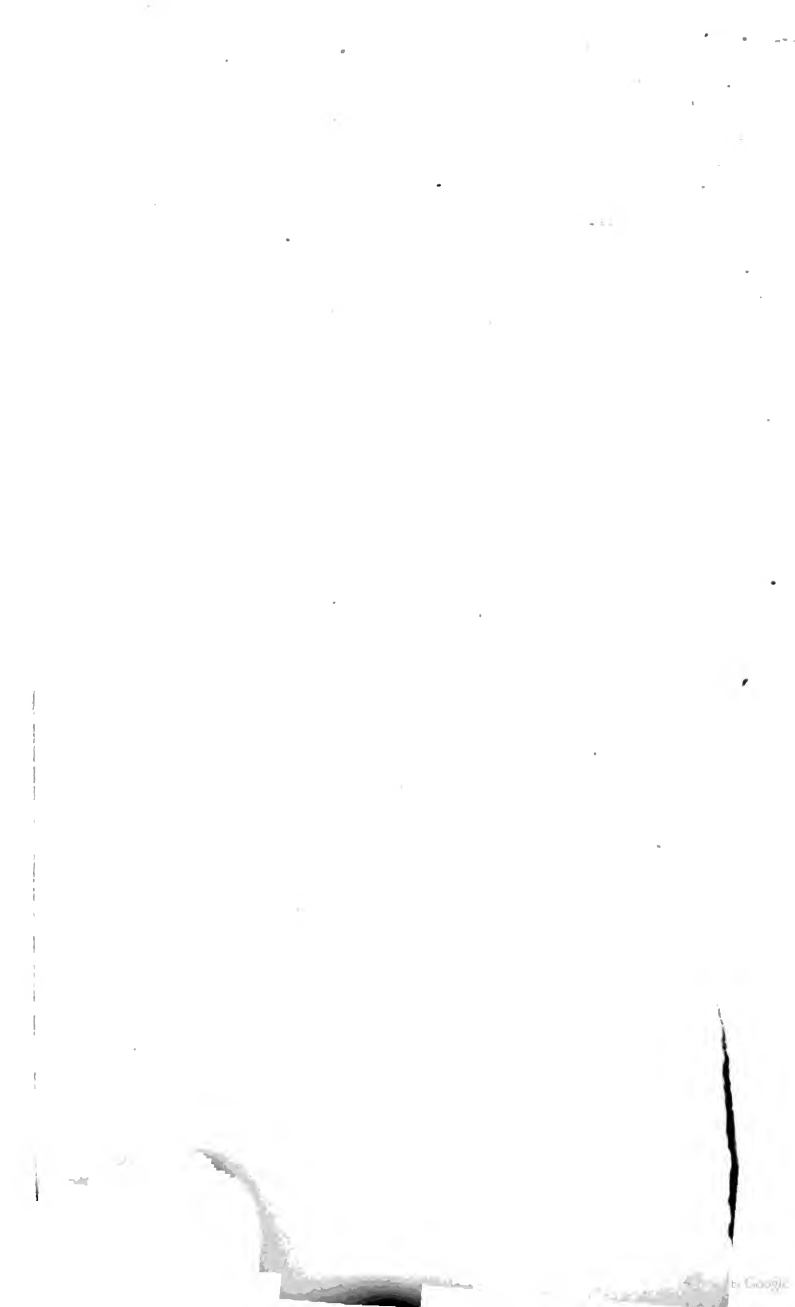
518.227

OVIDII

FASTI.

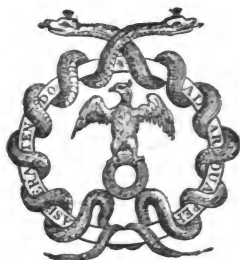
LONDON:
JOHN W. PAPER AND SON.

PUBLII OVIDII NASONIS

F A S T I.

FROM THE TEXT OF J. B. KREBS,
CAREFULLY REVISED.

nc.

LONDON: .

JOHN W. PARKER AND SON, WEST STRAND.

MDCCLIV.

So 10.227

14 November 1933

GILBERT

Mr. Samuel A. Greer

Posto

PUBLII OVIDII NASONIS

FASTI.

KALENDARIVM.

JANUARIUS.

- A Kal. Januarii. Jani festum, Junonis, Jovis, et Æsculapii.
b IV. No.
c III. No. Cancer occidit cosmice.
d II. No.
e Nonis. Lyra oritur.
f VIII. Id.
g VII. Id.
A VI. Id. Festa Jani. Agonalia. Delphin oritur.
b V. Id. Medietas hiemis.
c IV. Id.
d III. Id. Festa Carmentis et Juturnæ.
e II. Id.
f Idubus. Festum Jovis. Redditæ sunt provinciæ populo Romano.
g XIX. Kal. Feb. Cæsar Augustus vocatur.
A XVIII. Kal. Sacrificium Carmentis. Festum Porrimæ et Postvertæ.
b XVII. Kal. Festum Concordiæ.
c XVI. Kal.
d XV. Kal. Sol in Aquario.
e XIV. Kal.
f XIII. Kal.
g XII. Kal.
A XI. Kal.
b X. Kal.
c IX. Kal. Lyra occidit.
d VIII. Kal. Pectus Leonis occulitur.
e VII. Kal.
f VI. Kal. Festum Castoris [et Pollucis].
g V. Kal.
A IV. Kal.
b III. Kal. Festum Pacis.
c II. Kal.

FEBRUARIUS.

- d Kal. Feb. Templum factum est Carmenti. Celebratur Asylum.
e IV. No. Lyra penitus occidit.
f III. No. Occidit Delphin.
g II. No.
A Nonis. Augustus dictus est pater patriæ. Aquarius vadit ad occasum.
b VIII. Id.
c VII. Id. [Primus dies Ferilium.]
d VI. Id.
e V. Id. Ver incipit.
f IV. Id. Initium Veris.
g III. Id. Bootes oritur; et est festum Fauni.
A II. Id.
b Idubus. Festum Jovis et Fauni. Nefastus dies Fabiorum.
c XVI. Kal. Martii. Anguis, Corvus, Crater oriuntur.
d XV. Kal. Sol intrat in Pisces. Iterum Fauni.
e XIV. Kal.
f XIII. Kal. Festum Quirini. Festum stultorum et Fornacis.
g XII. Kal. Feralia.
A XI. Kal. Caristia virorum.
b X. Kal. Termini.
c IX. Kal.
d VIII. Kal. Fuga Tarquinii Superbi. Veris initium.
e VII. Kal.
f VI. Kal.
g V. Kal.
A IV. Kal.
b III. Kal. Equiria in campo Martio.
c II. Kal.

MARTIVS.

- d Kal. Martii. Festum Martis et Junonis. Ancilia feruntur. Non est bonum nubere.
- e VI. No.
- f V. No. Alter Piscium conditur. Oritur Vindemitor.
- g IV. No. Bootes citius, Vindemitor tardius occidunt cosmice.
- A III. No. Festum Vestæ. Cathedra Julii.
- b II. No. Festum Vejovis. Pegasus oritur heliace.
- c Nonis.
- d VIII. Idibus. Corona Ariadnes oritur.
- e VII. Id.
- f VI. Id.
- g V. Id.
- A IV. Id.
- b III. Id.
- c II. Id. Altera Equiria fiunt juxta Tiberim.
- d Idibus. Festum Annæ Perennæ. Julius Cæsar occisus in Capitolio.
- e XVII. Kal. Aprilis. Scorpheus oritur.
- f XVI. Kal. Milvius oritur. Festum Bacchi. Vilis anicula hederis coronata vendit populo libatum. Melle Libero patri sacrificamus. Libera toga datur. Milvius oritur chronice. Festum est Ledaorum, qui fuerunt Argivi, vel Larium.
- g XV. Kal.
- A XIV. Kal. Quinquatria Paladis captæ.
- b XIII. Kal.
- c XII. Kal.
- d XI. Kal. Sol in Arietem.
- e X. Kal. Ultimus dies Quinquatrum.
- f IX. Kal.
- g VIII. Kal. Æquinoctium vernale.
- A VII. Kal.
- b VI. Kal.
- c V. Kal. Festum Jani, Concordiæ, Pacis, et Salutis.
- d IV. Kal.
- e III. Kal.
- f II. Kal. Festa Lunæ lagentis: templum in Aventino monte.

APRILIS.

- g Kal. Aprilis. Festum Veneris et Virilis Fortunæ. Scorpheus occidit.
- A IV. No. Pleiades oriuntur.

- b III. No. Meretrices lavantur sub myrrho. Fors Fortuna Virilis. Scorpheus occidit cosmice.
- c II. No. Hebæ et Matri deorum Megalenses ludi fiunt.
- d Nonis. Festum Publicæ Fortunæ.
- e VIII. Id. Orion occidit chronice.
- f VII. Id. Festum Cerealium ludorum. Libra occidit cosmice. Juba victus a Julio Cæsare.
- g VI. Id.
- A V. Id.
- b IV. Id.
- c III. Id.
- d II. Id.
- e Idibus. Festum Jovis Victoris. Templum... Libertatis.
- f XVIII. Kal. Mai. Dies grandinosa. Augustus Cæsar vicit Mutinenses.
- g XVII. Kal. Forda litatur Telluri.
- A XVI. Kal. Triumphus Augusti. Hyades occidunt heliace.
- b XV. Kal. Sol in Taurum.
- c XIV. Kal. Equiria. Combustio vulpium.
- d XIII. Kal. Festa Palis. Roma condita.
- e XII. Kal.
- f XI. Kal. Festa Veneris Vinalia.
- g X. Kal.
- A IX. Kal.
- b VIII. Kal.
- c VII. Kal.
- d VI. Kal. Festum Rubiginis. Aries oritur heliace.* Prothius oritur cosmice, occidit heliace. Tempora veris prima finita sunt.
- e V. Kal.
- f IV. Kal. Festum Floræ et Vestæ.
- g III. Kal.
- A II. Kal.

MAIVS.

- b Kal. Maii. Amalthea capra oritur cosmice. Ara Laribus posita.
- c VI. No. Flat ventus Argestes. Hyades oriuntur cosmice. Finis Floralium.
- d V. No. Panthera Chironis oritur chronice.
- e IV. No.
- f III. No. Stellificatio Lyræ. Sagittarius oritur.
- g II. No. Scorpheus apparet in parte media.

- A Nonis.
 b VIII. Id. Lemuria celebrantur. Non est bonum nubere.
 c VII. Id. Orion occidit chronice.
 d VI. Id. Festum Martis Bisulitoris.
 e V. Id.
 f IV. Id.
 g III. Id.

- A II. Id. Pleiades oriuntur heliace. Æstas incipit.
 b Idbus. Ora Tauri oriuntur heliace. Scirpea simulacra mittuntur in Tiberim. Festum est Mercurii.
 c XVII. Kal. Junii.
 d XVI. Kal.
 e XV. Kal. Sol it in Geminos. Agonia Junii fiunt.
 f XIV. Kal. Canis Orionis exit.
 g XIII. Kal. Lustra Vulcani fiunt.

- A XII. Kal.
 b XI. Kal.
 c X. Kal. Mos sacrorum pro fuga Tarquinii faciundorum. Non modo inest fuga Tarquinii. Inest VIII. Kal. Mart.
 d IX. Kal. Festum Publicæ Fortunæ.
 e VIII. Kal. Rostra aquilæ oriuntur chronice.
 f VII. Kal. Bootes occidit heliace.
 g VI. Kal. Hyas occidit heliace, oriens cosmice.
 A V. Kal.
 b IV. Kal.
 c III. Kal.
 d II. Kal.

JUNIUS.

- e Kal. Junii. Festa Carnæ, Junonis Monetæ, Martis, et Tempestatis. Aquila oritur chronice.
 f IV. No. Hyades oriuntur heliace.
 g III. No. Bellonæ Festum.
 A II. No. Dedicatio templi Herculis.

- b Nonis. Festum Trinomii dei Fidiî Sanci Semipatris. Malum est nubere ante Idus.
 c VIII. Idus.
 d VII. Id. Tergeum ursæ occidit heliace, et regis Lycaonis. Lycaonida fiunt, ludi Tiberis.
 e VI. Id. Datum est templum Menti. Festum et Vestæ. Asinus coronatur. Ara Priapi. Priori Palladium liberatur ab igni Gallico. Mors Crassi et suorum.
 f V. Id. Delphin oritur chronice.
 g IV. Id. Matralia fiunt. Rutilius et Didius occiduntur. Templum Fortunæ Servius, Concordiæ Livia dedicavit.

- A III. Id.
 b II. Id.
 c Idbus. Jovi Invicto datum est templum. Minora Quinquatria Palladis fiunt.
 d XVIII. Kal. Julii.
 e XVII. Kal. Dione orta est heliace in fronte Tauri.
 f XVI. Kal. Flat Zephyrus prosper navigantibus.
 g XV. Kal. Sol in Cancrum. Pallas colitur in Aventina arce.
 A XIV. Kal. Secundus ventus. Orion oritur heliace.
 b XIII. Kal. Delphin oritur chronice. Sol in Cancrum. Volsci et Equi vincuntur.
 c XII. Kal. Templum datum est Summano Jovi.
 d XI. Kal. Æsculapius, qui et dicitur Ophiuchus et Serpentarius, chronice oritur.
 e X. Kal.
 f IX. Kal. Victus est Flaminus.
 g VIII. Kal. Syphax vincitur. Hasdrubal occiditur. Festum Fortis Fortunæ. Solstitium.
 A VII. Kal. Festum Larium et Jovis Statoris.
 b VI. Kal. Orion apparet a Zona inferius. Solstitium.
 c V. Kal. Larium.
 d IV. Kal. Templum Quirino factum.
 e III. Kal.
 f II. Kal. Festum Picridum.

LIBER PRIMUS.

TEMPORA cum causis Latium digesta per annum,
Lapsaque sub terras, ortaue signa canam.
Exceipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
Hoc opus, et timidæ dirige navis iter:
Officioque, levem non aversatus honorem, 5
Huic tibi devoto numine dexter ades.
Sacra recognosces Annalibus eruta priscis,
Et quo sit merito quæque notata dies.
Invenies illic et festa domestica vobis:
Sæpe tibi pater est, sæpe legendus avus. 10
Quæque ferunt illi pictos signantia fastos,
Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.
Cæsar's arma canant alii; nos Cæsar's aras,
Et quoscunque sacris addidit ille dies.
Annue conanti per laudes ire tuorum, 15
Deque meo pavidos excute corde metus.
Da mihi te placidum: dederis in carmina vires;
Ingenium vultu statque caditque tuo.
Pagina judicium docti subitura movetur
Principis, ut Clario missa legenda deo. 20
Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,
Civica pro trepidis cum tulit arma reis.
Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
Ingenii currant flumina quanta tui.
Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas, 25
Auspice te felix totus ut annus eat.
Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras:
Curaque finitimos vincere major erat. 30

Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum :

Erroremque suum quo tueatur habet.

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc anno statuit temporis esse satis.

Per totidem menses a funere conjugis uxor 35

Sustinet in vidua tristia signa domo.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

Cum rudibus populis annua jura daret.

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :

Hæc generis princeps, ipsius ille pater. 40

Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus :

Quæ sequitur, numero turba notata fuit.

At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras:

Mensibus antiquis addidit ille duos.

NE tamen ignores variorum jura dierum; 45

Non habet officii Lucifer omnis idem.

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur;

Fastus erit, per quem lege licebit agi.

Neu toto perstare die sua jura putaris ;

Qui jam Fastus erit, mane Nefastus erat. 50

Nam simul exta deo data sunt, licet omnia fari,

Verbaque honoratus libera prætor habet.

Est quoque, quo populum jus est includere septis;

Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas: 55

Idibus alba Jovi grandior agna cadit.

Nonarum tutela deo caret. Omnibus istis,

Ne fallare cave, proximus Ater erit.

Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus

Damna sub adverso tristia Marte tulit. 60

Hæc mihi dicta semel, totis hærentia fastis,

Ne seriem rerum scindere cogar, erunt.

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,

Inque meo primus carmine Janus adest.

Jane biceps, anni tacite labentis origo. 65

Solus de superis qui tua terga vides;

Dexter ades ducibus, quorum secura labore
Otia terra ferax, otia pontus agit.
Dexter ades patribusque tuis, populoque Quirini,
Et resera nutu condita templa tuo. 70
Prospera lux oritur: linguisque animisque favete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.
Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Jurgia: differ opus, livida lingua, tuum.
Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther, 75
Et sonet accensis spica Cilissa focus?
Flamma nitore suo templorum verberat aurum,
Et tremulum summa spargit in æde jubar.
Vestibus intactis Tarpeias itur in arces:
Et populus festo concolor ipse suo est. 80
Jamque novi præeunt fascēs: nova purpura fulget:
Et nova conspicuum pondera sentit ebur.
Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,
Quos aluit campis herba Falisca suis.
Jupiter, arce sua totum cum spectat in orbem, 85
Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
Salve, læta dies, meliorque revertere semper,
A populo rerum digna potente coli.
Quem tamen esse deum te dicam, Jane biformis?
Nam tibi par nullum Græcia numen habet. 90
Ede simul causam, cur de cœlestibus unus
Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.
Hæc ego cum sumtis agitare[m] mente tabellis,
Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus 95
Bina repens oculis obtulit ora meis.
Obstupui, sensique metu riguisse capillos,
Et gelidum subito frigore pectus erat.
Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,
Edidit hos nobis ore priore sonos: 100
Disce, metu posito, vates operose dierum,
Quod petis, et voces percipe mente meas.
Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant:
Adspice, quam longi temporis acta canam.

- Lucidus hic aer, et, quæ tria corpora restant, 105
Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.
Ut semel hæc rerum secessit lite suarum,
Inque novas abiit massa soluta domos;
Altum flamma petit; propior locus aera cepit;
Sederunt medio terra fretumque solo. 110
Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,
In faciem redii dignaque membra deo.
Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ,
Ante quod est in me, postque videtur idem.
Accipe, quæsita quæ causa sit altera formæ: 115
Hanc simul ut noris, officiumque meum.
Quicquid ubique vides, cælum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi:
Et jus vertendi cardinis omne meum est. 120
Cum libuit pacem placidis emittere tectis,
Libera perpetuas ambulat illa vias.
Sanguine lethifero totus miscabitur orbis,
Ni teneant rigidæ condita bella seræ.
Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis: 125
It, redit officio Jupiter ipse meo.
Inde vocor Janus. Cui cum Cereale sacerdos
Imponit libum, mixtaque farra sale;
Nomina ridebis: modo namque Patulcius idem,
Et modo sacrificio Clusius ore vocor. 130
Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
Nomine diversas significare vices.
Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ;
Jam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.
Omnis habet geminas, hinc atque hinc, janua frontes: 135
E quibus hæc populum spectat, at illa Larem.
Utque sedens vester primi prope limina tecti
Janitor egressus introitusque videt:
Sic ego prospicio cœlestis janitor aulæ
Eoas partes Hesperiasque simul. 140
Ora vides Hecates in tres vergentia partes,
Servet ut in ternas compita secta vias.

Et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
Cernere non moto corpore bina licet.
Dixerat; et vultu, si plura requirere vellem, 145
Se mihi difficilem non fore, fassus erat.
Sumsi animum, gratesque deo non territus egi;
Verbaque sum, spectans, pauca locutus, humum.
Dic age, frigoribus quare novus incipit annus,
Qui melius per ver incipiendus erat? 150
Omnia tunc florent: tunc est nova temporis ætas:
Et nova de gravido palmite gemma tumet:
Et modo formatis amicitur frondibus arbos:
Prodit et in summum seminis herba solum:
Et tepidum volucres concentibus aera mulcent: 155
Ludit et in pratis luxuriatque pecus.
Tum blandi soles: ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsa sub trabe fingit opus:
Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro:
Hæc anni novitas jure vocanda fuit. 160
Quæsieram multis: non multis ille moratus,
Contulit in versus sic sua verba duos.
Bruma novi prima est, veterisque novissima solis:
Principium capiunt Phœbus et annus idem.
Post ea mirabar, cur non sine litibus esset 165
Prima dies. Causam percipe, Janus ait.
Tempora commisi nascentia rebus agendis,
Totus ab auspicio ne foret annus iners.
Quisque suas artes ob idem delibat agendo:
Nec plus quam solitum testificatur opus. 170
Mox ego: Cur, quamvis aliorum numina placem,
Jane, tibi primo thura merumque fero?
Ut per me possis aditum, qui limina servo,
Ad quoscunque voles, inquit, habere deos.
At cur læta tuis dicuntur verba Kalendis, 175
Et damus alternas accipimusque preces?
Tum deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,
Omnia principiis, inquit, inesse solet.
Ad primam vocem timidas advertitis aures,
Et primum visam consulit augur avem. 180

Templa patent auresque deûm, nec lingua caducas
Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.
Desierat Janus : nec longa silentia feci,
Sed tetigi verbis ultima verba meis :
Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi, 185
Et data sub niveo condita mella cado ?
Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.
Dulcia cur dentur, video ; stipis adjice causam,
Pars mihi de festo ne labet ulla tuo. 190
Risit ; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,
Qui stipe mel sumta dulcius esse putes !
Vix ego Saturno quemquam regnante videbam,
Cujus non animo dulcia lucra forent.
Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi : 195
Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.
Pluris opes nunc sunt, quam prisce temporis annis,
Dum populus pauper, dum nova Roma fuit ;
Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis ulva torum. 200
Jupiter angusta vix totus stabat in æde :
Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.
Frondebis ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis :
Pascebatque suas ipse senator oves.
Nec pudor in stipula placidam cepisse quietem, 205
Nec fœnum capiti supposuisse fuit.
Jura dabat populis posito modo consul aratro :
Et levis argenti lamina crimen erat.
At postquam fortuna loci caput extulit hujus,
Et tetigit summos vertice Roma deos ; 210
Creverunt et opes, et opum furiosa cupido :
Et, cum possideant plurima, plura volunt.
Quærere, ut absumant, absumta requirere certant :
Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.
Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda, 215
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.
In pretio pretium nunc est : dat census honores,
Census amicitias : pauper ubique jacet.

Tu tamen, auspiciū si sit stipis utile, quæris,
Curque juvent nostras æra vetusta manus. 220
Æra dabant olim: melius nunc omen in auro est,
Victaque concedit prisca moneta novæ.
Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,
Aurea; majestas convenit ista deo.
Laudamus veteres, sed nostris utimur annis; 225
Mos tamen est æque dignus uterque coli.
Finierat monitus. Placidis ita rursus, ut ante,
Clavigerum verbis alloquor ipse deum:
Multa quidem didici; sed cur navalis in ære
Altera signata est, altera forma biceps? 230
Noscere me duplici posses in imagine, dixit,
Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
Causa ratis superest: Tuscum rate venit in amnem
Ante pererrato falcifer orbe deus.
Hac ego Saturnum memini tellure receptum; 235
Cœlitibus regnis ab Jove pulsus erat.
Inde diu genti mansit Saturnia nomen:
Dicta quoque est Latium terra, latente deo.
At bona posteritas puppim servavit in ære,
Hospitis adventum testificata dei. 240
Ipse solum colui, cujus placidissima lævum
Radit arenosi Tibridis unda latus.
Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat:
Tantaque res paucis pascua bubus erat.
Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro 245
Nuncupat hæc ætas, Janiculumque vocat.
Tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
Esset, et humanis numina mista locis.
Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum. 250
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat;
Nullus erat, justis reddere jura, labor.
Nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar:
Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.
Presserat ora deus. Tunc sic nostra ora resolvo, 255
Voce mea voces eliciente dei:

Cum tot sint Jani, cur stas sacratus in uno,
Hic ubi juncta foris templa duobus habes?
Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam,
Protinus Œbali rettulit arma Titi; 260
Utque levis custos, armillis capta Sabinis,
Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.
Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,
Arduus in valles et Fora clivus erat.
Et jam contigerat portam, Saturnia cujus 265
Demserat appositas insidiosa seras.
Cum tanto veritus committere numine pugnam,
Ipse meæ movi callidus artis opus;
Oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi;
Sumque repentinas ejaculatus aquas. 270
Ante tamen gelidis subjeci sulphura venis,
Clauderet ut Tatio fervidus humor iter.
Cujus ut utilitas pulsus percepta Sabinis,
Quæque fuit, tuto reddita forma loco est;
Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello: 275
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.
At cur pace lates, motisque recluderis armis?
Nec mora; quæsi reddita causa mihi.
Ut populò reditus pateant ad bella profecto,
Tota patet demta janua nostra sera. 280
Pace fores obdo, ne qua discedere possit:
Cæsareoque diu nomine clausus ero.
Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,
Adspexit toto quicquid in orbe fuit;
Pax erat: et vestri, Germanice, causa triumphi 285
Tradiderat famulas jam tibi Rhenus aquas.
Jane, face æternos, pacem, pacisque ministros:
Neve suum, præsta, deserat auctor opus.
Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere fastis;
Sacravere patres hac duo templa die. 290
Acceptit Phæbo Nymphaque Coronide natum
Insula, dividua quam premit amnis aqua.
Jupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque,
Junctaque sunt magno templa nepotis avo.

Quid vetat et stellas, ut quæque oriturque caditque, 295

Dicere? promissi pars fuit ista mei.

Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,

Inque domos superas scandere cura fuit!

Credibile est illos pariter vitiisque locisque

Altius humanis exseruisse caput. 300

Non Venus et vinum sublimia pectora fregit,

Officiumve fori, militiæve labor;

Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco,

Magnarumve fames sollicitavit opum.

Admovere oculis distantia sidera terris, 305

Ætheraque ingenio supposuere suo.

Sic petitur cælum: non ut ferat Ossan Olympus,

Summaque Peliacus sidera tangat apex.

Nos quoque sub ducibus cælum metabimur illis,

Ponemusque suos ad stata signa dies. 310

Ergo ubi nox aderit venturis tertia Nonis,

Sparsaque cœlesti rore madebit humus;

Octipedis frustra quærantur brachia Cancrī:

Præceps occiduas ille subivit aquas.

Institerint Nonæ; missi tibi nubibus atris 315

Signa dabunt imbres, exoriente Lyra.

Quatuor adde dies ductis ex ordine Nonis;

Janus Agonali luce piandus erit.

Nominis esse potes succinctus causa minister,

Hostia cœlitibus quo feriente cadit: 320

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,

Semper, agatne? rogat; nec nisi jussus agit.

Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu

Nomen Agonalem credit habere diem.

Pars putat hoc festum priscis Agnalia dictum; 325

Una sit ut proprio littera demta loco.

An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,

A pecoris lux est ista notata metu?

Pars etiam, fieri solitis ætate priorum

Nomina de ludis Graia tulisse diem. 330

Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo:

Veraque iudicio est ultima causa meo.

Utque ea nunc certa est, ita Rex placare Sacrorum
Numina lanigeræ conjuge debet ovis.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur; 335

Hostibus amotis hostia nomen habet.

Ante, deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, et puri lucida mica salis;

Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas

Acta per æquoreas hospita navis aquas. 340

Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Ara dabat fumos, herbis contenta Sabinis,

Et non exiguo laurus adusta sono.

Si quis erat, factis prati de flore coronis 345

Qui posset violas addere, dives erat.

Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,

In sacris nullum culter habebat opus.

Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,

Ulta suas merita cæde nocentis opes. 350

Nam sata vere novo teneris lactentia succis

Eruta setigeræ comperit ore suis.

Sus dederat pœnas. Exemplo territus hujus

Palmite dabueras abstinuisse, caper.

Quem spectans aliquis dentes in vite prementem, 355

Talia non tacito dicta dolore dedit:

Rode, caper, vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis

Spargitur affuso cornua, Bacche, mero. 360

Culpa sui nocuit: nocuit quoque culpa capellæ.

Quid bos, quid placidæ commeruistis oves?

Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas

Viderat inceptos destituisse favos.

Cærula quem genitrix ægre solata dolentem, 365

Addidit hæc dictis ultima verba suis:

Siste, puer, lacrymas: Proteus tua damna levabit;

Quoque modo repares, quæ periire, dabit.

Decipiat ne te versis tamen ille figuris,
 Impediant geminas vincula firma manus. 370
 Pervenit ad vatem juvenis, resolutaque somno
 Alligat æquorei brachia capta senis.
 Ille sua faciem transformis adulterat arte:
 Mox domitus vinclis in sua membra redit.
 Oraque cærulea tollens rorantia barba, 375
 Qua, dixit, repares arte, requiris, apes?
 Obrue mactati corpus tellure juvenci:
 Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.
 Jussa facit pastor. Fervent examina putri
 De bove: mille animas una necata dedit. 380
 Poscit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,
 Quas pia dis ruris ferre solebat anus.
 Quid tuti superest, animam cum ponat in aris
 Lanigerumque pecus, ruricolæque boves?
 Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum, 385
 Ne detur celeri victima tarda deo.
 Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,
 Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
 Exta canum vidi Triviæ libare Sapæos,
 Et quicumque tuas accolit, Hæme, nives. 390
 Cæditur et rigido custodi ruris asellus.
 Causa pudenda quidem est, huic tamen apta deo.
 Festa corymbiferi celebrabas, Græcia, Bacchi,
 Tertia quæ solito tempore bruma refert.
 Di quoque cultores gelidi venere Lycæi, 395
 Et quicumque joci non alienus erat:
 Panes, et in Venerem Satyrorum prona juvenus:
 Quæque colunt amnes solaque rura deæ.
 Venerat et senior pando Silenus asello,
 Quique rubro pavidas inguine terret aves. 400
 Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
 Gramine vestitis accubuere toris.
 Vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam.
 Miscendas parce rivus agebat aquas.
 Naides effusis aliæ sine pectinis usu, 405
 Pars aderant positis arte manuque comis.
 OVID. FAST. 2

Illa super suras tunicam collecta ministrat;
Altera dissuto pectus aperta sinu.
Exserit hæc humerum; vestem trahit illa per herbas,
Impediunt teneros vincula nulla pedes. 410
Hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent;
Pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt.
Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus 415
Omnibus ex illis Lotide captus erat.
Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa:
Signaque dat nutu, sollicitatque notis.
Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam;
Irrisum vultu despicit illa suo. 420
Nox erat: et, vino somnum faciente, jacebant
Corpora diversis victa sopore locis.
Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,
Sicut erat lusu fessa quievit humo.
Surgit amans; animamque tenens, vestigia furtim 425
Suspense digitis fert taciturna gradu.
Ut tetigit nivæ secreta cubilia Nymphæ:
Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.
Et jam finitima corpus librabat in herba:
Illa tamen multi plena soporis erat. 430
Gaudet; et a pedibus tracto velamine, vota
Ad sua felici cœperat ire via.
Ecce rudens rauco Sileni vector asellus
Intempestivos edidit ore sonos.
Territa consurgens Nymphæ manibusque Priapum 435
Rejicit, et fugiens concitat omne nemus.
At deus, obscæna nimium quoque parte paratus,
Omnibus ad lunæ lumina risus erat.
Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est
Hellespontiaco victima grata deo. 440
Intactæ fueratis aves, solatia ruris,
Assuetum sylvis, innocuumque genus;
Quæ facitis nidos, quæ plumis ova fovetis,
Et facili dulces editis ore modos.

Sed nihil ista juvant; quia linguæ crimen habetis, 445
Dique putant mentes vos aperire suas.
Nec tamen id falsum. Nam, dis ut proxima quæque,
Nunc penna veras, nunc datis ore notas.
Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:
Juveruntque deos indicis exta sui. 450
Ergo sæpe suo conjux abducta marito
Uritur in calidis alba columba focis.
Nec defensa juvant Capitolia, quo minus anser
Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.
Nocte deæ Nocti cristatus cæditur ales, 455
Quod tepidum vigili provocat ore diem.
Interea Delphin clarum super æquora sidus
Tollitur, et patriis exserit ora vadis.
Postera lux hiemem medio discrimine signat:
Æquaque præteritæ, quæ superabit, erit. 460

Proxima prospiciet Tithono Aurora relicto
Arcadiæ sacrum pontificale deæ.
Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit,
Hic ubi Virginea Campus obitur aqua.
Unde petam causas horum moremque sacrorum? 465
Dirigat in medio quis mea vela freto?
Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,
Propositoque fave, ne tuus erret honos.
Orta prior Luna, de se si creditur ipsi,
A magno tellus Arcade nomen habet. 470
Hic fuit Evander, qui, quanquam clarus utroque,
Nobilior sacræ sanguine matris erat;
Quæ, simul ætherios animo conceperat ignes,
Ore dabat vero carmina plena dei.
Dixerat hæc nato motus instare sibi que, 475
Multaque præterea, tempore nacta fidem.
Nam juvenis, vera nimium cum matre fugatus,
Deserit Arcadium Parrhasiumque larem.
Cui genitrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,
(Siste, puer, lacrymas,) ista ferenda tibi est. 480

Sic erat in fatis: nec te tua culpa fugavit,
Sed deus: offenso pulsus es urbe deo.
Non meriti pœnam pateris, sed numinis iram;
Est aliquid magnis crimen abesse malis.
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra 485
Pectora pro facto spemque metumque suo.
Nec tamen ut primus mœre mala talia passus:
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris
Cadmus in Aonia constitit exsul humo. 490
Passus idem Tydeus, et idem Pagasæus Iason:
Et quos præterea longa referre mora est.
Omne solum forti patria est; ut piscibus æquor:
Ut voluceri, vacuo quicquid in orbe patet.
Nec fera tempestas toto tamen horret in anno: 495
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.
Vocibus Evander firmata mente parentis
Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.
Jamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem
Egerat, et Tuscis obviis ibat aquis. 500
Fluminis illa latus, cui sunt vada juncta Terenti,
Adspicit, et sparsas per loca sola casas.
Utque erat, immissis puppim stetit ante eapillis,
Continuitque manum torva regentis iter.
Et procul in dextram tendens sua brachia ripam, 505
Pinea non sano ter pede texta ferit.
Neve daret saltum properans insistere terræ,
Vix est Evandri vixque retenta manu.
Dique petitorum, dixit, salvete locorum;
Tuque novos cœlo terra datura deos; 510
Fluminaque, et fontes, quibus utitur hospita tellus,
Et nemorum Nymphæ, Naiadumque chori;
Este bonis avibus visi natoque mihique:
Ripaue felici tacta sit ista pede.
Fallor? an hi fient ingentia mœnia colles? 515
Juraque ab hac terra cætera terra petet?
Montibus his olim totus promittitur orbis.
Quis tantum fati credat habere locum?

Et jam Dardaniæ tangent hæc littora pinus.
Hic quoque causa novi fœmina Martis erit. 520
Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
Indue: non humili vindice cæsus eris.
Victa tamen vinces, eversaue Troja resurges;
Obruet hostiles ista ruina domos.
Urite victrices Neptunia Pergama flammæ; 525
Num minus hic toto est altior orbe cinis?
Jam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,
Afferet: Iliacos excipe, Vesta, deos.
Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem:
Et fient ipso sacra colente deo: 530
Et penes Augustos patriæ tutela manebit.
Hanc fas imperii frena tenere domum.
Inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
Pondera cœlesti mente paterna feret.
Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris, 535
Sic Augusta novum Julia numen erit.
Talibus ut dictis nostros descendit ad annos,
Substitit in medios præscia lingua sonos.
Puppibus egressus Latia stetit exsul in herba.
Felix, exsilium cui locus ille fuit! 540
Nec mora longa fuit. Stabant nova tecta: nec alter
Montibus Ausoniis Arcade major erat.
Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,
Emensus longi claviger orbis iter.
Dumque huic hospitium domus est Tegeæa, vagantur
Incustoditæ læta per arva boves. 546
Mane erat: excussus somno Tirynthius hospes
De numero tauros sentit abesse duos.
Nulla videt taciti quærens vestigia furti;
Traxerat aversos Cacus in antra feros; 550
Cacus, Aventinæ timor atque infamia sylvæ,
Non leve finitimis hospitibusque malum.
Dira viro facies; vires pro corpore; corpus
Grande: pater monstri Mulciber hujus erat.
Proque domo longis spelunca recessibus ingens 555
Abdita, vix ipsis invenienda feris.

Ora super postes affixaque brachia pendent,
 Squalidaque humanis ossibus albet humus.
 Servata male parte boum Jove natus abibas :
 Mugitum rauco furta dedere sono. 560
 Accipio revocamen, ait; vocemque secutus
 Impia per sylvas ultor ad antra venit.
 Ille aditum fracti præstruxerat objice montis :
 Vix juga movissent quinque bis illud opus.
 Nititur hic humeris, (cælum quoque sederat illis,) 565
 Et vastum motu collabefactat onus.
 Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum,
 Ictaque subsedit pondere molis humus.
 Prima movet Cacus collata prælia dextra,
 Remque ferox saxis stipitibusque gerit. 570
 Quis ubi nil agitur, patrias male fortis ad artes
 Confugit, et flammæ ore sonante vomit.
 Quas quoties proflat, spirare Typhoea credas,
 Et rapidum Ætnæo fulgur ab igne jaci.
 Occupat Alcides : adductaque clava trinodis 575
 Ter quater adversi sedit in ore viri.
 Ille cadit, mixtosque vomit cum sanguine fumos,
 Et lato moriens pectore plangit humum.
 Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum
 Victor, et Evandrum ruricolæque vocat. 580
 Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
 Hic ubi pars urbis de bove nomen habet.
 Nec tacet Evandri mater, prope tempus adesse,
 Hercule quo tellus sit satis usa suo.
 At felix vates, ut dîs gratissima vixit, 585
 Possidet hunc Jani sic dea mense diem.

Idibus in magni castus Jovis æde sacerdos
 Seminaris flammis viscera libat ovis :
 Redditaque est omnis populo provincia nostro :
 Et tuus Augusto nomine dictus avus. 590
 Perlege dispositas generosa per atria ceras ;
 Contigerunt nulli nomina tanta viro.

Africa victorem de se vocat: alter Isauras,
Aut Cretum domitas testificatur opes.
Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum: 595
Ille Numantina traxit ab urbe notam.
Et mortem et nomen Druso Germania fecit.
Me miserum, virtus quam brevis illa fuit!
Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,
Quot numero gentes maximus orbis habet. 600
Ex uno quidam celebres, aut torquis ademptæ,
Aut corvi titulos auxiliaris habent.
Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est:
Sed qui te vicit, nomine major erat.
Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus; 605
Illa domus meritis Maxima dicta suis.
Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes;
Hic socium summo cum Jove nomen habet.
Sancta vocant augusta patres: augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu. 610
Hujus et augurium dependet origine verbi,
Et quodcunque sua Jupiter auget ope.
Augeat imperium nostri ducis, augeat annos:
Protegat et vestras querna corona fores.
Auspiciisque deis tanti cognominis hæres 615
Omne suscipiat, quo pater, orbis onus.

Respiciet Titan actas ubi tertius Idus,
Fient Parrhasiæ sacra relata deæ.
Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant;
Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor. 620
Mox honor eripitur; matronaque destinat omnis
Ingratos nulla prole novare viros.
Neve daret partus, ictu temeraria cæco
Visceribus crescens excutiebat onus.
Corripuisse patres ausas immitia nuptas, 625
Jus tamen exemptum restituisset, ferunt.
Binaque nunc pariter Tegeææ sacra parenti
Pro pueris fieri virginibusque jubent.

Scortea non illi fas est inferre sacello,
 Ne violent puros exanimata focos. 630
 Si quis amas ritus veteres, adsiste precanti:
 Nomina percipies non tibi nota prius.
 Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
 Sive fugæ comites, Mænali Nympha, tuæ.
 Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur, 635
 Altera versurum postmodo quicquid erat.

Candida te niveo posuit lux proxima templo,
 Qua fert sublimes alta Moneta gradus:
 Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam;
 Nunc te sacratæ restituere manus. 640
 Furius antiquam populi superator Etrusci
 Voverat, et voti solverat ante fidem.
 Causa, quod a patribus sumtis secesserat armis
 Vulgus, et ipsa suas Roma timebat opes.
 Causa recens melior: passos Germania crines 645
 Porrigit auspiciis, dux venerande, tuis.
 Inde triumphatæ libasti munera gentis,
 Templaque fecisti, quam colis ipse, deæ.
 Hæc tua constituit Genitrix et rebus et ara,
 Sola toro magni digna reperta Jovis. 650

Hæc ubi transierint; Capricorno, Phœbe, relicto,
 Per juvenis cures signa gerentis aquam.

Septimus hinc Oriens cum se demiserit undis,
 Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.

Sidere ab hoc, ignis venienti nocte, Leonis 655
 Qui micat in medio pectore, mersus erit.

Ter quater evolvi signantes tempora fastos,
 Nec Sementiva est ulla reperta dies:
 Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit
 Musa; quid a fastis non stata sacra petis? 660
 Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,
 Seminibus jactis est ubi fetus ager.

- State coronati plenum ad præsepe juvenci;
Cum tepido vestrum vere redibit opus.
Rusticus emeritum palo suspendat aratrum; 665
Omne reformidat frigida vulnus humus.
Villice, da requiem terræ, semente peracta;
Da requiem, terram qui coluere, viris.
Pagus agat festum: pagum lustrate, coloni,
Et date paganis annua liba focis. 670
Placentur matres frugum Tellusque Ceresque,
Farre suo gravidæ visceribusque suis.
Officium commune Ceres et Terra tuentur:
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta vetustas, 675
Quernaque glans victa est utiliore cibo;
Frugibus immensis avidos satiate colonos,
Ut capiant cultus præmia digna sui.
Vos date perpetuos teneris sementibus auctus:
Nec nova per gelidas herba sit usta nives. 680
Cum serimus, cælum ventis aperite serenis:
Cum latet, ætheria spargite semen aqua.
Neve graves cultis Cerealia dona, cavete,
Agmine læsuro depopulentur aves.
Vos quoque subjectis, formicæ, parcite granis: 685
Post messem prædæ copia major erit.
Interea crescat scabræ robiginis experts,
Nec vitio cœli palleat ægra seges.
Et neque deficiat macie, neque pinguior æquo
Divitiis pereat luxuriosa suis. 690
Et careant loliis oculos vitiantibus agri,
Nec sterilis culto surgat avena solo.
Triticeos fetus, passuraque farra bis ignem,
Hordeaque ingenti fœnore reddat ager.
Hoc ego pro vobis, hoc vos optate coloni: 695
Efficiantque ratas utraque diva preces.
Bella diu tenuere viros: erat aptior ensis
Vomere; cedebat taurus arator equo.
Sarcula cessabant: versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat. 700

Gratia dīs, domuique tuæ! religata catenis
Jampridem nostro sub pede bella jacent.
Sub juga bos veniat; sub terris semen aratas;
Pax Cererem nutrit: pacis alumna Ceres.

At quæ venturas præcedet sexta Kalendas, 705
Hac sunt Ledæis templa dicata deis.
Fratribus illa deis fratres de gente deorum
Circa Juturnæ composuere lacus.

Ipsum nos carmen deducit Pacis ad aram.
Hæc erit a mensis fine secunda dies. 710
Frondebis Actiacis comtos redimita capillos,
Pax, ades, et toto mitis in orbe mane.
Dum desint hostes, desit quoque causa triumphī;
Tu ducibus bello gloria major eris.
Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma: 715
Canteturque fera nil nisi pompa tuba.
Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis;
Si qua parum Romam terra timebit, amet.
Thura, sacerdotes, pacalibus addite flammis,
Albaque percussa victima fronte cadat. 720
Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
Ad pia propensos vota rogate deos.
Sed jam prima mei pars est exacta laboris:
Cumque suo finem mense libellus habet.

LIBER SECUNDUS.

JANUS habet finem : cum carmine crescit et annus ;
Alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.
Nunc primum velis, elegi, majoribus itis :
Exiguum, memini, nuper eratis opus.
Certe ego vos habui faciles in amore ministros, 5
Cum lusit numeris prima juvena suis.
Idem sacra cano, signataque tempora fastis.
Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam ?
Hæc mea militia est : ferimus quæ possumus arma :
Dextraque non omni munere nostra vacat. 10
Si mihi non valido torquentur pila lacerto,
Nec bellatoris terga premuntur equi ;
Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense ;
His habilis telis quilibet esse potest :
At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar, 15
Nomina, per titulos ingredimurque tuos.
Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu
Respice, pacando si quid ab hoste vacat.

Februa Romani dixere piamina patres :
Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem. 20
Pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
Quis veteri lingua Februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo, qui, cæsus ab arbore pura, 25
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi :
Februa poscenti pinea virga data est.
Denique quodcunque est, quo pectora nostra piatur,
Hoc apud intonsos nomen habebat avos. 30

- Mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
 Omne solum lustrant, idque piamen habent.
 Aut quia placatis sunt tempora pura sepulchris,
 Tunc cum ferales præteriere dies.
 Omne nefas, omnemque mali purgamina causam 35
 Credebant nostri tollere posse senes.
 Græcia principium moris fuit. Illa nocentes
 Impia lustratos ponere facta putat.
 Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
 Cæde per Hæmonias solvit Acastus aquas. 40
 Vectam frenatis per inane draconibus Ægeus
 Credulus immerita Phasida juvit ope.
 Amphiaraides Naupactoo Acheloo,
 Solve nefas, dixit; solvit et ille nefas.
 Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis 45
 Fluminea tolli posse putetis aqua!
 Sed tamen, antiqui ne nescius ordinis erres,
 Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit.
 Qui sequitur Janum, veteris fuit ultimus anni.
 Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras. 50
 Primus enim Jani mensis, quia janua prima est;
 Qui sacer est imis Manibus, imus erat.
 Postmodo creduntur spatio distantia longo
 Tempora bis quini continuasse viri.
 Principio mensis, Phrygiæ contermina Matri 55
 Sospita delubris dicitur aucta novis.
 Nunc ubi sint illis, quæris, sacrata Kalendis
 Templâ deâ? longo procubere die.
 Cætera ne simili caderent labefacta ruina,
 Cavit sacrati provida cura ducis: 60
 Sub quo delubris sentitur nulla senectus.
 Nec satis est homines, obligat ille deos.
 Templorum positor, templorum sancte repostor,
 Sit superis, opto, mutua cura tui.
 Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos, 65
 Proque tua maneant in statione domo.

Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli,
Qua petit æquoreas advena Tiberis aquas.
Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem,
Inque Jovis summa cæditur arce bidens. 70
Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster
Concitat, aut posita sub nive terra latet.

Proximus Hesperias Titan abiturus in undas
Gemma purpureis cum juga demit equis;
Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum, 75
Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
Dumque Lyram quæret, medii quoque terga Leonis
In liquidas subito mersa notabit aquas.

Quem modo cælatum stellis Delphina videbas,
Is fugiet visus nocte sequente tuos. 80

Seu fuit occultis felix in amoribus index;
Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas.

Sæpe sequens agnam lupus est hac voce retentus; 85

Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:
Sæpe canes leporesque umbra cubuere sub una:
Et stetit in saxo proxima cerva leæ:

Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit: et accipitri juncta columba fuit. 90

Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,
Tanquam fraternis obstupuisse modis.

Nomen Arionum Siculas impleverat urbes;
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.

Inde domum repetens puppim conscendit Arion, 95
Atque ita quæsitæ arte ferebat opes.

Forsitan, infelix, ventos undamque timebas;
At tibi nave tua tutius æquor erat.

Namque gubernator destricto constitit ense,
Cæteraque armata conscia turba manu. 100

Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, pinum;
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.

Ille metu pavidus, Mortem non deprecor, inquit;
 Sed liceat sumta pauca referre lyra.
 Dant veniam, ridentque moram. Caput ille coronam;
 Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos. 106
 Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
 Reddidit icta suos pollice chorda sonos.
 Flebilibus veluti numeris canentia dura
 Traiectus penna tempora cantat olor. 110
 Protinus in medias ornatus desilit undas;
 Spargitur impulsa cœrula puppis aqua.
 Inde (fide majus) tergo delphina recurvo
 Se memorant oneri supposuisse novo.
 Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi 115
 Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.
 Di pia facta vident. Astris delphina recepit
 Jupiter, et stellas jussit habere novem.

Nunc mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
 Vellem, Mæonide, pectus inesse tuum. 120
 Dum canimus sacras alterno carmine Nonas:
 Maximus hinc fastis accumulatur honos.
 Deficit ingenium, majoraque viribus urgent;
 Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.
 Quid volui demens elegis imponere tantum 125
 Ponderis? heroi res erat ista pedis.
 Sancte Pater Patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
 Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen eques.
 Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti
 Nomina: jampridem tu pater orbis eras. 130
 Hoc tu per terras, quod in æthere Jupiter alto,
 Nomen habes. Hominum tu pater, ille deûm.
 Romule, concedas: facit hic tua magna tuendo
 Mœnia; tu dederas transilienda Remo.
 Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit; 135
 Hoc duce Romanum est solis utrumque latus.
 Tu breve nescio quid victæ telluris habebas;
 Quodcunque est alto sub Jove, Cæsar habet.

Tu rapis, hic castas duce se jubet esse maritas;
Tu recipis luco, submovet ille nefas. 140
Vis tibi grata fuit; florent sub Cæsare leges;
Tu Domini nomen, Principis ille tenet.
Te Remus incusat; veniam dedit hostibus ille;
Cœlestem fecit te pater; ille patrem.
Jam puer Idæus media tenus eminet alvo, 145
Et liquidas mixto nectare fundit aquas.
En etiam, si quis Borean horrere solebat,
Gaudeat; a Zephyris mollior aura venit.

Quintus ab æquoreis nitidum jubar extulit undis
Lucifer, et primi tempora veris erunt. 150
Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant:
Magnaque discedens signa reliquit hiems.

Tertia nox veniat: Custodem protinus Ursæ
Adspicies geminos exseruisse pedes.
Inter Hamadryadas jaculatricemque Dianam 155
Callisto sacri pars fuit una chori.
Illa deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,
Este meæ testes virginitatis, ait.

Cynthia laudavit, Promissaque fœdera serva,
Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris. 160
Fœdera servasset, si non formosa fuisset.
Cavit mortales; ab Jove crimen habet.

Mille feras Phœbe sylvis venata redibat,
Aut plus, aut medium sole tenente diem.
Ut tetigit lucum, (densa niger ilice lucus; 165
In medio gelidæ fons erat altus aquæ:)
Hac, ait, in sylva, virgo Tegeæa, lavemur:
Erubuit falso virginis illa sono.

Dixerat et Nymphis: Nymphæ velamina ponunt;
Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ. 170
Exuerat tunicas: uteri manifesta tumore
Proditur indicio ponderis ipsa sui.

Cui dea, Virgineos, perjura Lycaoni, cœtus
Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.

Luna novum decies implebat cornibus orbem : 175
 Quæ fuerat virgo credita, mater erat.
 Læsa furit Juno, formam mutatque puellæ.
 Quid facis? invito pectore passa Jovem est.
 Utque feræ vidit turpes in pellice vultus,
 Hujus in amplexus Jupiter, inquit, eat. 180
 Ursa per incultos errabat squalida montes,
 Quæ fuerat summo nuper amanda Jovi.
 Jam tria lustra puer furto conceptus agebat,
 Cum mater nato est obvia facta suo.
 Illa quidem, tanquam cognosceret, adstitit amens, 185
 Et gemit : gemitus verba parentis erant.
 Hanc puer ignarus jaculo fixisset acuto;
 Ni foret in superas raptus uterque domos.
 Signa propinqua micant. Priore est, quam dicimus Arcton;
 Arctophylax formam terga sequentis habet. 190
 Sævitur adhuc, canamque rogat Saturnia Tethyn,
 Mænaliæ tactis ne lavet Arcton aquis.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,
 Hic ubi discretas insula rumpit aquas.
 Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis 195
 Ter centum Fabii, ter cecidere duo.
 Una domus vires et onus suscepit urbis :
 Sumunt gentiles arma professa manus.
 Egreditur castris miles generosus ab isdem,
 E quibus dux fieri quilibet aptus erat. 200
 Carmentis portæ dextro via proxima Jano est.
 Ire per hanc noli, quisquis es; omen habet.
 Illa fama refert Fabios exisse trecentos.
 Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.
 Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem, 205
 (Turbidus hibernis ille fluebat aquis,)

Castra loco ponunt; destitutis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt.
 Non aliter, quam cum Libyca de rupe leones
 Invadunt sparsos lata per arva greges. 210

Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo
Accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
Sic iterum, sic sæpe cadunt. Ubi vincere aperte
Non datur, insidias armaque cæca parant.
Campus erat: campi claudebant ultima colles, 215
Sylvaque montanas oculere apta feras.
In medio paucos, armentaque rara relinquunt;
Cætera virgultis abdita turba latet.
Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
Aut nive, quæ Zephyro victa tepente fluit, 220
Per sata perque vias fertur, nec, ut ante solebat,
Riparum clausas margine finit aquas:
Sic Fabii latis vallem discursibus implent;
Quosque vident, spernunt: nec metus alter inest.
Quo ruitis, generosa domus? male creditur hosti. 225
Simplex nobilitas, perfida tela cave.
Fraude perit virtus. In apertos undique campos
Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.
Quid facient pauci contra tot millia fortes?
Quidve, quod in misero tempore restet, habent? 230
Sicut aper, sylvis longe Laurentibus actus,
Fulmineo celeres dissipat ore canes;
Mox tamen ipse perit: sic non moriuntur inulti;
Vulneraque alterna dantque feruntque manu.
Una dies Fabios ad bellum miserat omnes: 235
Ad bellum missos perdidit una dies.
Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse deos.
Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,
Unus de Fabia gente relictus erat. 240
Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
Cui res cunctando restituenda foret.

Continuata loco tria sidera, Corvus et Anguis,
Et medius Crater inter utrumque jacet.
Idibus illa latent: oriuntur nocte sequenti. 245
Quæ sibi cur tria sint consociata canam.

Forte Jovi festum Phœbus solenne parabat:

Non faciet longas fabula nostra moras.

I mea, dixit, avis, ne quid pia sacra moretur,

Et tenuem vivis fontibus affer aquam.

250

Corvus inauratum pedibus cratera recurvis

Tollit, et aërium pervolat altus iter.

Stabat adhuc duris ficus densissima pomis:

Tentat eam rostro; non erat apta legi.

Immemor imperii sedisse sub arbore fertur,

255

Dum fierent tarda dulcia poma mora.

Jamque satur, nigris longum rapit unguibus hydrum,

Ad dominumque redit, fictaque verba refert:

Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum:

Hic tenuit fontes, officiumque meum.

260

Addis, ait, culpæ mendacia, Phœbus, et audes

Fatidicum verbis fallere velle deum?

At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,

De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.

Dixit: et antiqui monumenta perennia facti

265

Anguis, Avis, Crater, sidera juncta micant.

Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos

Adspicit: et Fauni sacra bicornis eunt.

Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo,

Attigerint Latias unde petita domos.

270

Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur

Arcades; Arcadiis plurimus ille jugis.

Testis erit Pholoe, testes Stymphalides undæ,

Quique citis Ladon in mare currit aquis,

Cinctaque pinetis nemoris juga Nonacrini,

275

Altaque Cyllene, Parrhasiæque nives.

Pan erat armenti custos, Pan numen equarum:

Munus ob incolumes ille ferebat oves.

Transtulit Evander sylvestria numina secum.

Hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat.

280

Inde deum colimus, devectaque sacra Pelasgis.

Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.

Cur igitur currant, et cur (sic currere mos est)

Nuda ferant posita corpora veste, rogas?

Ipsè deus velox discurrere gaudet in altis 285

Montibus, et subitas concitat ille feras.

Ipsè deus nudus nudos jubet ire ministros :

Nec satis ad cursum commoda vestis erat.

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur

Arcades : et Luna gens prior illa fuit. 290

Vita feræ similis, nullos agitata per usus :

Artis adhuc expers, et rude vulgus erat.

Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas :

Nectar erat palmis hausta duabus aqua.

Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus : 295

Nulla sub imperio terra colentis erat :

Nullus adhuc erat usus equi : se quisque ferebat.

Ibat ovis lana corpus amicta sua.

Sub Jove durabant, et corpora nuda gerebant,

Docta graves imbres et tolerare Notos. 300

Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti

Moris, et antiquas testificantur opes.

Sed cur præcipue fugiat velamina Faunus,

Traditur antiqui fabula plena joci.

Forte comes dominæ juvenis Tiryntius ibat : 305

Vidit ab excelso Faunus utrumque jugo.

Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,

Nil mihi vobiscum est : hæc meus ardor erit.

Ibat odoratis humeros perfusa capillis

Mæonis, aurato conspicienda sinu. 310

Aurea pellebant rapidos umbracula soles ;

Quæ tamen Herculeæ sustinuerè manus.

Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat,

Hesperus et fusco roscidus ibat equo ;

Antra subit tophis laqueataque pumice vivo. 315

Garrulus in primo limine rivus erat.

Dumque parant epulas potandaque vina ministri,

Cultibus Alciden instruit illa suis.

Dat tennes tunicas, Gætulo murice tinctas :

Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320

Ventre minor zona est: tunicarum vincla relaxat,

Ut possit vastas exseruisse manus.

Fregerat armillas non illa ad brachia factas:

Stringebant magnos vincula parva pedes.

Ipsa capit clavamque gravem, spoliumque leonis, 325

Conditaque in pharetra tela minora sua.

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno;

Et positis juxta secubuere toris.

Causa: repertori vitis pia sacra parabant,

Quæ facerent pure, cum foret orta dies. 330

Noctis erat medium; (quid non amor improbus audet?)

Roscida per tenebras Faunus ad antra venit.

Utque videt somno comites vinoque solutos,

Spem capit in dominis esse soporis idem.

Intrat, et huc illuc temerarius errat adulter: 335

Et præfert cautas subsequiturque manus.

Venerat ad strati captata cubilia lecti;

Et prima felix sorte futurus erat.

Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis

Vellera, pertimuit, sustinuitque manum; 340

Attonitusque metu riguit, ut sæpe viator

Turbatum viso retulit angue pedem.

Inde tori, qui junctus erat, velamina tangit

Mollia, mendaci decipiturque nota.

Interea tunicas ora subducit ab ima: 345

Horrebant densis aspera crura pilis.

Cætera tentantem cubito Tirynthius heros

Reppulit, et summo decidit ille toro.

Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit

Mæonis. Illatis ignibus acta patent. 350

Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto:

Membraque de dura vix sua tollit humo.

Ridet et Alcides, et qui videre jacentem;

Ridet amatorem Lyda puella suum.

Veste deus lusus fallentes lumina vestes 355

Non amat, et nudos ad sua sacra vocat.

Adde peregrinis causas, mea Musa, Latinas :

Inque suo noster pulvere currat equus.

Cornipedi Fauno cæsa de more capella

Venit ad exiguas turba vocata dapes. 360

Dumque sacerdotes verubus transsuta salignis

Extæ parant, medias sole tenente vias ;

Romulus, et frater, pastoralisque juvenus,

Solibus et campo corpora nuda dabant :

Cæstibus, et jaculis, et missi pondere saxi 365

Brachia per lusus experienda dabant.

Pastor ab excelso, Per devia rura juvencos,

Romule, prædones, eripe, dixit, agunt.

Longum erat armari. Diversis exit uterque

Partibus. Accursu præda recepta Remi. 370

Ut rediit, verubus stridentia detrahit extæ ;

Atque ait, Hæc certe non nisi victor edet.

Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illuc

Romulus, et mensas ossaque nuda videt.

Risit ; et indoluit Fabios potuisse Remumque 375

Vincere, Quinctilios non potuisse suos.

Fama manet facti : posito velamine currunt,

Et memorem famam, quod bene cessit, habet.

Forsitan et quæras, cur sit locus ille Lupercal,

Quæve diem tali nomine causa notet. 380

Ilia Vestalis celestia semina partu

Ediderat, patruo regna tenente suo.

Is jubet auferri parvos, et in amne necari.

Quid facis ? ex istis Romulus alter erit.

Jussa recusantes peragunt lacrymosa ministri ; 385

Flent tamen, et geminos in loca jussa ferunt.

Albula, quem Tibrin mersus Tiberinus in unda

Reddidit, hibernis forte tumebat aquis.

Hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,

Quaque jacent valles, Maxime Circe, tuæ. 390

Huc ubi venerunt, (neque enim procedere possunt

Longius,) ex illis unus, an alter, ait :

At quam sunt similes ! at quam formosus uterque !

Plus tamen ex illis iste vigoris habet.

- Si genus arguitur vultu, ni fallit imago, 395
Nescio quem vobis suspicor esse deum.
At si quis vestræ deus esset originis auctor,
In tam præcipiti tempore ferret opem.
Ferret opem certe, si non ope mater egeret,
Quæ facta est uno mater et orba die. 400
Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas
Corpora. Desierat; deposuitque sinu.
Vagierunt clamore pari: sentire putares.
Hi redeunt udis in sua tecta genis.
Sustinet impositos summa cavus alveus unda. 405
Heu quantum fati parva tabella vehit!
Alveus in limo sylvis appulsus opacis,
Paullatim fluvio deficiente, sedet.
Arbor erat: remanent vestigia, quæque vocatur
Rumina nunc ficus, Romula ficus erat. 410
Venit ad expositos (mirum) lupa feta gemellos.
Quis credat pueris non nocuisse feram?
Non nocuisse parum est; prodest quoque: quos lupa
nutrit,
Perdere cognatæ sustinuerunt manus.
Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis, 415
Et fingit lingua corpora bina sua.
Marte satos scires; timor abfuit. Ubra ducunt,
Nec sibi promissi lactis aluntur ope.
Illa loco nomen fecit, locus ipse Lupercis.
Magna dati nutrix præmia lactis habet. 420
Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.
Nupta, quid exspectas? non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fecundæ patienter verbera dextræ; 425
Jam socer optati nomen habebit avi.
Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
Reddebant uteri pignora rara sui.
Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
Romulus? (hoc illo sceptrum tenente fuit:) 430

- Si mea non vires, sed bellum injuria fecit,
Utilius fuerat non habuisse nurus.
Monte sub Esquilio, multis incæduus annis,
Junonis magnæ nomine lucus erat.
Huc ubi venerunt, pariter nuptæque virique 435
Suppliciter posito procubuere genu.
Cum subito motæ tremuere cacumina sylvæ,
Et dea per lucos mira locuta suos.
Italidas matres, inquit, sacer hircus inito.
Obstupuit dubio territa turba sono. 440
Augur erat: nomen longis intercidit annis.
Nuper ab Etrusca venerat exsul humo.
Ille caprum mactat: jussæ sua terga maritæ
Pellibus exsectis percutienda dabant.
Luna resumebat decimo nova cornua motu, 445
Virque pater subito, nuptaque mater erat.
Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus;
Aut quia principium tu, dea, lucis habes.
Parce precor gravidis, facilis Lucina, puellis,
Maturumque utero molliter effer onus. 450
- Orta dies fuerit; tu desine credere ventis;
Perdedit illius temporis aura fidem.
Flamina non constant: et sex reserata diebus
Carceris Æolii janua laxa patet.
- Jam levis obliqua subsidit Aquarius urna. 455
Proximus ætherios excipe, Piscis, equos.
Te memorant fratremque tuum (nam juncta micatis
Signa) duos tergo sustinuisse deos.
Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
Tunc cum pro cœlo Jupiter arma tulit, 460
Venit ad Euphraten comitata Cupidine parvo,
Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
Populus et cannæ riparum summa tenebant:
Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
Dum latet, insonuit vento nemus. Illa timore 465
Pallet, et hostiles credit adesse manus.

Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
 Et dis auxilium ferte duobus, ait.
 Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli;
 Pro quo nunc dignum sidera munus habent. 470
 Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
 Nec violant timidi piscibus ora Syri.

Proxima lux vacua est: at tertia dicta Quirino.
 Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
 Sive quod hasta *curis* priscis est dicta Sabinis, 475
 Bellicus a telo venit in astra deus;
 Sive suum regi nomen posuere Quirites;
 Seu quia Romanis junxerat ille Cures.
 Nam pater armipotens, postquam nova mœnia vidit,
 Multaque Romulea bella peracta manu, 480
 Jupiter, inquit, habet Romana potentia vires:
 Sanguinis officio non eget illa mei.
 Redde patri natum: quamvis intercudit alter,
 Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.
 Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli, 485
 Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis.
 Jupiter annuerat. Nutu tremefactus uterque
 Est polus, et cœli pondera sensit Atlas.
 Est locus, antiqui Capream dixere paludem;
 Forte tuis illic, Romule, jura dabas. 490
 Sol fugit, et remonent subeuntia nubila cœlum:
 Et gravis effusis decedit imber aquis.
 Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.
 Fit fuga, rex patriis astra petebat equis.
 Luctus erat, falsæque Patres in crimine cædis; 495
 Hæsissetque animis forsitan illa fides;
 Sed Proculus Longa veniebat Julius Alba;
 Lunaque fulgebat, nec facis usus erat:
 Cum subito motu nubes crepuere sinistrae.
 Rettulit ille gradus, horrueruntque comæ. 500
 Pulcher, et humano major, trabeaque decorus
 Romulus in media visus adesse via;

Et dixisse simul, Prohibe lugere Quirites ;

Nec violent lacrymis numina nostra suis.

Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum,

Et patrias artes militiamque colant. 506

Jussit, et in tenues oculis evanuit auras.

Convocat hic populos, jussaque verba refert.

Templa deo fiunt : collis quoque dictus ab illo ;

Et referunt certi sacra paterna dies. 510

Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,

Accipe : parva quidem causa, sed apta subest.

Non habuit tellus doctos antiqua colonos :

Lassabant agiles aspera bella viros.

Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro ; 515

Neglectus domino pauca ferebat ager.

Farra tamen veteres jaciebant, farra metebant :

Primitias Cereri farra resecta dabant.

Usibus admoniti flammis torrenda dedere,

Multaque peccato damna tulere suo. 520

Nam modo verrebant nigras pro farre favillas ;

Nunc ipsas igni corripuere casas.

Facta dea est Fornax : læti Fornace coloni

Orant, ut fruges temperet illa suas.

Curio legitimis nunc Fornacalia verbis 525

Maximus indicit : nec stata sacra facit :

Inque Foro, multa circum pendente tabella,

Signatur certa curia quæque nota.

Stultaque pars populi, quæ sit sua curia, nescit ;

Sed facit extrema sacra relata die. 530

Est honor et tumultus. Animas placate paternas,

Parvaque in extinctas munera ferte pyras.

Parva petunt Manes : pietas pro divite grata est

Munere : non avidos Styx habet ima deos.

Tegula porrectis satis est velata coronis, 535

Et sparsæ fruges, parcaque mica salis,

Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ.

Hæc habeat media testa relictæ via.

Nec majora veto: sed et his placabilis umbra est.

Adde preces, positis et sua verba focis. 540

Hunc morem Æneas, pietatis idoneus auctor,

Attulit in terras, juste Latine, tuas.

Ille patris Genio sollennia dona ferebat;

Hinc populi ritus edidicere pios.

At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis

Bella, parentales deseruere dies. 546

Non impune fuit: nam dicitur omine ab isto

Roma suburbanis incaluisse rogis.

Vix equidem credo; bustis exisse feruntur,

Et tacitæ questi tempore noctis avi. 550

Perque vias urbis, Latiosque ululasse per agros

Deformes animas, vulgus inane, ferunt.

Post ea præteriti tumulis redduntur honores;

Prodigiisque venit funeribusque modus.

Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ: 555

Exspectet puros pinea tæda dies.

Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris

Aufer; habent alias mæsta sepulcra faces. 560

Di quoque templorum foribus celentur opertis:

Thure vacent aræ, stentque sine igne foci.

Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris

Errant: nunc posito pascitur umbra cibo.

Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint

Luciferi, quot habent carmina nostra pedes. 566

Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia lucem.

Ultima placandis manibus illa dies.

Ecce anus in mediis residens annosa puellis

Sacra facit Tacitæ; vix tamen ipsa tacet. 570

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,

Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.

Tum cantata ligat cum fusco licia rhombo,

Et septem nigras versat in ore fabas.

Quodque pice adstrinxit, quod acu trajecit ahena,

Obsutum mænæ torret in igne caput. 576

Vina quoque instillat. Vini quodcunque relictum est,
Aut ipsa aut comites, plus tamen ipsa, bibit.
Hostiles linguas inimicaque vinximus ora,
Dicit, discedens, ebriaque exit anus. 580
Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras.
Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.
Jupiter, indomito Juturnæ captus amore,
Multa tulit, tanto non patienda deo.
Illa modo in sylvis inter coryleta latebat; 585
Nunc in cognatas desiliebat aquas.
Convocat hinc Nymphas, Latium, quodcunque tenebas,
Et jacit in medio talia verba choro:
Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,
Vestra soror summo jungere membra deo. 590
Consulite ambobus: nam quæ mea magna voluptas,
Utilitas vestræ magna sororis erit.
Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,
Ne sua fluminea corpora mergat aqua.
Dixerat: annuerunt Nymphæ Tiberinides omnes, 595
Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
Forte fuit Nais, Lara nomine: prima sed illi
Dicta bis antiquum syllaba nomen erat,
Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
Nata, tene linguam; nec tamen illa tenet. 600
Quæ, simul ac tetigit Juturnæ stagna sororis,
Effuge, ait, ripas; dicta refertque Jovis.
Illa etiam Junonem adiit; miserataque nuptam,
Naida Juturnam vir tuus, inquit, amat.
Jupiter intumuit: quaque est non usa modeste, 605
Eripuit linguam, Mercuriumque vocat;
Duc, ait, ad manes; locus ille silentibus aptus.
Nympha, sed infernæ Nympha paludis, erit.
Jussa Jovis fiunt; accepit lucus euntes;
Dicitur illa duci tum placuisse deo. 610
Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur,
Et frustra muto nititur ore loqui.
Fitque gravis; geminosque parit, qui compita servant,
Et vigilant nostra semper in urbe, Lares.

- Proxima cognati dixere Caristia cari, 615
Et venit ad socias turba propinqua dapes.
Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquis,
Protinus ad vivos ora referre juvat:
Postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
Adspicere, et generis dinumerare gradus. 620
Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
Frater, et in partus mater acerba suos:
Cui pater est vivax, qui matris digerit annos:
Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor, 625
Et quæ ruricolis semina tosta dedit:
Et soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus:
Et quicumque suas per scelus auget opes.
Dis generis date thura bonis; Concordia fertur
Illo præcipue mitis adesse die. 630
Et libate dapes: ut grati pignus honoris
Nutriat incinctos missa patella Lares.
Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos,
Larga precaturi sumite vina manu:
Et, Bene vos, patriæ, bene te, pater, optime Cæsar,
Dicite, suffuso per sacra verba mero. 636
- Nox ubi transierit, solito celebretur honore,
Separat indicio qui deus arva suo.
Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes. 640
Te duo diversa domini pro parte coronant;
Binaque sarta tibi, binaque liba ferunt.
Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu
Sumtum de tepidis ipsa colona focis.
Ligna senex minuit, concisaque construit alte: 645
Et solida ramos figere pugnat humo.
Dum sicco primas irritat cortice flammæ,
Stat puer, et manibus lata canistra tenet.
Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
Porrigit incisos filia parva favos. 650

Vina tenent alii: libantur singula flammis.

Spectant, et linguis candida turba favent.

Spargitur et cæsa communis Terminus agna;

Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.

Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex, 655

Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.

Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis:

Omnis erit sine te litigiosus ager.

Nulla tibi ambitio est: nullo corrumpereis auro.

Legitima servas credita rura fide. 660

Si tu signasses olim Thyreatida terram,

Corpora non leto missa trecenta forent:

Nec foret Othryades congestis lectus in armis.

O quantum patriæ sanguinis ille dedit!

Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe deorum

Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit. 666

Terminus, ut veteres memorant, inventus in æde

Restitit: et magno cum Jove templa tenet.

Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,

Exiguum templi tecta foramen habent. 670

Termine, post illud levitas tibi libera non est:

Qua positus fueris in statione, mane.

Nec tu vicino quicquam concede roganti;

Ne videre hominem præposuisse Jovi.

Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris, 675

Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.

Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris

Sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis. 680

Gentibus est aliis tellus data limite certo;

Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.

Nunc dicenda mihi Regis fuga. Traxit ab illa

Sextus ab extremo nomina mense dies.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat

685

Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.

Ceperat hic alias, alias everterat urbes ;

Et Gabios turpi fecerat arte suos.

Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,

In medios hostes nocte silente venit. 690

Nudarant gladios : Occidite, dixit, inermem ;

Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater ;

Qui mea crudeli laceravit verbere terga.

Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.

Luna fuit. Spectant juvenem, gladiosque recondunt :

Tergaque, deducta veste, notata vident. 696

Flent quoque, et ut secum tueatur bella, precantur.

Callidus ignaris annuit ille viris.

Jamque potens, misso genitorem appellat amico,

Prodendi Gabios quod sibi monstret iter. 700

Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,

Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.

Illic Tarquinius mandata latentia nati

Accipit, et virga lilia summa metit.

Nuntius ut rediit, decussaque lilia dixit ; 705

Filius, Agnosco jussa parentis, ait.

Nec mora : principibus cæsis ex urbe Gabina,

Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Ecce (nefas visu) mediis altaribus anguis

Exit, et extinctis ignibus exta rapit. 710

Consulitur Phœbus. Sors est ita reddita : Matri

Qui dederit princeps oscula, victor erit.

Oscula quisque suæ matri properata tulerunt,

Non intellecto credula turba deo.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset 715

Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.

Ille, jacens pronus, matri dedit oscula terræ,

Creditus offenso procubuisse pede.

Cingitur interea Romanis Ardea signis,

Et patitur lentas obsidione moras. 720

Dum vacat, et metuunt hostes committere pugnam,

Luditur in castris : otia miles agit.

Tarquinius juvenis socios dapibusque meroque

Accipit, atque illis rege creatus ait :

Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello, 725
Nec sinit ad patrios arma referre deos;
Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
Conjugibus nostris mutua cura sumus?
Quisque suam laudant: studiis certamina crescunt,
Et fervent multo linguaque corque mero. 730
Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen;
Non opus est verbis, credite rebus, ait.
Nox superest: tollamur equis, Urbemque petamus.
Dicta placent; frenis impediuntur equi.
Pertulerant dominos. Regalia protinus illi 735
Tecta petunt; custos in fore nullus erat.
Ecce nurum regis fuis per colla coronis
Inveniunt posito pervigilare mero.
Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat:
Ante torum calathi lanaque mollis erant. 740
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant;
Inter quas tenui sic ait ipsa sono:
Mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellæ)
Quamprimum nostra facta lacerna manu.
Quid tamen audistis? nam plura audire soletis: 745
Quantum de bello dicitur esse super?
Postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,
Improba, quæ nostros cogis abesse viros.
Sint tantum reduces. Sed enim temerarius ille
Est meus, et stricto quolibet ense ruit. 750
Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago
Me subit: et gelidum pectora frigus habet.
Desinit in lacrymas, intentaque fila remittit,
In gremio vultum deposuitque suum.
Hoc ipsum decuit: lacrymæ decuere pudicam: 755
Et facies animo dignaque parque fuit.
Pone metum, venio, conjux ait. Illa revixit;
Deque viri collo dulce pendit onus.
Interea juvenis furiales regius ignes
Concipit, et cæco raptus amore furit. 760
Forma placet, niveusque color, flavique capilli;
Quique aderat nulla factus ab arte decor.

Verba placent, et vox; et quod corrumpere non est:

Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.

Jam dederat cantum lucis prænuntius ales; 765

Cum referunt juvenes in sua castra pedem.

Carpitur attonitis absentis imagine sensus

Ille: recordanti plura magisque placent.

Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:

Neglectæ collo sic jacuere comæ: 770

Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:

Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.

Ut solet a magno fluctus languescere flatu;

Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:

Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ, 775

Quem dederat præsens forma, manebat amor.

Ardet; et injusti stimulis agitatus amoris

Comparat indigno vimque dolumque toro.

Exitus in dubio est: audebimus ultima, dixit.

Viderit, audentes forsne deusne juvet. 780

Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus

Ense latus cingit, tergaque pressit equi.

Accipit ærata juvenem Collatia porta,

Condere jam vultus sole parante suos.

Hostis, ut hospes, init penetralia Collatini: 785

Comiter excipitur; sanguine junctus erat.

Quantum animis erroris inest! parat inscia rerum

Infelix epulas hostibus illa suis.

Functus erat dapibus: poscunt sua tempora somni.

Nox erat, et tota lumina nulla domo. 790

Surgit, et auratum vagina liberat ensem:

Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.

Utque torum pressit; Ferrum, Lucretia, mecum est:

Natus, ait, regis, Tarquiniusque vocor.

Illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi,

Aut aliquid toto pectore mentis habet. 796

Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,

Parva sub infesto cum jacet agna lupo.

Quid faciat? pugnet? vincetur fœmina pugna.

Clamet? at in dextra, qui necet, ensis adest. 800

Effugiat? positis urgentur pectora palmis,
Nunc primum externa pectora tacta manu.
Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque;
Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.
Nil agis; eripiam, dixit, pro crimine vitam: 805
Falsus adulterii testis adulter erit.
Interimam famulum, cum quo depreſſa fereris.
Succubuit famæ victa puella metu.
Quid victor gaudes? hæc te victoria perdet.
Heu quanto regnis nox stetit una tuis! 810
Jamque erat orta dies: passis sedet illa capillis,
Ut solet ad nati mater itura rogam.
Grandævumque patrem fido cum conjuge castris
Evocat: et posita venit uterque mora.
Utque vident habitum; quæ luctus causa, requirunt:
Cui paret exsequias, quove sit icta malo. 816
Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu
Ora: fluunt lacrymæ more perennis aquæ.
Hinc pater, hinc conjux lacrymas solantur, et orant,
Indicet: et cæco flentque paventque metu. 820
Ter conata loqui, ter destitit: ausaque quarto,
Non oculos adeo sustulit illa suos.
Hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar, inquit,
Eloquar infelix dedecus ipsa meum.
Quæque potest narrat. Restabant ultima; flevit, 825
Et matronales erubuere genæ.
Dant veniam facto genitor conjuxque coacto.
Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego.
Nec mora; celato figit sua pectora ferro;
Et cadit in patrios sanguinolenta pedes. 830
Tunc quoque, jam moriens, ne non procumbat honeste
Respicit. Hæc etiam cura cadentis erat.
Ecce super corpus communia damna gementes,
Oblii decoris, virque paterque jacent.
Brutus adest; tandemque animo sua nomina fallit:
Fixaque semanimi corpore tela rapit. 836
Stillantemque tenens generoso sanguine cultrum,
Edidit impavidos ore minante sonos:

Per tibi ego hunc juro fortem castumque cruorem,
Perque tuos manes, qui mihi numen erunt; 840
Tarquinius pœnas profuga cum stirpe daturum.
Jam satis est virtus dissimulata diu.
Illa jacens ad verba oculos sine lumine movit;
Visaque concussa dicta probare coma.
Fertur in exsequias animi matrona virilis, 845
Et secum lacrymas invidiamque trahit.
Vulnus inane patet. Brutus clamore Quirites
Concitât, et regis facta nefanda refert.
Tarquinius cum prole fugit. Capit annua consul
Jura. Dies regnis illa suprema fuit. 850

Fallimur? an veris prænuntia venit hirundo,
Et metuit, ne qua versa recurrat hiems?
Sæpe tamen, Procne, nimium properasse quereris,
Virque tuo Tereus frigore lætus erit.

Jamque duæ restant noctes de mense secundo, 855
Marsque citos junctis curribus urget equos:
Ex vero positum permansit Equiria nomen,
Quæ deus in Campo prospicit ipse suo.
Jure venis, Gradive; locum tua tempora poscunt;
Signatusque tuo nomine mensis adest. 860
Venimus in portum, libro cum mense peracto.
Naviget hinc alia jam mihi linter aqua.

LIBER TERTIUS.

BELLICE, depositis clypeo paulisper et hasta,
Mars, ades, et nitidas casside solve comas.
Forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetæ.
A te, qui canitur, nomina mensis habet.
Ipse vides manibus peragi fera bella Minervæ. 5
Num minus ingenuis artibus illa vacat?
Palladis exemplo ponendæ tempora sume
Cuspidis. Invenies et quod inermis agas.
Tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
Cepit, ut huic Urbi semina digna dares. 10
Iliæ Vestalis (quid enim vetat inde moveri?)
Sacra lavaturas mane petebat aquas.
Ventum erat ad molli declivem tramite ripam:
Ponitur e summa fictilis urna coma.
Fessa resedit humi, ventosque accepit aperto 15
Pectore, turbatas restituitque comas.
Dum sedet; umbrosæ salices, volucresque canoræ
Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ.
Blanda quies victis furtim subrepat ocellis,
Et cadit a mento languida facta manus. 20
Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitam:
Et sua divina furta fefellit ope.
Somnus abit: jacet illa gravis. Jam scilicet intra
Viscera, Romanæ conditor urbis, eras.
Languida consurgit; nec scit cur languida surgat: 25
Et peragit tales arbore nixa sonos:
Utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
Vidimus. An somno clarius illud erat?
Ignibus Iliacis aderam: cum lapsa capillis
Decidit ante sacros lanca vitta focos. 30

Inde duæ pariter, visu mirabile, palmæ
Surgunt. Ex illis altera major erat:
Et gravibus ramis totum protexerat orbem;
Contigeratque nova sidera summa coma.
Ecce meus ferrum patruus molitur in illas! 35
Terreor admonitu; corque timore micat.
Martia picus avis gemino pro stipite pugnant,
Et lupa. Tuta per hos utraque palma fuit.
Dixerat; et plenam non firmis viribus urnam
Sustulit. Implerat, dum sua visa refert. 40
Interea crescente Remo, crescente Quirino,
Cœlesti tumidus pondere venter erat.
Quo minus emeritis exiret cursibus annus,
Restabant nitido jam duo signa deo.
Sylvia fit mater; Vestæ simulacra feruntur 45
Virgineas oculis opposuisse manus.
Ara deæ certe tremuit pariente ministra,
Et subiit cineres territa flamma suos.
Hæc ubi cognovit contemtor Amulius æqui,
(Nam raptas fratri victor habebat opes,) 50
Amne jubet mergi geminos. Scelus unda refugit:
In sicca pueri destituuntur humo.
Lacte quis infantes nescit crevisse ferino,
Et picum expositis sæpe tulisse cibos?
Non ego te, tantæ nutrix Larentia gentis, 55
Nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.
Vester honos veniet, cum Larentalia dicam;
Acceptus geniis illa December habet.
Martia ter senos proles adoleverat annos:
Et suberat flavæ jam nova barba comæ. 60
Omnibus agricolis armentorumque magistris
Iliadæ fratres jura petita dabant.
Sæpe domum veniunt prædonum sanguine læti,
Et redigunt actos in sua rura boves.
Ut genus audierunt, animos pater editus auget, 65
Et pudet in paucis nomen habere casis:
Romuleoque cadit trajectus Amulius ense:
Regnaque longævo restituuntur avo.

Mœnia conduntur: quæ, quamvis parva fuerunt,
Non tamen expediit transiluisse Remo. 70
Jam, modo qua fuerant sylvæ, pecorumque recessus,
Urbs erat; æternæ cum pater urbis ait:
Arbiter armorum, de cujus sanguine natus
Credor; et ut credar, pignora certa dabo:
A te principium Romano ducimus anno: 75
Primus de patrio nomine mensis eat.
Vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem.
Dicitur hæc pietas grata fuisse deo.
Et tamen ante omnes Martem coluere priores;
Hoc dederat studiis bellica turba suis. 80
Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
Vulcanum tellus Hypsipylea colit:
Junonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ:
Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.
Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis. 85
Arma feræ genti remque decusque dabant.
Quod si forte vacas, peregrinos inspice fastos;
Mensis in his etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis:
Sextus apud populos, Hernica terra, tuos. 90
Inter Aricinos, Albanaque tempora constant,
Factaque Telegoni mœnia celsa manu.
Quintum Laurentes, bis quintum Æquicolus asper,
A tribus hunc primum turba Curensis habet.
Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis 95
Convenit: hic genti quartus utrique deus.
Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem,
Sanguinis auctori tempora prima dedit.
Nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas:
Ille minor geminis mensibus annus erat. 100
Nondum tradideras victas victoribus artes,
Græcia, facundum sed male forte genus.
Qui bene pugnabat, Romanam noverat artem:
Mittere qui poterat pila, disertus erat.
Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas 105
Senserat, aut geminos esse sub axe polos?

Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet?
Signaque, quæ longo frater percenseat anno,
Ire per hæc uno mense sororis equos? 110
Libera currebant, et inobservata per annum
Sidera: constabat sed tamen esse deos.
Non illi cœlo labentia signa movebant,
Sed sua; quæ magnum perdere crimen erat.
Illa quidem fœno: sed erat reverentia fœno, 115
Quantum nunc aquilas cernis habere tuas.
Pertica suspensos portabat longa maniplos;
Unde manipularis nomina miles habet.
Ergo animi indociles, et adhuc ratione carentes
Mensibus egerunt lustra minora decem. 120
Annus erat, decimum cum luna repleverat orbem.
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus;
Seu quia bis quino fœmina mense parit;
Seu quod adusque decem numero crescente venit; 125
Principium spatiis sumitur inde novis.
Inde pares centum denos secrevit in orbes
Romulus, hastatos instituitque decem.
Et totidem princeps, totidem pilanus, habebat
Corpora, legitimo quique merebat equo. 130
Quin etiam partes totidem Titiensibus idem,
Quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.
Assuetos igitur numeros servavit in anno.
Hoc luget spatio fœmina mæsta virum.
Neu dubites, primæ fuerint quin ante Kalendæ 135
Martis; ad hæc animum signa referre potes.
Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit anno,
Tollitur, et frondes sunt in honore novæ.
Janua nunc regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas fit idem, curia prisca, fores. 140
Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde, quod arcana fieri novus ignis in æde
Dicitur, et vires flamma resecta capit.

- Nec mihi parva fides, annos hinc isse priores, 145
Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad spatium belli, perfide Pœne, tui.
Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis: et inde
Incipit, a numero nomina quisquis habet. 150
Primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
Pompilius menses sensit abesse duos.
Sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
Nos putat; Egeria sive monente sua.
Sed tamen errabant etiamnum tempora; donec 155
Cæsaris in multis hæc quoque cura fuit.
Non hæc ille deus tantæque propaginis auctor
Credidit officiis esse minora suis:
Promissumque sibi voluit prænoscere cœlum;
Nec deus ignotas hospes inire domos. 160
Ille moras solis, quibus in sua signa rediret,
Traditur exactis disposuisse notis.
Is decies senos tercentum et quinque diebus
Junxit, et e pleno tempora quarta die.
Hic anni modus est. In lustrum accedere debet, 165
Quæ consummatur partibus, una dies.
- Si licet occultos monitus audire deorum
Vatibus; ut certe fama licere putat:
Cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,
Dic mihi, matronæ cur tua festa colant. 170
Sic ego: sic posita dixit mihi casside Mavors,
Sed tamen in dextra missilis hasta fuit;
Nunc primum studiis pacis, deus utilis armis,
Advocor, et gressus in nova castra fero.
Nec piget incepti. Juvat hac quoque parte morari: 175
Hoc solam ne se posse Minerva putet.
Disce, Latinorum vates operose dierum,
Quod petis: et memori pectore dicta nota.
Parva fuit, si prima velis elementa referre,
Roma; sed in parva spes tamen hujus erat. 180

- Mœnia jam stabant, populis angusta futuris,
Credita sed turbæ tunc nimis ampla suæ.
Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati;
Adspice de canna straminibusque domum.
In stipula placidi carpebat munera somni: 185
Et tamen ex illo venit in astra toro.
Jamque loco majus nomen Romanus habebat:
Nec conjux illi, nec socer ullus erat.
Spernebant generos inopes vicinia dives:
Et male credebar sanguinis auctor ego. 190
In stabulis habitasse, boves pavisse, nocebat,
Jugeraque inculti pauca tenere soli.
Cum pare quæque suo coeunt volucresque feræque:
Atque aliquam, de qua procreet, anguis habet.
Extremis dantur connubia gentibus: at, quæ 195
Romano vellet nubere, nulla fuit.
Indolui; patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
Tolle preces, dixi: quod petis, arma dabunt.
Festa para Conso: Consus tibi cætera dicet,
Illo facta die cum sua sacra canes. 200
Intumuere Cures, et quos dolor attigit idem;
Tum primum generis intulit arma socer.
Jamque fere raptæ matrum quoque nomen habebant:
Tractaque erant longa bella propinqua mora.
Conveniunt nuptæ dictam Junonis in ædem: 205
Quas inter mea sic est nurus orsa loqui:
O pariter raptæ, quoniam hoc commune tenemus,
Non ultra lente possumus esse piæ.
Stant acies; sed utra dî sint pro parte rogandi,
Eligite. Hinc conjux, hinc pater arma tenent. 210
Quærendum, viduæ fieri malimus, an orbæ.
Consilium vobis forte piumque dabo.
Consilium dederat. Parent, crinemque resolvunt,
Mæstaque funerea corpora veste tegunt.
Jam stabant acies ferro mortique paratæ; 215
Jam lituus pugnæ signa daturus erat:
Cum raptæ veniunt inter patresque virosque;
Inque sinu natos, pignora cara, ferunt.

- Ut medium campi passis tetigere capillis;
In terram posito procubuere genu. 220
Et, quasi sentirent, blando clamore nepotes
Tendebant ad avos brachia parva suos.
Qui poterat, clamabat avum, tum denique visum;
Et qui vix poterat, posse coactus erat.
Tela viris animusque cadunt; gladiisque remotis 225
Dant soceri generis, accipiuntque, manus.
Laudatasque tenent natas: scutoque nepotem
Fert avus: hic scuti dulcior usus erat.
Inde diem, quæ prima, meas celebrare Kalendas
Æbalides matres non leve munus habent. 230
An quia, committi strictis mucronibus ausæ,
Finierant lacrymis Martia bella suis?
Vel, quod erat de me feliciter Ilia mater,
Rite colunt matres sacra, diemque meum?
Quid? quod hiems, adoperta gelu, nunc denique cedit;
Et pereunt victæ sole tepente nives. 236
Arboribus redeunt detonsæ frigore frondes;
Uvidaque e tenero palmite gemma tumet.
Quæque diu latuit, nunc, se qua tollat in auras,
Fertilis occultas invenit herba vias. 240
Nunc fecundus ager: pecoris nunc hora creandi:
Nunc avis in ramo tecta laremque parat.
Tempora jure colunt Latiae fecunda parentes,
Quarum militiam votaue partus habet.
Adde, quod excubias ubi rex Romanus agebat, 245
(Qui nunc Esquilias nomina collis habet,)
Illic a nuribus Junoni templa Latinis
Hac sunt, si memini, publica facta die.
Quid moror, et variis onero tua pectora causis?
Eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos. 250
Mater amat nuptas: matris me turba frequentant.
Hæc nos præcipue tam pia causa decet.
Ferte deæ flores: gaudet florentibus herbis
Hæc dea: de tenero cingite flore caput.
Dicite, Tu lucem nobis, Lucina, dedisti; 255
Dicite, Tu voto parturientis ades.

Si qua tamen gravida est, resoluta crine precetur,
Ut solvat partus molliter illa suos.

Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, Mamuriumque canant? 260

Nympha, mone, nemori stagnoque operata Dianæ;
Nympha, Numæ conjux, ad tua facta veni.

Vallis Aricinæ sylva præcinctus opaca

Est lacus, antiqua religione sacer.

Hic latet Hippolytus furiis distractus equorum: 265

Unde nemus nullis illud initur equis.

Licia dependent, longas velantia sepes,

Et posita est meritæ multa tabella deæ.

Sæpe potens voti, frontem redimita coronis,

Fœmina lucentes portat ab urbe faces. 270

Regna tenent fortesque manu, pedibusque fugaces:

Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Defluit incerto lapidosus murmure rivus:

Sæpe, sed exiguis haustibus, inde bibi.

Egeria est, quæ præbet aquas, dea grata Camœnis. 275

Illa Numæ conjux consiliumque fuit.

Principio nimium promtos ad bella Quirites

Molliri placuit jure, deûmque metu.

Inde datæ leges, ne firmior omnia posset:

Cœptaque sunt pure tradita sacra coli. 280

Exuitur feritas, armisque potentius æquum est:

Et cum cive pudet conseruisse manus.

Atque aliquis, modo trux, visa jam vertitur ara;

Vinaque dat tepidis salsaque farra focis.

Ecce deûm genitor rutilas per nubila flammæ 285

Spargit, et effusis æthera siccat aquis.

Non alias missi cecidere frequentius ignes.

Rex pavet; et vulgi pectora terror habet.

Cui dea, Ne nimium terrere; piabile fulmen

Est, ait, et sævi flectitur ira Jovis. 290

Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi

Prodere, Romani numen uterque soli.

Nec sine vi tradent. Adhibeto vincula captis.

Atque ita, qua possint, erudit, arte capi.

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra, 295

Quo posses viso dicere, Numen inest.

In medio gramen, muscoque adoperta virenti

Manabat saxo vena perennis aquæ.

Inde fere soli Faunus Picusque bibebant.

Huc venit, et fonti rex Numa mactat ovem; 300

Plenaque odorati disponit pocula Bacchi;

Cumque suis antro conditus ipse latet.

Ad solitos veniunt sylvestria numina fontes,

Et relevant multo pectora sicca mero.

Vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro, 305

Vinclaque sopitas addit in arcta manus.

Somnus ut abscessit, tentando vincula pugnant

Rumpere: pugnantes fortius illa tenent.

Tum Numa: Dî nemorum, factis ignoscite nostris,

Si scelus ingenio scitis abesse meo: 310

Quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.

Sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:

Magna petis, nec quæ monitu tibi discere nostro

Fas sit. Habent fines numina nostra suos.

Di sumus agrestes, et qui dominemur in altis 315

Montibus. Arbitrium est in sua tela Jovi.

Hunc tu non poteris per te deducere cælo:

At poteris nostra forsitan usus ope.

Dixerat hæc Faunus: par est sententia Pici.

Deme tamen nobis vincula, Picus ait. 320

Jupiter huc veniet, valida deductus ab arce.

Nubila promissi Styx mihi testis erit.

Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant,

Quaque trahant superis sedibus arte Jovem;

Scire nefas homini. Nobis concessa canentur, 325

Quæque pio dici vatis ab ore licet.

Eliciunt cælo te, Jupiter: unde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Constat Aventinæ tremuisse cacumina sylvæ,

Terraque subsedit pondere pressa Jovis. 330

Corda micant regis, totoque e pectore sanguis

Fugit, et hirsutæ diriguere comæ.

Ut rediit animus, Da certa piamina, dixit,

Fulminis, altorum rexque paterque deûm;

Si tua contigimus manibus donaria puris; 335

Hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.

Annuit oranti: sed verum ambage remota

Abdidit, et dubio terruit ore virum.

Cæde caput, dixit. Cui rex, Parebimus, inquit:

Cædenda est hortis eruta cepa meis. 340

Addidit hic, Hominis: summos, ait ille, capillos.

Postulat hic animam: cui Numa, Piscis, ait.

Risit; et, his, inquit, facito mea tela procures,

O vir colloquio non abigende deûm!

Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem 345

Cynthius, imperii pignora certa dabo.

Dixit, et ingenti tonitru super æthera motum

Fertur, adorantem destituitque Numam.

Ille redit lætus, memoratque Quiritibus acta.

Tarda venit dictis difficilisque fides. 350

At certe credemur, ait, si verba sequatur

Exitus. En audi crastina, quisquis ades.

Protulerit terris cum totum Cynthius orbem,

Jupiter imperii pignora certa dabit.

Discedunt dubii, promissaque tarda videntur: 355

Dependetque fides a veniente die.

Mollis erat tellus, rorataque mane pruina;

Ante sui populus limina regis adest.

Prodit, et in solio medius consedit acerno.

Innumeri circa stantque silentque viri. 360

Ortus erat summo tantummodo margine Phœbus:

Sollicitæ mentes speque metuque pavent.

Constitit, atque caput niveo velatus amictu

Jam bene dîs notas sustulit ille manus.

Atque ita, Tempus adest promissi muneris, inquit. 365

Pollicitam dictis, Jupiter, adde fidem.

Dum loquitur, totum jam sol emergerat orbem,

Et gravis ætherio venit ab axe fragor.

Ter tonuit sine nube deus, tria fulgura misit.

Credite dicenti; mira, sed acta loquor. 370

A media cœlum regione dehiscere cœpit:

Submisere oculos cum duce turba suos.

Ecce levi scutum versatum leniter aura

Decidit. A populo clamor ad astra venit.

Tollit humo munus, cæsa prius ille juvenca, 375

Quæ dederat nulli colla. premenda jugo.

Idque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est;

Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

Tum, memor imperii sortem consistere in illo,

Consilium multæ calliditatis init. 380

Plura jubet fieri simili cælata figura,

Error ut ante oculos insidiantis eat.

Mamurius, morum fabræne exactior artis,

Difficile est ulli dicere, clausit opus.

Cui Numa munificus, Facti pete præmia, dixit: 385

Si mea nota fides, irrita nulla petes.

Jam dederat Saliis (a saltu nomina ducunt)

Armaque, et ad certos verba canenda modos.

Tum sic Mamurius: Merces mihi gloria detur,

Nominaque extremo carmine nostra sonent. 390

Inde sacerdotes operi promissa vetusto

Præmia persolvunt, Mamuriumque vocant.

Nubere si qua voles, quamvis properabitis ambo,

Differ: habent parvæ commoda magna moræ.

Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis. 395

Condita cum fuerint, aptius omen erit.

His etiam conjux apicati cincta Dialis

Lucibus impexas debet habere comas.

Tertia nox emersa suos ubi moverit ignes,

Conditus e geminis Piscibus alter erit. 400

Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille

Proximus. A vento nomen uterque tenet.

Cum croceis rorare genis Tithonia conjux

Cœperit, et quintæ tempora lucis aget;

Sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes ; 405

Mergetur, visus effugietque tuos.

At non effugiet Vindemitor. Hoc quoque causam

Unde trahat sidus, parva docere mora est.

Ampelon intonsum Satyris Nymphaque creatum

Fertur in Ismariis Bacchus amasse jugis. 410

Tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi ;

Quæ nunc de pueri nomine nomen habet.

Dum legit in ramo pietas temerarius uvas,

Decidit : amissum Liber in astra vehit.

Sextus ubi Oceano clivosum scandit Olympum 415

Phœbus, et alatis æthera carpit equis ;

Quisquis ades, canæque colis penetralia Vestæ,

Cratera Iliacis thuraque pone focis.

Cæsaris innumeris, quem maluit ille mereri,

Accessit titulis pontificalis honos. 420

Ignibus æternis æterni numina præsent

Cæsaris. Imperii pignora juncta vides.

De veteris Trojæ dignissima præda favilla,

Qua gravis Æneas tutus ab hoste fuit ;

Ortus ab Ænea tangit cognata sacerdos 425

Numina ; cognatum, Vesta, tuere caput.

Quos sancta fovet ille manu, bene vivitis ignes.

Vivite inextincti, flammaque duxque, precor.

Una nota est Martis Nonis : sacrata quod illis

Templa putant lucos Vejovis ante duos. 430

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,

Quilibet, huc, inquit, confuge ; tutus eris.

O quam de tenui Romanus origine crevit !

Turba vetus quam non invidiosa fuit !

Ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstat, 435

Disce quis iste deus, curve vocetur ita.

Jupiter est juvenis : juveniles adspice vultus :

Adspice deinde manum : fulmina nulla tenet.

Fulmina, post ausos cælum affectare Gigantas,

Sumta Jovi ; primo tempore inermis erat. 440

Ignibus Ossa novis, et Pelion altior Ossa
Arsit, et in solida fixus Olympus humo.
Stat quoque capra simul: Nymphæ pavisserunt
Cretides: infanti lac dedit illa Jovi.
Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra coloni, 445
Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.
Vis ea si verbi est; cur non ego Vejovis ædem,
Ædem non magni suspicer esse Jovis?
Jamque, ubi cæruleum variabunt sidera cælum,
Suspice: Gorgonei colla videbis equi. 450
Creditur hic cæsæ gravis cervice Medusæ
Sanguine respersis prosiluisse júbis.
Huic supra nubes et subter sidera lapso
Cælum pro terra, pro pede penna fuit.
Jamque indignanti nova frena receperat ore, 455
Cum levis Aonias ungula fodit aquas.
Nunc fruitur cælo, quod pennis ante petebat:
Et nitidus stellis quinque decemque micat.

Protinus adspicies venienti nocte Coronam
Gnossida. Theseo crimine facta dea est. 460
Jam bene perjuro mutarat conjuge Bacchum,
Quæ dedit ingrato fila legenda viro.
Sorte tori gaudens, Quid flebam rustica? dixit,
Utiliter nobis perfidus ille fuit.
Interea Liber depexus crinibus Indos 465
Vincit, et Eoo dives ab orbe venit.
Inter captivas facie præstante puellas
Grata nimis Baccho filia regis erat.
Flebat amans conjux, spatiatæque littore curvo
Edidit incultis talia verba comis: 470
En iterum similes, fluctus, audite querelas!
En iterum lacrymas accipe, arena, meas!
Dicebam, memini, perjure et perfide Theseu!
Ille abiit: eadem crimina Bacchus habet.
Nunc quoque, nulla viro, clamabo, fœmina credat. 475
Nomine mutato causa relata mea est.

O utinam mea sors, qua primum cœperat, isset !

Jamque ego præsentī tempore nulla forem !

Quid me desertis perituram, Liber, arenis

Servabas ? potui dedoluisse semel. 480

Bacche levis, leviorque tuis, quæ tempora cingunt,

Frondebis ; in lacrymas cognite Bacche meas ;

Ausus es ante oculos adducta pellice nostros

Tam bene compositum sollicitare torum ?

Heu ubi pacta fides ? ubi, quæ jurare solebas ? 485

Me miseram, quoties hæc ego verba loquor !

Thesea culpabas, fallacemque ipse vocabas :

Judicio peccas turpius ipse tuo.

Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar :

Ne toties falli digna fuisse puter. 490

Præcipue cupiam celari Thesea ; ne te

Consortem culpæ gaudeat esse suæ.

At, puto, præposita est fusca mihi candida pellex.

Eveniat nostris hostibus ille color !

Quid tamen hoc refert ? vitio tibi gratior ipso est. 495

Quid facis ? amplexus inquinat illa tuos.

Bacche, fidem præsta ; nec præfer amoribus ullam

Conjugis assuetæ semper amare virum.

Ceperunt matrem formosi cornua tauri ;

Me tua : at hic laudi est, ille pudendus amor. 500

Ne noceat, quod amo : neque enim tibi, Bacche, nocebat,

Quod flammæ nobis fassus es ipse tuas.

Nec, quod nos uris, mirum facis. Ortus in igne

Diceris, et patria raptus ab igne manu.

Illa ego sum, cui tu solitus promittere cœlum. 505

Heu mihi, pro cœlo qualia dona fero !

Dixerat : audibat jamdudum verba querentis

Liber, ut a tergo forte secutus erat.

Occupat amplexu, lacrymasque per oscula siccet :

Et, Pariter cœli summa petamus, ait. 510

Tu mihi juncta toro, mihi juncta vocabula sumes :

Jam tibi mutata Libera nomen erit.

Sintque tuæ tecum faciam monumenta coronæ,

Vulcanus Veneri quam dedit, illa tibi.

Dicta facit, gemmasque novem transformat in ignes. 515
Aurea per stellas nunc micat illa novem.

Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,
Purpureum rapido qui vehit axe diem;
Altera gramineo spectabis Equiria campo,
Quem Tiberis curvis in latus urget aquis. 520
Qui tamen ejecta si forte tenebitur unda,
Cælius accipiet pulverulentus equos.
Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,
Haud procul a ripis, advena Tibri, tuis.
Plebs venit, ac virides passim disjecta per herbas 525
Potat, et accumbit cum pare quisque sua.
Sub Jove pars durat: pauci tentoria ponunt:
Sunt, quibus e ramis frondea facta casa est:
Pars ibi pro rigidis calamos statuere columnis,
Desuper extentas imposuere togas. 530
Sole tamen vinoque calent: annosque precantur,
Quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt.
Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos;
Quæ sit per calices facta Sibylla suos.
Illic et cantant, quicquid didicere theatri: 535
Et jactant faciles ad sua verba manus:
Et ducunt posito duras crateres choreas,
Cultaque diffusis saltat amica comis.
Cum redeunt, titubant; et sunt spectacula vulgo:
Et fortunatos obvia turba vocant. 540
Occurri nuper; visa est mihi digna relatu
Pompa: senem potum pota trahebat anus.
Quæ tamen hæc dea sit, quoniam rumoribus errant,
Fabula proposito nulla tacenda meo.
Arserat Æneæ Dido miserabilis igne: 545
Arserat exstructis in sua fata rogis.
Compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
Præbuit Æneas et causam mortis et ense:
Ipsa sua Dido concidit usa manu. 550

Protinus invadunt Numidæ sine vindice regnum ;
Et potitur capta Maurus Iarba domo.
Seque memor spretum, Thalamis tamen, inquit, Elissæ,
En ego, quem toties reppulit illa, fruor.
Diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error, ut olim 555
Amisso dubiæ rege vagantur apes.
Tertia nudandas acceperat area messes,
Inque cavos ierant tertia musta lacus ;
Pellitur Anna domo : lacrymansque sororia linquit
Mœnia. Germanæ justa dat ante suæ. 560
Mista bibunt molles lacrymis unguenta favillæ ;
Vertice libatas accipiuntque comas.
Terque, Vale, dixit : cineres ter ad ora relatos
Pressit, et est illis visa subesse soror.
Nacta ratem comitemque fugæ pede labitur æquo, 565
Mœnia respiciens, dulce sororis opus.
Fertilis est Melite, sterili vicina Cosyræ
Insula, quam Libyci verberat unda freti.
Hanc petit, hospitio regis confisa vetusto :
Hospes opum dives rex ibi Battus erat. 570
Qui postquam didicit casus utriusque sororis,
Hæc, inquit, tellus quantulacunque tua est.
Et tamen hospitii servasset ad ultima munus ;
Sed timuit magnas Pygmalionis opes.
Signa recensuerat bis sol sua : tertius ibat 575
Annus, et exsulibus terra petenda nova est.
Fratr adest, belloque petit. Rex arma perosus,
Nos sumus imbelles, tu fuge sospes, ait.
Jussa fugit ; ventoque ratem committit et undis.
Asperior quovis æquore frater erat. 580
Est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
Parvus ager : Cameren incola turba vocant.
Illuc cursus erat. Nec longius abfuit inde,
Quam quantum novies mittere funda potest.
Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura. 585
Findite remigio, navita dixit, aquas.
Dumque parant torto subducere carbasa lino,
Percutitur rapido puppis adunca Noto :

Inque patens æquor, frustra pugnante magistro,
Fertur: et ex oculis visa refugit humus. 590
Adsiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
Vertitur, et canas alveus haurit aquas.
Vincitur ars vento: nec jam moderator habenis
Utitur, at votis is quoque poscit opem.
Jactatur tumidas exsul Phœnissa per undas, 595
Humidaque opposita lumina veste tegit.
Tum primum Dido felix est dicta sorori,
Et quæcunque aliquam corpore pressit humum.
Figitur ad Laurens ingenti flamine littus
Puppis: et, expositis omnibus, hausta perit. 600
Jam pius Æneas regno nataque Latini
Auctus erat, populos miscueratque duos.
Littore dotali, solo comitatus Achate,
Secretum nudo dum pede carpit iter;
Adspicit errantem, nec credere sustinet Annam 605
Esse. Quid in Latios illa veniret agros?
Dum secum Æneas: Anna est, exclamat Achates.
Ad nomen vultus sustulit illa suos.
Quo fugiat? quid agat? quos terræ quærat hiatus?
Ante oculos miseræ fata sororis erant. 610
Sensit, et alloquitur trepidam Cythereius heros:
Flet tamen admonitu mortis, Elissa, tuæ.
Anna, per hanc juro, quam quondam audire solebas
Tellurem fato prosperiore dari;
Perque deos comites, hac nuper sede locatos, 615
Sæpe meas illos increpuisse moras.
Nec timui de morte tamen: metus abfuit iste.
Heu mihi! credibili fortior illa fuit.
Ne refer. Adspexi non illo pectore digna
Vulnera, Tartareas ausus adire domos. 620
At tu, seu ratio te nostris appulit oris,
Sive deus; regni commoda carpe mei.
Multa tibi memores, nil non debemus Elissæ.
Nomine grata tuo, grata sororis, eris.
Talia dicenti, neque enim spes altera restat, 625
Credidit, errores exposuitque suos.

Utque domum intravit Tyrios induta paratus,
Incipit Æneas; cætera turba silet:
Hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia conjux,
Est mihi: consumsi naufragus hujus opes. 630
Orta Tyro, regnum Libyca possedit in ora:
Quam precor ut caræ more sororis ames.
Omnia promittit, falsumque Lavinia vulnus
Mente premit tacita, dissimulatque metus.
Donaque cum videat præter sua lumina ferri 635
Multa palam; mitti clam quoque multa putat.
Non tamen exactum, quid agat. Furialiter odit,
Et parat insidias, et cupit ulta mori.
Nox erat: ante torum visa est adstare sororis
Squalenti Dido sanguinolenta coma; 640
Et, Fuge, ne dubita, mæstum fuge, dicere, tectum.
Sub verbum querulas impulit aura fores.
Exsilit; et velox humili super arva fenestra
Se jacit. Audacem fecerat ipse timor.
Quaque metu rapitur, tunica velata recincta 645
Currit, ut auditis territa dama lupis.
Corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis
Creditur, et stagnis occuluisse suis.
Sidonis interea magno clamore per agros
Quæritur. Apparent signa notæque pedum. 650
Ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis.
Sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
Ipsa loqui visa est, Placidi sum Nympha Numici:
Amne perenne latens Anna Perenna vocor.
Protinus erratis læti vescuntur in agris, 655
Et celebrant largo seque diemque mero.
Sunt quibus hæc Luna est, quia mensibus impleat annum:
Pars Themis, Inachiam pars putat esse bovem.
Invenies, qui te Nymphæ Atlantida dicant,
Teque Jovi primos, Anna, dedisse cibos. 660
Hæc quoque, quam referam, nostras pervenit ad auras
Fama: nec a vera dissidet illa fide.
Plebs vetus, et nullis etiamnum tuta tribunis,
Fugit, et in Sacri vertice montis erat.

Jam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos 665
Victus, et humanis usibus apta Ceres.
Orta suburbanis quædam fuit Anna Bovillis,
Pauper, sed multæ sedulitatis anus.
Illa, levi mitra canos redimita capillos,
Fingebat tremula rustica liba manu; 670
Atque ita per populum fumantia mane solebat
Dividere. Hæc populo copia grata fuit.
Pace domi facta signum posuere Perennæ,
Quod sibi defectis illa tulisset opem.
Nunc mihi, cur cantent, superest, obscæna puellæ, 675
Dicere: nam coeunt, certaue probra canunt.
Nuper erat dea facta; venit Gradivus ad Annam,
Et cum seducta talia verba facit:
Mense meo coleris; junxi mea tempora tecum:
Pendet ab officio spes mihi magna tuo. 680
Armifer armiferæ correptus amore Minervæ
Uror, et hoc longo tempore vulnus alo.
Effice, dî studio similes coeamus in unum.
Conveniunt partes hæ tibi, comis anus.
Dixerat. Illa deum promisso ludit inani, 685
Et stultam dubia spem trahit usque mora.
Sæpius instanti, Mandata peregrinus, inquit;
Evicta est precibus: vix dedit illa manus.
Gaudet amans, thalamosque parat. Deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos. 690
Oscula sumpturus subito Mars adspicit Annam;
Nunc pudor elusum, nunc subit ira deum.
Ridet amatorem caræ nova diva Minervæ:
Nec res hac Veneri gratior ulla fuit.
Inde joci veteres obscænaque dicta canuntur: 695
Et juvat hanc magno verba dedisse deo.
Præteriturus eram gladios in principe fixos;
Cum sic a castis Vesta locuta focis:
Ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos.
Sacrilægæ telis me petiere manus. 700
Ipsa virum rapui, simulacraque nuda reliqui.
Quæ cecidit ferro, Cæsaris umbra fuit.

Ille quidem cœlo positus Jovis atria servat,
 Et tenet in magno templa dicata Foro.
 At quicunque nefas ausi, prohibente deorum 705
 Numine, polluerant pontificale caput,
 Morte jacent merita. Testes estote Philippi,
 Et quorum sparsis ossibus albet humus.
 Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
 Cæsaris, ulcisci justa per arma patrem. 710

Postera cum teneras Aurora refecerit herbas,
 Scorpios a prima parte videndus erit.

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.
 Bacche, fave vati, dum tua festa cano.
 Nec referam Semelen, ad quam nisi fulmina secum 715
 Jupiter adferret, parvus inermis eras:
 Nec, puer ut posses maturo tempore nasci,
 Expletum patrio corpore matris onus.
 Sithonas, et Scythicos longum enumerare triumphos,
 Et domitas gentes, thurifer Inde, tuas. 720
 Tu quoque Thebanæ mala præda tacebere matris:
 Inque tuum Furiis acte, Lycurge, genu.
 Ecce libet subitos pisces, Tyrrhenaque monstra
 Dicere; sed non est carminis hujus opus.
 Carminis hujus opus, causas expromere, quare 725
 Vilis anus populos ad sua liba vocet.
 Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,
 Liber, et in gelidis herba reperta focis.
 Te memorant, Gange totoque Oriente subacto,
 Primitias magno seposuisse Jovi. 730
 Cinnama tu primus captivaque thura dedisti,
 Deque triumphato viscera tosta bove.
 Nomine ab auctoris ducunt libamina nomen,
 Libaque, quod sacris pars datur inde focis.
 Liba deo fiunt: succis quia dulcibus ille 735
 Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
 Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro:
 (Non habet ingratos fabula nostra jocos:)

Jamque erat ad Rhodopen, Pangæaque florida ventum:
Æriferæ comitum concrepuere manus. 740
Ecce novæ coeunt volucres tinnitibus actæ:
Quaque movent sonitus æra, sequuntur apes.
Colligit errantes, et in arbore claudit inani
Liber: et inventi præmia mellis habet.
Ut Satyri lævisque senex tetigere saporem, 745
Quærebant flavos per nemus omne favos.
Audit in exesa stridorem examinis ulmo,
Adspicit et ceras, dissimulatque senex.
Utque piger pandi tergo residebat aselli;
Applicat hunc ulmo corticibusque cavis. 750
Constitit ipse super ramoso stipite nixus,
Atque avide trunco condita mella petit.
Millia crabronum coeunt, et vertice nudo
Spicula defigunt, oraque summa notant.
Ille cadit præceps, et calce feritur aselli: 755
Inclamatque suos, auxiliumque rogat.
Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis
Rident. Percusso claudicat ille genu.
Ridet et ipse deus, limumque inducere monstrat.
Hic paret monitis, et linit ora luto. 760
Melle pater fruitur: liboque infusa calenti
Jure repertori candida mella damus.
Fœmina cur præstet, non est rationis opertæ.
Fœmineos thyrsos concitat ille choros.
Cur anus hoc faciat, quæris; vinosior ætas 765
Hæc est, et gravidæ munera vitis amat.
Cur hederæ cincta est? hederæ est gratissima Baccho.
Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
Nysiades Nymphæ, puerum quærente noverca,
Hanc frondem cunis opposuere novis. 770
Restat, ut inveniam, quare toga libera detur
Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
Sive quod ipse puer semper juvenisque videris;
Et media est ætas inter utrumque tibi;
Seu quia tu pater es, patres, sua pignora, natos 775
Commendant curæ numinibusque tuis.

Sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
Sumitur, et vitæ liberioris iter.

An quia, cum prisci colerent studiosius agros,
Et patrio faceret rure senator opus ; 780

Et caperet fasces a curvo consul aratro,
Nec crimen duras esset habere manus :

Rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem ?
Sed dīs, non studiis, ille dabatur honos.

Luce sua ludos uvæ commentor habebat : 785
Quos cum tædifera nunc habet ipse dea.

Ergo, ut tironem celebrare frequentia posset,
Visa dies dandæ non aliena togæ.

Mite, pater, caput huc placataque cornua vertas,
Et des ingenio vela secunda meo. 790

Itur ad Argeos (qui sint, sua pagina dicet)
Hac, si commemini, præteritaque die.

Stella Lycaoniam vergit proclivis ad Arcton
Miluus. Hæc illa nocte videnda venit.

Quid dederit volucris, si vis cognoscere, cælum ; 795
Saturnus regnis ab Jove pulsus erat.

Concitatur iratus validos Titanas in arma,
Quæque fuit fati debita, poscit opem.

Matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus
Parte sui serpens posteriore fuit. 800

Hunc triplici muro lucis incluserat atris
Parcarum monitu Styx violenta trium.

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat, æternos vincere posse deos.

Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi : 805
Et jam jam flammis exta daturus erat.

Jupiter alitibus rapere imperat. Attulit illi
Miluus : et meritis venit in astra suis.

Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ ;
Nominaque a junctis quinque diebus habent. 810

Sanguine prima vacat : nec fas concurrere ferro.
Causa, quod est illa nata Minerva die.

Altera, tresque super strata celebrantur arena.

Ensibus exsertis bellica læta dea est.

Pallada nunc pueri, teneræque ornate puellæ. 815

Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

Pallade placata, lanam mollire puellæ

Discant, et plenas exonerare colos.

Illa etiam stantes radio percurrere telas

Erudit, et rarum pectine denset opus. 820

Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers:

Hanc cole, velleribus quisquis ahena paras.

Nec quisquam invita faciet bene vincula plantæ

Pallade; sit Tychio doctior ille licet.

Et licet antiquo manibus collatus Epeo 825

Sit prior; irata Pallade mancus erit.

Vos quoque, Phœbea morbos qui pellitis arte,

Munera de vestris pauca referte deæ.

Nec vos turba deam, censu fraudata, magistri

Spernite: discipulos attrahet illa novos. 830

Quique moves cælum, tabulamque coloribus uris;

Quique facis docta mollia saxa manu.

Mille dea est operum; certe dea carminis illa est.

Si mereor, studiis adsit amica meis.

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum: 835

Hic ubi non plana est, sed prope plana via est;

Parva licet videas Captæ delubra Minervæ,

Quæ dea natali cœpit habere suo.

Nominis in dubio causa est. Capitale vocamus

Ingenium sollers; ingeniosa dea est. 840

An, quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum clypeo prosiluisse suo?

An, quia perdomitis ad nos captiva Faliscis

Venit? et hoc ipsum littera prisca docet.

An, quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas 845

Ex illo jubeat furta reperta loco?

A quacunque trahis ratione vocabula, Pallas,

Pro ducibus nostris ægida semper habe.

Summa dies e quinque tubas lustrare canoras

Admonet, et forti sacrificare deæ. 850

Nunc potes ad solem sublato dicere vultu :

Hic here Phrixææ vellera pressit ovis.

Seminibus tostis sceleratæ fraude novercæ

Sustulerat nullas, ut solet, herba comas.

Mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet, 855

Quam sterili terræ Delphicus edat opem.

Hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles

Et juvenis Phrixi funera sorte peti.

Usque recusantem cives, et tempus, et Ino

Compulerant regem iussa nefanda pati; 860

Et soror, et Phrixus, velati tempora vittis

Stant simul ante aras, junctaque fata gemunt.

Adspicit hos, ut forte pependerat æthere, mater,

Et ferit attonita pectora nuda manu;

Inque draconigenam nimbis comitantibus urbem 865

Desilit, et natos eripit inde suos.

Utque fugam capiant, aries nitidissimus auro

Traditur. Ille vehit per freta longa duos.

Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra

Fœmina, cum de se nomina fecit aquæ. 870

Pæne simul periit, dum vult succurrere lapsæ,

Frater, et extentas porrigit usque manus.

Flebat, ut amissa gemini consorte pericli,

Cæruleo junctam nescius esse deo.

Littoribus tactis aries fit sidus: at hujus 875

Pervenit in Colchas aurea lana domos.

Tres ubi Luciferos veniens præmiserit Eos,

Tempora nocturnis æqua diurna feres.

Inde quater pastor saturos ubi clausurit hædos,

Canuerint herbæ rore recente quater; 880

Janus adorandus, cumque hoc Concordia mitis,

Et Romana Salus, araque Pacis erit.

Luna regit menses. Hujus quoque tempora mensis

Finit Aventino Luna colenda iugo.

LIBER QUARTUS.

ALMA, fave vati, geminorum mater Amorum.

Ad vatem vultus rettulit illa suos.

Quid tibi, ait, mecum? certe majora canebas.

Num vetus in molli pectore vulnus habes?

Scis, dea, respondi, de vulnere: risit: et æther 5

Protinus ex illa parte serenus erat.

Saucius, an sanus, numquid tua signa reliqui?

Tu mihi propositum, tu mihi semper opus.

Qua decuit, primis sine crimine lusimus annis:

Nunc teritur nostris area major equis. 10

Tempora cum causis, Annalibus eruta priscis,

Lapsaque sub terras, orta que signa cano.

Venimus ad quartum, quo tu celeberrima, mensem.

Et vatem et mensem scis, Venus, esse tuos.

Mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto 15

Contigit, et, Cœptum perfice, dixit, opus.

Sensimus; et subito causæ patuere dierum.

Dum licet, et spirant flamina, navis eat.

Si qua tamen pars te de Fastis tangere debet,

Cæsar, in Aprili, quo tenearis, habes. 20

Hic ad te magna descendit imagine mensis,

Et fit adoptiva nobilitate tuus.

Hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,

Vidit, et auctores rettulit ipse suos.

Utque fero Marti primam dedit ordine sortem, 25

Quod sibi nascenti proxima causa fuit;

Sic Venerem, gradibus multis in gente repertam,

Alterius voluit mensis habere locum.

Principiumque sui generis, revolutaque quærens

Sæcula, cognatos venit ad usque deos. 30

Dardanon Electra nesciret Atlantide cretum?
 Scilicet Electran concubuisse Jovi?
 Hujus Erichthonius: Tros est generatus ab illo:
 Assaracon creat hic: Assaracusque Capyn.
 Proximus Anchisen, cum quo commune parentis 35
 Non dedignata est nomen habere Venus.
 Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes,
 Sacra, patremque humeris, altera sacra, tulit.
 Venimus ad felix aliquando nomen Iuli,
 Unde domus Teucros Julia tangit avos. 40
 Postumus huic, qui, quod sylvis fuit ortus in altis,
 Sylvius in Latia gente vocatus erat.
 Isque, Latine, tibi pater est: subit Alba Latinum:
 Proximus est titulis Epytos, Alba, tuis.
 Ille dedit Capyi recidiva vocabula Trojæ: 45
 Et tuus est idem, Calpete, factus avus.
 Cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
 Dicitur in Tuscæ gurgite mersus aquæ.
 Jam tamen Agrippam genitum, Remulumque nepotem
 Viderat: in Remulum fulmina missa ferunt. 50
 Venit Aventinus post hos: locus inde vocatus;
 Mons quoque. Post illum tradita regna Procæ.
 Quem sequitur diri Numitor germanus Amuli.
 Ilia cum Lauso de Numitore sati.
 Ense cadit patruo Lausus: placet Ilia Marti; 55
 Teque parit, gemino juncte Quirine Remo.
 Ille suos semper Venerem Martemque parentes
 Dixit, et emeruit vocis habere fidem.
 Neve secuturi possent nescire nepotes,
 Tempora dis generis continuata dedit. 60
 Sed Veneris mensem Graio sermone notatum
 Auguror: a spumis est dea dicta maris.
 Nec tibi sit mirum Graio rem nomine dici:
 Itala nam tellus Græcia major erat.
 Venerat Evander plena cum classe suorum: 65
 Venerat Alcides, Graius uterque genus.
 Hospes Aventinis armentum pavit in herbis
 Claviger: et tanto est Albula pota deo.

Dux quoque Neritius. Testes Læstrygones exstant,
Et quod adhuc Circes nomina littus habet. 70
Et jam Telegoni, jam mœnia Tiburis udi
Stabant, Argolicæ quod posuere manus.
Venerat Atridæ fatis agitatus Halesus;
A quo se dictam terra Falisca putat.
Adjice Trojanæ suasorem Antenora pacis, 75
Et generum CEniden, Appule Daune, tuum.
Serus ab Iliacis, et post Antenora, flammis
Attulit Æneas in loca nostra deos.
Hujus erat Solymus Phrygia comes exsul ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent; 80
Sulmonis gelidi, patriæ, Germanice, nostræ.
Me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
Ergo ego tam longe? sed supprime, Musa, querelas:
Non tibi sunt mæsta sacra canenda lyra.
Quo non livor abit? sunt qui tibi mensis honorem 85
Eripuisse velint, invideantque, Venus.
Nam, quia ver aperit tunc omnia, densaque cedit
Frigoris asperitas, fetaque terra patet:
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:
Quem Venus injecta vindicat alma manu. 90
Illa quidem totum dignissima temperat orbem:
Illa tenet nullo regna minora deo:
Juraque dat cœlo, terræ, natalibus undis;
Perque suos initus continet omne genus.
Illa deos omnes (longum enumerare) creavit: 95
Illa satis causas arboribusque dedit:
Illa rudes animos hominum contraxit in unum,
Et docuit jungi cum pare quemque sua.
Quid genus omne creat volucrum, nisi blanda voluptas?
Nec coeunt pecudes, si levis absit amor. 100
Cum mare trux aries cornu decertat: at idem
Frontem dilectæ lædere parcit ovis.
Deposita taurus sequitur feritate juvencam,
Quem toti saltus, quem nemus omne tremit.
Vis eadem, lato quodcunque sub æquore vivit, 105
Servat, et innumeris piscibus implet aquas.

Prima feros habitus homini detraxit: ab illa
Venerunt cultus mundaque cura sui.
Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clausas concinuisse fores. 110
Eloquiumque fuit duram exorare puellam:
Proque sua causa quisque disertus erat.
Mille per hanc artes motæ: studioque placendi,
Quæ latuere prius, multa reperta ferunt.
Hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi 115
Audeat? a nobis sit procul iste furor.
Quid? quod ubique potens, templisque frequentibus
aucta,
Urbe tamen nostra jus dea majus habet?
Pro Troja, Romane, tua Venus arma ferebat,
Cum gemuit teneram cuspide læsa manum: 120
Cœlestesque duas Trojano iudice vicit;
Ah! nolim victas hoc meminisse deas!
Assaracique nurus dicta est; ut scilicet olim
Magnus Iuleos Cæsar haberet avos.
Nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum. 125
Vere nitent terræ; vere remissus ager.
Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt;
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.
Et formosa Venus formoso tempore digna est:
Utque solet, Marti continuata suo. 130
Vere monet curvas materna per æquora puppes
Ire, nec hibernas jam timuisse minas.
Rite deam Latiae colitis matresque nurusque,
Et vos, quîs vittæ longaque vestis abest.
Aurea marmoreo redimicula solvite collo; 135
Demite divitias: tota lavanda dea est.
Aurea siccato redimicula reddite collo;
Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.
Vos quoque sub viridi myrto jubet illa lavari:
Causaque cur jubeat (discite) certa subest. 140
Littore siccabat rorantes nuda capillos.
Viderunt Satyri, turba proterva, deam.

Sensit, et opposita textit sua corpora myrto.

Tuta fuit facto: vosque referre jubet.

Discite nunc, quare Fortunæ thura Virili 145

Detis eo, calida qui locus humet aqua.

Accipit ille locus posito velamine cunctas,

Et vitium nudi corporis omne videt.

Ut tegat hoc, celetque viros, Fortuna Virilis

Præstat, et hoc parvo thure rogata facit. 150

Nec pigeat niveo tritum cum lacte papaver

Sumere, et expressis mella liquata favis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibit. Ex illo tempore nupta fuit.

Supplicibus verbis illam placate: sub illa 155

Et forma, et mores, et bona fama manet.

Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est:

Cumæam, veteres, consuluistis anum.

Templa jubet Veneri fieri; quibus ordine factis,

Inde Venus verso nomina corde tenet. 160

Semper ad Æneadas placido, pulcherrima, vultu

Respice, totque tuas, diva, tuere nurus.

Dum loquor, elatæ metuendus acumine caudæ

Scorprios in virides præcipitatur aquas.

Nox ubi transierit, cælumque rubescere primo 165

Cœperit, et tactæ rore querentur aves;

Semustamque facem vigilata nocte viator

Ponet, et ad solitum rusticus ibit opus;

Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:

Quæ septem dici, sex tamen esse solent. 170

Seu quod in amplexum sex hinc venere deorum;

Nam Steropen Marti concubuisse ferunt:

Neptuno Halcyonen, et te, formosa Celæno:

Maian, et Electran, Taygetenque Jovi:

Septima mortali Merope tibi, Sisyphæ, nupsit. 175

Pœnitet; et facti sola pudore latet.

Sive quod Electra Trojæ spectare ruinas

Non tulit, ante oculos opposuitque manum.

- Ter sine perpetuo cœlum versetur in axe;
Ter jungat Titan, terque resolvat equos; 180
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, et Idææ festa Parentis erunt.
Ibunt semimares, et inania tympana tudent,
Æraque tinnitus ære repulsa dabunt.
Ipsa sedens molli comitum cervice feretur 185
Urbis per medias exululata vias.
Scena sonat, ludique vocant. Spectate, Quirites;
Et fora Marte suo litigiosa vacent.
Quærere multa libet: sed me sonus æris acuti
Terret, et horrendo lotos adunca sono. 190
Da, dea, quas sciter, doctas, Cybeleia, neptes.
Audit; et has curæ jussit adesse meæ.
Pandite mandati memores, Heliconis alumnae,
Gaudeat assiduo cur dea magna sono.
Sic ego; sic Erato: Mensis Cythereius illi 195
Cessit, quod teneri nomen Amoris habet.
Reddita Saturno sors hæc erat: Optime regum,
A nato sceptris excutiere tuis.
Ille suam metuens, ut quæque erat edita, prolem
Devorat, immersam visceribusque tenet. 200
Sæpe Rhea questa est toties fecunda, nec unquam
Mater; et indoluit fertilitate sua.
Jupiter ortus erat. Pro magno teste vetustas
Creditor. Acceptam parce movere fidem.
Veste latens saxum cœlesti viscere sedit. 205
Sic genitor fatis decipiendus erat.
Ardua jamdudum resonat tinnitibus Ide,
Tutus ut infanti vagiat ore puer.
Pars clypeos rudibus, galeas pars tundit inanes:
Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus. 210
Res latuit patrem: priscique imitamina facti
Æra deæ comites raucaque terga movent.
Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant:
Tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.
Desierat. Cœpi: Cur huic genus acre leones 215
Præbent insolitas ad juga curva jubas?

Desieram. Cœpit: Feritas mollita per illam
Creditur: id curru testificata suo est.
At cur turrita caput est ornata corona?
An Phrygiis turres urbibus illa dedit? 220
Annuit. Unde venit, dixi, sua membra secandi
Impetus? Ut tacui, Pieris orsa loqui:
Phryx puer in sylvis facie spectabilis Attis
Turrigeram casto vinxit amore deam.
Hunc sibi servari voluit, sua templa tueri: 225
Et dixit, Semper fac puer esse velis.
Ille fidem jussis dedit; et, Si mentiar, inquit,
Ultima, qua fallam, sit Venus illa mihi.
Fallit; et in Nympha Sagaritide desinit esse,
Quod fuit. Hinc pœnas exigit ira deæ. 230
Naida vulneribus succidit in arbore factis;
Illa perit: fatum Naidos arbor erat.
Hic furit; et, credens thalami procumbere tectum,
Effugit, et cursu Dindyma summa petit.
Et modo, Tolle faces; Remove, modo, verbera, clamat.
Sæpe Palæstinas jurat adesse deas. 236
Ille etiam saxo corpus laniavit acuto,
Longaque in immundo pulvere tracta coma est.
Voxque fuit, Merui: meritas dem sanguine pœnas.
Ah pereant partes, quæ nocuere mihi! 240
Ah pereant! dicebat adhuc. Onus inguinis aufert;
Nullaque sunt subito signa relictæ viri.
Venit in exemplum furor hinc, mollesque ministri
Cædunt jactatis vilia membra comis.
Talibus Aoniæ facunda voce Camœnæ 245
Reddita quæsitæ causa furoris erat.
Hoc quoque, dux operis, moneas precor, unde petita
Venerit; an nostra semper in urbe fuit?
Dindymon, et Cybelen, et amœnam fontibus Iden
Semper, et Iliacas Mater amavit opes. 250
Cum Trojam Æneas Italos portaret in agros,
Est dea sacriferas pæne secuta rates.
Sed nondum fatis Latio sua numina posci
Senserat: assuetis substiteratque locis.

Post, ut Roma potens opibus jam sæcula quinque 255
 Vidit, et edomito sustulit orbe caput:
 Carminis Euboici fatalia verba sacerdos
 Inspicit. Inspectum tale fuisse ferunt:
 Mater abest; Matrem jubeo, Romane, requiras.
 Cum veniet, casta est accipienda manu. 260
 Obscuræ sortis patres ambagibus errant:
 Quæve parens absit, quove petenda loco.
 Consulitur Pæan; Divûmque arcessite matrem,
 Inquit: in Idæo est invenienda jugo.
 Mittuntur proceres. Phrygiæ tum sceptrâ tenebat 265
 Attalus; Ausoniis rem negat ille viris.
 Mira canam: longo tremuit cum murmure tellus;
 Et sic est adytis diva locuta suis:
 Ipsa peti volui: ne sit mora: mitte volentem.
 Dignus Roma locus, quo deus omnis eat. 270
 Ille soni terrore pavens, Proficiscere, dixit;
 Nostra eris; in Phrygios Roma refertur avos.
 Protinus innumeræ cædunt pineta secures
 Illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.
 Mille manus coeunt, et picta coloribus ustis 275
 Cœlestum matrem concava puppis habet.
 Illa sui per aquas fertur tutissima nati,
 Longaque Phryxæ stagna sororis adit:
 Rhœteumque rapax, Sigeaque littora transit:
 Et Tenedon, veteres Eetionis opes. 280
 Cyclades excipiunt, Lesbo post terga relictâ:
 Quaque Carysteis frangitur unda vadis.
 Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
 Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.
 Tum læva Creten, dextra Pelopeidas undas 285
 Deserit: et Veneri sacra Cythera petit.
 Hinc mare Trinacrium, candens ubi tingere ferrum
 Brontesque, et Steropes, Acmonidesque solent:
 Æquoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris
 Prospicit a remis, Ausoniamque tenet. 290
 Ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
 Dividit, et campo liberiore natat.

Omnis eques, mixtaque gravis cum plebe senatus,
Obvius ad Tusci fluminis ora venit.
Procedunt pariter matres, natæque, nurusque; 295
Quæque colunt sanctos virginitate focos.
Sedula fune viri contento brachia lassant;
Vix subit adversas hospita navis aquas.
Sicca diu tellus fuerat: sitis usserat herbas:
Sedit limoso pressa carina vado: 300
Quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat;
Adjuvat et fortes voce sonante manus.
Illa velut medio stabilis sedet insula ponto.
Attoniti monstro stantque paventque viri.
Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto; 305
Nec facies impar nobilitate fuit.
Casta quidem; sed non et credita. Rumor iniquus
Læserat, et falsi criminis acta rea est.
Cultus, et ornatis varie prodisse capillis,
Obfuit, ad rigidos promptaque lingua senes. 310
Conscia mens recti famæ mendacia risit:
Sed nos in vitium credula turba sumus.
Hæc ubi castarum processit ab agmine matrum,
Et manibus puram fluminis hausit aquam;
Ter caput irrorat, ter tollit in æthera palmas. 315
Quicunque adspiciunt, mente carere putant.
Submissoque genu, vultus in imagine divæ
Figit, et hos edit crine jacente sonos:
Supplicis, alma, tuæ, genitrix fecunda deorum,
Accipe sub certa conditione preces. 320
Casta negor. Si tu damnas, meruisse fatebor.
Morte luam pœnas iudice victa dea.
Sed si crimen abest, tu nostræ pignora vitæ
Re dabis, et castas casta sequere manus.
Dixit; et exiguo funem conamine traxit. 325
Mira, sed et scena testificata loquar.
Mota dea est; sequiturque ducem, laudatque sequendo.
Index lætitiæ fertur in astra sonus.
Fluminis ad flexum veniunt: Tiberina priores
Ostia dixerunt, unde sinister abit. 330

Nox aderat: querno religant a stipite funem,
 Dantque levi somno corpora functa cibo.
 Lux aderat: querno solvunt a stipite funem:
 Ante tamen posito thura dedere foco.
 Ante coronatam puppim sine labe juvencam 335
 Maetarunt, operum conjugique rudem.
 Est locus, in Tiberin qua lubricus influit Almo,
 Et nomen magno perdit ab amne minor.
 Illic purpurea canus cum veste sacerdos
 Almonis Dominam sacraque lavit aquis. 340
 Exululant comites, furiosaque tibia flatur;
 Et feriunt molles taurea terga manus.
 Claudia præcedit læto celeberrima vultu,
 Credita vix tandem teste pudica dea.
 Ipsa sedens plastro porta est invecta Capena: 345
 Sparguntur junctæ flore recente boves.
 Nasica accepit: templi tunc exstitit auctor.
 Augustus nunc est: ante Metellus erat.
 Substitit hic Erato. Mora fit, si cætera quæram.
 Dic, inquam, parva cur stipe quærat opes? 350
 Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
 Fecit, ait. Dandæ mos stipis inde manet.
 Cur vicibus factis ineant convivia, quæro,
 Tum magis, indictas concelebrentque dapes.
 Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit, 355
 Captant mutatis sedibus omen idem.
 Institeram, quare primi Megalesia ludi
 Urbe forent nostra: cum dea (sensit enim):
 Illa deos, inquit, peperit. Cessere parenti,
 Principiumque dati mater honoris habet. 360
 Cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus,
 Cum tanto Phrygia Gallica distet humus?
 Inter, ait, viridem Cybelen altasque Celænas
 Amnis it insana, nomine Gallus, aqua.
 Qui bibit inde, furit. Procul hinc discedite, quîs est
 Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit. 366
 Non pudet herbosum, dixi, posuisse moretum
 In Dominæ mensis? an sua causa subest?

Lacte mero veteres usu memorantur, et herbis,
Sponte sua si quas terra ferebat, ait. 370
Candidus elisæ miscetur caseus herbæ;
Cognoscat priscos ut dea prisca cibos.
Postera cum cœlo motis Pallantias astris
Fulserit, et niveos Luna levarit equos;
Qui dicet, Quondam sacrata est colle Quirini 375
Hac Fortuna die Publica; verus erit.

Tertia lux, memini, ludis erat. At mihi quidam
Spectanti senior, contiguusque loco,
Hæc, ait, illa dies, Libycis qua Cæsar in oris
Perfida magnanimi contudit arma Jubæ. 380
Dux mihi Cæsar erat, sub quo meruisse tribunus
Glorior. Officio præfuit ille meo.
Hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
Inter bis quinos usus honore viros.
Plura locuturi subito seducimur imbre; 385
Pendula cœlestes Libra movebat aquas.
Ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,
Ensifer Orion æquore mersus erit.

Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos,
Et dederit Phœbo stella fugata locum; 390
Circus erit pompa celebr numeroque deorum:
Primaque ventosis palma petetur equis.
Hi Cereris ludi: non est opus indice causæ.
Sponte deæ munus promeritumque patet.
Messis erant primis virides mortalibus herbæ, 395
Quas tellus nullo sollicitante dabat.
Et modo carpebant vivaci cespite gramen;
Nunc epulæ tenera fronde cacumen erant.
Postmodo glans nata est. Bene erat jam glande reperta,
Duraque magnificas quercus habebat opes. 400
Prima Ceres homini, ad meliora alimenta vocato,
Mutavit glandes utiliore cibo.
Illa jugo tauros collum præbere coegit:
Tum primum soles eruta vidit humus.

Æs erat in pretio: chalybeia massa latebat. 405
 Heu quam perpetuo debuit illa tegi!
 Pace Ceres læta est. At vos optate, coloni,
 Perpetuam pacem, perpetuumque Ducem.
 Farra deæ, micæque licet salientis honorem
 Detis, et in veteres thurea grana focos. 410
 Et, si thura aberunt, unctas accendite tædas.
 Parva bonæ Cereri, sint modo casta, placent.
 A bove succincti cultros removete ministri.
 Bos aret: ignavam sacrificate suem.
 Apta jugo cervix non est ferienda securi. 415
 Vivat, et in dura sæpe laboret humo.
 Exigit ipse locus, raptus ut virginis edam.
 Plura recognoscēs; pauca docendus eris.
 Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
 Trinacris, a positu nomen adepta loci. 420
 Grata domus Cereri. Multas ibi possidet urbes;
 In quibus est culto fertilis Henna solo.
 Frigida cœlestum matres Arethusa vocarat.
 Venerat ad sacras et dea flava dapes.
 Filia, consuetis ut erat comitata puellis, 425
 Errabat nudo per sua prata pede.
 Valle sub umbrosa locus est, adspergine multa
 Humidus ex alto desilientis aquæ.
 Tot fuerant illic, quot habet natura, colores:
 Pictaque dissimili flore nitebat humus. 430
 Quam simul adspexit; Comites, accedite, dixit,
 Et mecum vestros flore replete sinus.
 Præda puellares animos oblectat inanis;
 Et non sentitur sedulitate labor.
 Hæc implet lento calathos e vimine textos: 435
 Hæc gremium, laxos degravat illa sinus.
 Illa legit calthas: huic sunt violaria curæ;
 Illa papavereas subsecat ungue comas.
 Has, hyacinthe, tenes: illas, amarante, moraris:
 Pars thyma, pars casiam, pars meliloton amant: 440
 Plurima lecta rosa est; et sunt sine nomine flores.
 Ipsa crocos tenues, liliaque alba legit.

Carpendi studio paullatim longius itur ;
Et dominam casu nulla secuta comes.
Hanc videt, et visam patruus velociter aufert ; 445
Regnaque cæruleis in sua portat equis.
Illa quidem clamabat, Io, carissima mater,
Auferor ; ipsa suos abscideratque sinus.
Panditur interea Diti via ; jamque diurnum
Lumen inassueti vix patiuntur equi. 450
At chorus æqualis, cumulatis flore canistris,
Persephone, clamant, ad tua dona veni !
Ut clamata silet, montes ululatibus implent,
Et feriunt mæsta pectora nuda manu.
Attonita est plangore Ceres ; modo venerat Hennam :
Nec mora, Me miseram, filia, dixit, ubi es ? 456
Mentis inops rapitur, quales audire solemus
Threicias passis Mænadas ire comis.
Ut vitulo mugit sua mater ab ubere raptò,
Et quærit fetus per nemus omne suos : 460
Sic dea : nec retinet gemitus, et concita cursu
Fertur, et e campis incipit, Henna, tuis.
Inde puellaris nacta est vestigia plantæ,
Et pressam noto pondere vidit humum.
Forsitan illa dies errori summa fuisset, 465
Si non turbassent signa reperta sues.
Jamque Leontinos, Amenanaque flumina cursu
Præterit, et ripas, herbifer Aci, tuas :
Præterit et Cyanen, et fontem lenis Anapi :
Et te, vorticibus non adeunde Gela. 470
Liquerat Ortygien, Megareaque, Pantagienque :
Quaque Symætheas accipit æquor aquas :
Antraque Cyclopum, positis exusta caminis,
Quique locus curvæ nomina falcis habet :
Himeraque, et Didymen, Acragantaque, Tauromenon-
que, 475
Sacrorumque Melan pascua læta boum.
Hinc Camerinan adit, Thapsonque, et Heloria Tempe :
Quaque patet Zephyro semper apertus Eryx.

Jamque Peloriaden, Lilybæaque, jamque Pachynon
Lustrarat, terræ cornua prima suæ. 480
Quacunque ingreditur, miseris loca cuncta querelis
Implet, ut amissum cum gemit ales Ityn.
Perque vices modo, Persephone, modo, Filia, clamat.
Clamat, et alternis nomen utrumque ciet.
Sed neque Persephone Cererem, neque filia matrem
Audit; et alternis nomen utrumque perit. 486
Unaque, pastorem vidisset an arva colentem,
Vox erat, Hac gressus siqua puella tulit?
Jam color unus inest rebus, tenebrisque teguntur
Omnia: jam vigiles conticuere canes. 490
Alta jacet vasti super ora Typhoeos Ætne,
Cujus anhelatis ignibus ardet humus.
Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.
Est specus exesi structura pumicis asper, 495
Non homini regio, non adeunda feræ:
Quo simul ac venit, frenatos curribus angues
Jungit, et æquoreas sicca pererrat aquas.
Effugit et Syrtes, et te, Zancleæ Charybdi:
Et vos, Nisæi, naufraga monstra, canes: 500
Adriacumque patens late, bimaremque Corinthon.
Sic venit ad portus, Attica terra, tuos.
Hic primum sedit gelido mæstissima saxo.
Illud Cecropidæ nunc quoque triste vocant.
Sub Jove duravit multis immota diebus, 505
Et lunæ patiens, et pluvialis aquæ.
Fors sua cuique loco est. Quo nunc Cerealis Eleusin,
Dicitur hoc Celei rura fuisse senis.
Ille domum glandes excussa que mora rubetis
Portat, et arsuris arida ligna focis. 510
Filia parva duas redigebat rupe capellas;
Et tener in cunis filius æger erat.
Mater, ait virgo, (mota est dea nomine matris,)
Quid facis in solis incommitata jugis?
Restitit et senior, quamvis onus urget, et orat, 515
Tecta suæ subeat quantulacunque casæ.

Illa negat: (simularat anum, mitraque capillos

Presserat;) instanti talia dicta refert:

Sospes eas, semperque parens; mihi filia rapta est.

Heu melior quanto sors tua sorte mea! 520

Dixit: et, ut lacrymæ, (neque enim lacrymare deorum est,)

Decidit in tepidos lucida gutta sinus.

Flent pariter molles animis virgoque senexque:

E quibus hæc justi verba fuere senis:

Sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes; 525

Surge, nec exiguæ despice tecta casæ.

Cui dea, Duc, inquit; scisti, qua cogere posses:

Seque levat saxo, subsequiturque senem.

Dux comiti narrat, quam sit sibi filius æger,

Nec capiat somnos, invigiletque malis. 530

Illa soporiferum, parvos initura penates,

Colligit agresti lene papaver humo.

Dum legit, oblito fertur gustasse palato,

Longamque imprudens exsoluisse famem.

Quæ quia principio posuit jejunia noctis, 535

Tempus habent Mystæ sidera visa cibi.

Limen ut intravit, luctus videt omnia plena:

Jam spes in puero nulla salutis erat.

Matre salutata (mater Metanira vocatur)

Tangere dignata est os puerile suo. 540

Pallor abit, subitæque vigent in corpore vires.

Tantus cœlesti venit ab ore vigor.

Tota domus læta est, hoc est, materque paterque

Nataque: tres illi tota fuere domus.

Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte, 545

Pomaque, et in teneris aurea mella favis.

Abstinet alma Ceres, somnique papavera causas

Dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.

Noctis erat medium, placidique silentia somni;

Triptoleмум gremio sustulit illa suo: 550

Terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,

Carmina mortali non referenda sono.

Inque foco pueri corpus vivente favilla

Obruit, humanum purget ut ignis onus.

Excutitur somno stulte pia mater; et amens, 555
Quid facis? exclamat; membraque ab igne rapit.
Cui dea, Dum non es, dixit, scelerata fuisti:
Irrita materno sunt mea dona metu.
Iste quidem mortalis erit; sed primus arabit,
Et seret, et culta præmia tollet humo. 560
Dixit, et egrediens nubem trahit, inque dracones
Transit, et aligero tollitur axe Ceres.
Sunion expositum, Piræaque tuta recessu
Linqvit, et in dextrum quæ jacet ora latus.
Hinc init Ægæum, quo Cycladas adspicit omnes: 565
Ioniumque rapax Icariumque legit:
Perque urbes Asiæ longum petit Hellespontum:
Diversumque locis alta pererrat iter.
Nam modo thurilegos Arabas, modo despicit Indos:
Hinc Libys, hinc Meroe siccaque terra subest. 570
Nunc adit Hesperios, Rhenum, Rhodanumque,
Padumque,
Teque future parens, Tibri, potentis aquæ.
Quo feror? immensum est erratas dicere terras:
Præteritus Cereri nullus in orbe locus.
Errat et in cælo: liquidique immunia ponti 575
Alloquitur gelido proxima signa polo.
Parrhasides stellæ, namque omnia nosse potestis,
Æquoreas nunquam cum subeatis aquas:
Persephonen miseræ natam monstrate parenti.
Dixerat. Huic Helice talia verba refert: 580
Crimine nox vacua est. Solem de virgine rapta
Consule, qui late facta diurna videt.
Sol aditus, Quam quæris, ait, ne vana labores,
Nupta Jovis fratri tertia regna tenet.
Questa diu secum sic est affata Tonantem: 585
Maximaque in vultu signa dolentis erant:
Si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata,
Dimidium curæ debet habere tuæ.
Orbe pererrato, sola est injuria facti
Cognita; commissi præmia raptor habet. 590

At neque Persephone digna est prædone marito,
Nec gener hoc nobis more parandus erat.
Quid gravius victore Gyge captiva tulissem,
Quam nunc, te cœli sceptrâ tenente, tuli?
Verum impune ferat: nos hæc patiamur inultæ. 595
Reddat, et emendet facta priora novis.
Jupiter hanc lenit, factumque excusat amore;
Nec gener est nobis ille pudendus, ait.
Non ego nobilior. Posita est mihi regia cœlo,
Possidet alter aquas, alter inane Chaos. 600
Sed si forte tibi non est mutabile pectus,
Statque semel juncti rumpere vincla tori;
Hoc quoque tentemus, siquidem jejuna remansit;
Sin minus, inferni conjugis uxor erit.
Tartara jussus adit sumptis Caducifer alis: 605
Speque redit citius, visaque certa refert.
Rapta tribus, dixit, solvit jejunia granis,
Punica quæ lento cortice poma tegunt.
Haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,
Mæsta parens; longa vixque relecta mora est. 610
Atque ita, Nec nobis cœlum est habitabile, dixit:
Tanaria recipi me quoque valle jube.
Et factura fuit; pactus nisi Jupiter esset,
Bis tribus ut cœlo mensibus illa foret.
Tum demum vultumque Ceres animumque recepit;
Imposuitque suæ spicea sarta comæ. 616
Largaque provenit cessatis messis in arvis,
Et vix congestas area cepit opes.
Alba decent Cererem: vestes Cerealibus albas
Sumite: nunc pulli velleris usus abest. 620

Occupat Apriles Idus cognomine Victor
Jupiter: hac illi sunt data templa die.
Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
Atria Libertas cœpit habere sua.

Luce secutura tutos pete, navita, portus: 625
Ventus ab occasu grandine mistus erit.

Scilicet, ut fuerit, tamen hac Mutinensia Cæsar
Grandine militia contudit arma sua.
Tertia post Veneris cum lux surrexerit Idus,
Pontifices, forda sacra litate bove. 630
Forda ferens bos est fecundaque, dicta ferendo:
Hinc etiam fetus nomen habere putant.
Nunc gravidum pecus est: gravidæ nunc semine terræ.
Telluri plenæ victima plena datur.
Pars cadit arce Jovis: ter denas Curia vaccas 635
Accipit, et largo sparsa cruore madet.
Ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri,
Sectaque fumosis exta dedere focis;
Igne cremat vitulos, quæ natu maxima virgo est,
Luce Palis populos perget ut ille cinis. 640
Rege Numa, fructu non respondente labori,
Irrita decepti vota colentis erant.
Nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus,
Nunc ager assidua luxuriabat aqua.
Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis: 645
Et levis obsessio stabat avena solo:
Et pecus ante diem partus edebat acerbos:
Agnæque nascendo sæpe necabat ovem.
Sylva vetus, nullaque diu violata securi,
Stabat, Mænalia sacra relictæ deo. 650
Ille dabat tacitis animo responsa quieto
Noctibus. Hic geminas rex Numa mactat oves.
Prima cadit Fauno; leni cadit altera Somno.
Sternitur in duro vellus utrumque solo.
Bis caput intonsum fontana spargitur unda; 655
Bis sua faginea tempora fronde premit.
Usus abest Veneris: nec fas animalia mensis,
Ponere: nec digitis annulus ullus inest.
Veste rudi tectum supra nova vellera corpus
Ponit, adorato per sua verba deo. 660
Interea placidam redimita papavere frontem
Nox venit, et secum somnia nigra trahit.
Faunus adest; oviumque premens pede vellera duro,
Edidit a dextro talia dicta toro:

Morte boum tibi, rex, tellus placanda duarum: 665

Det sacris animas una necata duas.

Excutitur terrore quies; Numa visa revolvit,

Et secum ambages cæcaque jussa refert.

Expedit errantem nemori gratissima conjux,

Et dixit, Gravidæ posceris exta bovis. 670

Extæ bovis dantur gravidæ: felicior annus

Provenit, et fructum terra pecusque ferunt.

Hanc quondam Cytherea diem properantius ire

Jussit, et ætherios præcipitavit equos;

Ut titulum imperii quamprimum luce sequenti 675

Augusto juveni prospera bella darent.

Sed jam præteritas quartus tibi Lucifer Idus

Respicit. Hac Hyades Dorida nocte petunt.

Tertia post Hyadas cum lux erit orta remotas,

Carcere partitos Circus habebit equos. 680

Cur igitur missæ vinctis ardentia tædis

Terga ferant vulpes, causa docenda mihi.

Frigida Carseoli, nec olivis apta ferendis

Terra, sed ad segetes ingeniosus ager.

Hæc ego Pelignos, natalia rura, petebam, 685

Parva, sed assiduis humida semper aquis.

Hospitis antiqui solitas intravimus ædes:

Demserat emeritis jam juga Phœbus equis.

Is mihi multa quidem, sed et hæc, narrare solebat,

Unde meum præsens instrueretur opus: 690

Hoc, ait, in campo (campumque ostendit) habebat

Rus breve cum duro parca colona viro.

Ille suam peragebat humum; sive usus aratri,

Sive cavæ falcis, sive bidentis erat.

Hæc modo verrebat stantem tibicine villam: 695

Nunc matris plumis ova fovenda dabat.

Aut virides malvas, aut fungos colligit albos,

Aut humilem grato calfacit igne focum.

Et tamen assiduis exercet brachia telis;

Adversumque minas frigoris arma parat. 700

Filius hujus erat primo lascivus in ævo,
Addideratque annos ad duo lustra duos.
Is capit extremi vulpem sub valle salicti:
Abstulerat multas illa cohortis aves.
Captivam stipula fœnoque involvit, et ignes 705
Admoveret. Urentes effugit illa manus.
Qua fugit, incendit vestitos messibus agros:
Damnosis vires ignibus aura dabat.
Factum abiit: monumenta manent. Nam vivere captam
Nunc quoque lex vulpem Carseolana vetat. 710
Utque luat pœnas gens hæc, Cerealibus ardet:
Quoque modo segetes perdidit, ipsa perit.

Postera cum veniet terras visura patentes
Memnonis in roseis lutea mater equis;
E duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen, 715
Sol abit: egresso victima major adest.
Vacca sit an taurus, sive est cognoscere promptum:
Pars prior apparet; posteriora latent.
Seu tamen est taurus, sive est hoc fœmina signum,
Junone invita munus amoris habet. 720
Nox abiit, oriturque Aurora. Palilia poscor.
Non poscor frustra, si favet alma Pales.
Alma Pales, faveas pastoria sacra canenti,
Prosequor officio si tua festa pio.
Certe ego de vitulo cinerem, stipulasque fabales, 725
Sæpe tuli plena, februa casta, manu.
Certe ego transilui positas ter in ordine flammas,
Virgaque roratas laurea misit aquas.
Mota dea est, operique favet. Navalibus exit
Puppis: habent ventos jam mea vela suos. 730
I pete virginea, populus, suffimen ab ara:
Vesta dabit. Vestæ munere purus eris.
Sanguis equi suffimen erit, vitulique favilla:
Tertia res, duræ culmen inane fabæ.
Pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra. 735
Uda prius spargat, virgaque verrat humum.

Frondebis et fixis decorentur ovilia ramis,

Et tegat ornatas longa corona fores.

Carulei fiant vivo de sulfure fumi,

Tactaque fumanti sulfure balet ovis. 740

Ure mares oleas, tædamque, herbasque Sabinas,

Et crepet in mediis laurus adusta focis.

Libaque de milio milii fiscella sequatur:

Rustica præcipue est hoc dea læta cibo.

Adde dapes mulctramque suas: dapibusque resectis 745

Sylvicolam tepido lacte precare Palen.

Consule, dic, pecori pariter pecorisque magistris:

Effugiat stabulis noxa repulsa meis.

Sive sacro pavi, sedive sub arbore sacra;

Pabulaque in bustis inscia carpsit ovis: 750

Seu nemus intravi vetitum, nostrisve fugatæ

Sunt oculis Nymphæ, semicaperve deus:

Seu mea falx ramo lucum spoliavit opaco,

Unde data est ægræ fiscina frondis ovi:

Da veniam culpæ: nec, dum degrandinat, obsit 755

Agresti Fauno supposuisse pecus.

Nec noceat turbasse lacus. Ignoscite, Nymphæ,

Mota quod obscuras ungula fecit aquas.

Tu, dea, pro nobis fontes fontanaque placa

Numina, tu sparsos per nemus omne deos. 760

Nec Dryadas, nec nos videamus labra Dianæ,

Nec Faunum, medio cum premit arva die.

Pelle procul morbos. Valeant hominesque gregesque:

Et valeant vigiles, provida turba, canes.

Neve minus multas redigam, quam mane fuerunt; 765

Neve gemam referens vellera rapta lupo.

Absit iniqua fames. Herbæ, frondesque supersint:

Quæque lavent artus, quæque hibantur, aquæ.

Ubera plena premam. Referat mihi caseus æra;

Dentque viam liquido vimina rara sero. 770

Sitque salax aries; conceptaque semina conjux

Reddat; et in stabulo multa sit agna meo.

Lanaque proveniat, nullas læsura puellas,

Mollis, et ad teneras quamlibet apta manus.

Quæ precor, eveniant: et nos faciamus ad annum 775
 Pastorum dominæ grandia liba Pali.
 His dea placanda est: hæc tu conversus ad ortus
 Dic ter, et in vivo perlue rore manus.
 Tum licet apposita, veluti cratere, càmella,
 Lac niveum potes, purpureamque sapam: 780
 Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos
 Trajicias celeri strenua membra pede.
 Expositus mos est. Moris mihi restat origo.
 Turba facit dubium, cœptaque nostra tenet.
 Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis 785
 Excoquit: idcirco cum duce purgat oves.
 An, quia cunctarum contraria semina rerum
 Sunt duo discordes, ignis et unda, dei;
 Junxerunt elementa patres, aptumque putarunt
 Ignibus et sparsa tangere corpus aqua? 790
 An, quod in his vitæ causa est: hæc perdidit exul:
 His nova fit conjux; hæc duo magna putant?
 Vix equidem credo; sunt qui Phaethonta referri
 Credant, et nimias Deucalionis aquas.
 Pars quoque, cum saxis pastores saxa ferirent, 795
 Scintillam subito prosiluisse ferunt.
 Prima quidem periit; stipulis excepta secunda est.
 Hoc argumenti flamma Palilis habet.
 An magis hunc morem pietas Æneia fecit,
 Innocuum victo cui dedit ignis iter? 800
 Hoc tamen est vero propius, cum condita Roma est,
 Transferri jussos in nova tecta Lares;
 Mutantesque domum tectis agrestibus ignem
 Et cessaturæ supposuisse casæ;
 Per flammas saluisse pecus, saluisse colonos? 805
 Quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
 Ipse locus causas vati facit. Urbis origo
 Venit: ades festis, magne Quirine, tuis.
 Jam luerat pœnas frater Numitoris, et omne
 Pastorum gemino sub duce vulgus erat. 810
 Contrahere agrestes, et mœnia ponere utrique
 Convenit. Ambigitur mœnia ponat uter.

Nil opus est, dixit, certamine, Romulus, ullo:
Magna fides avium est: experiamur aves.
Res placet. Alter adit nemorosi saxa Palati; 815
Alter Aventinum mane cacumen init.
Sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine; pacto
Statur: et arbitrium Romulus urbis habet.
Apta dies legitur, quæ mœnia signet aratro.
Sacra Palis suberant: inde movetur opus. 820
Fossa fit ad solidum: fruges jaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita solo.
Fossa repletur humo, plenæque imponitur ara,
Et novus accenso fungitur igne focus.
Inde premens stivam designat mœnia sulco: 825
Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.
Vox fuit hæc regis: Condenti, Jupiter, urbem,
Et genitor Mavors, Vestaque mater ades;
Quosque pium est adhibere deos, advertite cuncti:
Auspicius vobis hoc mihi surgat opus. 830
Longa sit huic ætas, dominæque potentia terræ:
Sitque sub hac oriens occiduusque dies.
Ille precabatur. Tonitru dedit omina lævo
Jupiter: et lævo fulmina missa polo.
Augurio læti jaciunt fundamina cives; 835
Et novus exiguo tempore murus erat.
Hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat;
Sintque, Celer, curæ, dixerat, ista tuæ.
Neve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat; audentem talia dede neci. 840
Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros
Cœpit, et, His populus, dicere, tutus erit?
Nec mora, transiluit. Rutro Celer occupat ausum.
Ille premit duram sanguinolentus humum.
Hæc ubi rex didicit; lacrymas introrsus obortas 845
Devorat, et clausum pectore vulnus habet.
Flere palam non vult, exemplaue fortia servat:
Sicque meos muros transeat hostis, ait.
Dat tamen exsequias: nec jam suspendere fletum
Sustinet; et pietas dissimulata patet. 850

- Osculaque applicuit posito suprema feretro :
 Atque ait, Invito frater ademte, vale.
 Arsurosque artus unxit : fecere, quod ille,
 Faustulus, et mæstas Acca soluta comas.
 Tum juvenem nondum facti flevire Quirites. 855
 Ultima plorato subdita flamma rogo est.
 Urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)
 Victorem terris impositura pedem.
 Cuncta regas : et sis magno sub Cæsare semper :
 Sæpe etiam plures nominis hujus habe. 860
 Et quoties steteris domito sublimis in orbe,
 Omnia sint humeris inferiora tuis.
- Dicta Pales nobis : idem Vinalia dicam.
 Una tamen media est inter utramque dies.
 Numina vulgares Veneris celebrate puellæ. 865
 Multa professorum quæstibus apta Venus.
 . Poscite thure dato formam, populique favorem ;
 Poscite blanditias, dignaque verba joco.
 Cumque sua dominæ date grata sisymbria myrto,
 Textaque composita juncea vincla rosa. 870
 Templâ frequentari Collinæ proxima portæ
 Nunc decet : a Siculo nomina colle tenent.
 Utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
 Claudius, et bello te quoque cepit, Eryx :
 Carmine vivacis Venus est translata Sibyllæ ; 875
 Inque suæ stirpis maluit urbe coli.
 Cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,
 Quæritis, et quare sit Jovis ista dies?
 Turnus, an Æneas Latiae gener esset Amatæ,
 Bellum erat. Etruscas Turnus adoptat opes. 880
 Clarus erat, sumtisque ferox Mezentius armis :
 Et vel equo magnus, vel pede major erat.
 Quem Rutuli Turnusque suis adsciscere tentant
 Partibus. Hæc contra dux ita Tuscus ait :
 Stat mihi non parvo virtus mea. Vulnera testor, 885
 Armaque, quæ sparsi sanguine sæpe meo.

Qui petis auxilium, non grandia divide mecum
 Præmia, de lacubus proxima musta tuis.
 Nulla mora est operæ. Vestrum dare, vincere nostrum
 est.

Quam velit Æneas ista negata mihi! 890
 Annuerant Rutuli: Mezentius induit arma:
 Induit Æneas; alloquiturque Jovem.
 Hostica Tyrrheno vota est vindemia regi:
 Jupiter, e Latio palmite musta feras.
 Vota valent meliora; cadit Mezentius ingens, 895
 Atque indignanti pectore plangit humum.
 Venerat Auctumnus calcatis sordidus uvis:
 Redduntur merito debita vina Jovi.
 Dicta dies hinc est Vinalia. Jupiter illam
 Vindicat, et festis gaudet inesse suis. 900

Sex ubi, quæ restant, luces Aprilis habebit,
 In medio cursu tempora veris erunt:
 Et frustra pecudem quæres Athamantidos Helles:
 Signaque dant imbres: exoriturque Canis.
 Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem, 905
 Obstitit in media candida pompa via.
 Flamen in antiquæ lucum Robiginis ibat,
 Exta canis flammis, exta daturus ovis.
 Protinus accessi, ritus ne nescius essem.
 Edidit hæc Flamen verba, Quirine, tuus: 910
 Aspera Robigo, parcas Cerealibus herbis;
 Et tremat in summa læve cacumen humo.
 Tu sata sideribus cœli nutrita secundi
 Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
 Vis tua non levis est. Quæ tu frumenta notasti, 915
 Mæstus in amissis illa colonus habet.
 Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbres;
 Nec sic marmoreo pallet adusta gelu;
 Quantum, si culmos Titan incalfacit udos.
 Tum locus est iræ, diva timenda, tuæ. 920
 Parce precor, scabrasque manus a messibus aufer;
 Neve noce cultis: posse nocere sat est.

- Nec teneras segetes, sed durum amplectere ferrum,
 Quodque potest alios perdere, perde prior.
 Utilius gladios et tela nocentia carpes. 925
 Nil opus est illis: otia mundus agit.
 Sarcula nunc, durusque bidens, et vomer aduncus,
 Ruris opes niteant: inquinet arma situs.
 Conatusque aliquis vagina ducere ferrum,
 Adstrictum longa sentiat esse mora. 930
 At tu ne viola Cererem: semperque colonus
 Absenti possit solvere vota tibi.
 Dixerat. A dextra villis mantele solutis,
 Cumque meri patera thuris acerra fuit.
 Thura focis vinumque dedit, fibrasque bidentis, 935
 Turpiaque obscænæ (vidimus) exta canis.
 Tum mihi, Cur detur sacris nova victima, quæris?
 Quæsieram: causam percipe, Flamen ait:
 Est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto
 Tosta sitit tellus, præcipiturque seges. 940
 Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ:
 Et, quare pereat, nil nisi nomen habet.

 Cum Phrygis Assaraci Titania fratre relicto
 Sustulit immenso ter jubar orbe suum;
 Mille venit variis florum dea nexa coronis: 945
 Scena joci morem liberioris habet.
 Exit et in Maias sacrum Florale Kalendas.
 Tunc repetam: nunc me grandius urget opus.
 Aufert Vesta diem: cognato Vesta recepta est
 Limine: sic justi constituere senes. 950
 Phœbus habet partem; Vestæ pars altera cessit:
 Quod superest illis, tertius ipse tenet.
 State Palatinæ laurus, prætextaque quercu
 Stet domus. Æternos tres habet una Deos.

LIBER QUINTUS.

QUÆRITIS, unde putem Maio data nomina mensi?
Non satis est liquido cognita causa mihi,
Ut stat, et incertus, qua sit sibi, nescit, eundum,
Cum videt ex omni parte viator iter:
Sic, quia posse datur diversas reddere causas, 5
Qua ferar, ignoro: copiaque ipsa nocet.
Dicite, quæ fontes Aganippidos Hippocrenes
Grata Medusæi signa tenetis equi.
Dissensere deæ; quarum Polyhymnia cœpit
Prima: silent aliæ, dictaque mente notant. 10
Post Chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
Inque novas species omne recessit opus;
Pondere terra suo subsedit, et æquora traxit:
At cælum levitas in loca summa tulit.
Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus, 15
Et vos Lunares exsiluistis equi.
Sed neque terra diu cœlo, nec cætera Phœbo
Sidera cedebant: par erat omnis honos.
Sæpe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
Ausus de media plebe sedere deus: 20
Et latus Oceano quisquam deus advena junxit:
Tethys et extremo sæpe recepta loco est.
Donec Honor, placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Majestas; hos est dea censa parentes: 25
Quaque die partu est edita, magna fuit.
Nec mora: consedit medio sublimis Olympo,
Aurea, purpureo conspicienda sinu.
Consedere simul Pudor et Metus. Omne videres
Numen ad hanc vultus composuisse suos. 30

Protinus intravit mentes suspectus honorum :

Fit pretium dignis ; nec sibi quisque placet.

Hic status in cœlo multos permansit in annos,

Dum senior fatis excidit arce deus.

Terra feros partus, immania monstra, Gigantas 35

Edidit, ausuros in Jovis ire domum.

Mille manus illis dedit, et pro cruribus angues :

Atque ait, In magnos arma movete deos.

Exstruere hi montes ad sidera summa parabant,

Et magnum bello sollicitare Jovem. 40

Fulmina de cœli jaculatus Jupiter arce

Vertit in auctores pondera vasta suos.

His bene Majestas armis defensa deorum

Restat : et ex illo tempore firma manet.

Assidet illa Jovi : Jovis est fidissima custos : 45

Et præstat sine vi sceptrâ tenenda Jovi.

Venit et in terras : coluerunt Romulus illam

Et Numa : mox alii, tempore quisque suo.

Illa patres in honore pio matresque tuetur :

Illa comes pueris virginibusque venit. 50

Illa datos fasces commendat, eburque curule :

Illa coronatis alta triumphat equis.

Finierat voces Polyhymnia. Dicta probarunt

Clioque, et curvæ scita Thalia lyræ.

Excipit Uranie ; fecere silentia cunctæ ; 55

Et vox audiri nulla, nisi illa, potest.

Magna fuit quondam capitis reverentia cani,

Inque suo pretio ruga senilis erat.

Martis opus juvenes animosaque bella gerebant,

Et pro dîs aderant in statione suis. 60

Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,

Consilio patriæ sæpe ferebat opem.

Nec nisi post annos patuit tunc Curia seros :

Nomen et ætatis mite senatus erat.

Jura dabat populo senior : finitaque certis 65

Legibus est ætas, unde petatur honos.

Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,

Ibat : et interior, si comes unus erat.

Verba quis auderet coram sene digna rubore
Dicere? censuram longa senecta dabat. 70
Romulus hoc vidit, selectaque pectora patres
Dixit. Ad hos urbis summa relata novæ.
Hinc sua majores posuisse vocabula Maio
Tangor, et ætati consuluisse suæ.
Et Numitor dixisse potest, Da, Romule, mensem 75
Hunc senibus; nec avum sustinuisse nepos.
Nec leve præpositi pignus successor honoris
Junius, a juvenum nomine dictus, habet.
Tum sic, neglectos hedera redimita capillos,
Prima sui cœpit Calliopea chori: 80
Duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
Qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.
Hinc sata Pleione cum cœlifero Atlante
Jungitur, ut fama est, Pleiadasque parit.
Quarum Maia suas forma superasse sorores 85
Traditur, et summo concubuisse Jovi.
Hæc enixa jugo cupressiferæ Cyllenes,
Ætherium volucris qui pede carpit iter.
Arcades hunc, Ladonque rapax, et Mænalos ingens
Rite colunt, Luna credita terra prior. 90
Exsul ab Arcadiis Latios Evander in agros
Venerat, impositos attuleratque deos.
Hic, ubi nunc Roma est orbis caput, arbor et herbæ,
Et paucae pecudes, et casa rara fuit.
Quo postquam ventum; Consistite, præscia mater, 95
Nam locus imperii rus erit istud, ait.
Et matri et vati paret Nonacrius heros,
Inque peregrina constitit hospes humo.
Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedisque dei. 100
Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis,
Cum lustrant celebres vellera secta vias.
At tu materno donasti nomine mensem,
Inventor curvæ, furibus apte, fidis.
Nec pietas hæc prima tua est: septena putaris, 105
Pleiadum numerum, fila dedisse lyræ.

Hæc quoque desierat; laudata est voce sororum.

Quid faciam? turbæ pars habet omnis idem.

Gratia Pieridum nobis æqualiter adsit;

Nullaque laudetur plusve minusve mihi. 110

Ab Jove surgat opus. Prima mihi nocte videnda

Stella est in cunas officiosa Jovis.

Nascitur Oleniæ signum pluviale Capellæ:

Illa dati cælum præmia lactis habet.

Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida, 115

Dicitur in sylvis occuluisse Jovem.

Huic fuit hædorum mater formosa duorum

Inter Dictæos conspicienda greges;

Cornibus aeriis, atque in sua terga recurvis;

Ubere, quod nutrix posset habere Jovis. 120

Lac dabat illa deo; sed fregit in arbore cornu,

Truncaque dimidia parte decoris erat.

Sustulit hoc Nymphe, cinctumque recentibus herbis,

Et plenum pomis ad Jovis ora tulit.

Ille, ubi res cœli tenuit, solioque paterno 125

Sedit, et invicto nil Jove majus erat;

Sidera nutricem, nutricis fertile cornu

Fecit; quod dominæ nunc quoque nomen habet.

Præstitibus Maiæ Laribus videre Kalendæ

Aram constitui, signaque parva deûm. 130

Voverat illa quidem Curius: sed multa vetustas

Destruit, et saxo longa senecta nocet.

Causa tamen positi fuerat cognominis illis,

Quod præstant oculis omnia tuta suis.

Stant quoque pro nobis, et præsunt mœnibus Urbis, 135

Et sunt præsentés, auxiliumque ferunt.

At canis ante pedes, saxo fabricatus eodem,

Stabat. Quæ standi cum Lare caussa fuit?

Servat uterque domum: domino quoque fidus uterque:

Compita grata deo; compita grata cani. 140

Exagitant et Lar et turba Diania fures:

Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.

Bina gemellorum quærebam signa deorum,
Viribus annosæ facta caduca moræ:
Mille Lares, Geniumque ducis, qui tradidit illos, 145
Urbs habet; et vici numina trina colunt.
Quo feror? Augustus mensis mihi carminis hujus
Jus dabit. Interea Diva canenda Bona est.
Est moles nativa: loco res nomina fecit.
Appellant saxum: pars bona montis ea est. 150
Huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri
Prima Palatinæ signa dedistis aves.
Templa Patres illic, oculos exosa viriles,
Leniter acclivi constituere jugo.
Dedicat hæc veteris Clausorum nominis hæres, 155
Virgineo nullum corpore passa virum.
Livia restituit; ne non imitata maritum
Esset, et ex omni parte secuta virum.

Postera cum roseam pulsus Hyperionis astris
In matutinis lampada tollit equis: 160
Frigidus Argestes summas mulcebit aristas,
Candidaque a Calabris vela dabuntur aquis.
At simul inducunt obscura crepuscula noctem,
Pars Hyadum toto de grege nulla latet.
Ora micant Tauri septem radiantia flammis, 165
Navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.
Pars Bacchum nutrisse putat: pars credidit esse
Tethyos has neptes, Oceanique senis.
Nondum stabat Atlas, humeros oneratus Olympo,
Cum satus est forma conspiciendus Hyas. 170
Hunc stirps Oceani maturis nisibus Æthra
Edidit, et Nymphas; sed prior ortus Hyas.
Dum nova lanugo, pavidos formidine cervos
Terret, et est illi præda benigna lepus.
At postquam virtus annis adolevit, in apros 175
Audet, et hirsutas cominus ire feras.
Dumque petit latebras fetæ catulosque lænæ,
Ipse fuit Libycæ præda cruenta feræ.

- Mater Hyan, et Hyan mæstæ flevære sorores,
Cervicemque polo suppositurus Atlas. 180
Victus uterque parens tamen est pietate sororum.
Illa dedit cœlum: nomina fecit Hyas.
Mater, ades, florum, ludis celebranda jocosis:
Distuleram partes mense priore tuas.
Incipis Aprili: transis in tempora Maii. 185
Alter te fugiens, cum venit alter, habet.
Cum tua sint, cedantque tibi confinia mensum,
Convenit in laudes ille vel iste tuas.
Circus in hunc exit, clamataque palma theatris:
Hoc quoque cum Circi munere carmen eat. 190
Ipsa doce quæ sis: hominum sententia fallax.
Optima tu proprii nominis auctor eris.
Sic ego; sic nostris respondit diva rogatis;
Dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas:
Chloris eram, quæ Flora vocor. Corrupta Latino 195
Nominis est nostri littera Græca sono.
Chloris eram, Nymphæ campi felicis, ubi audis
Rem fortunatis ante fuisse viris.
Quæ fuerit mihi forma, grave est narrare modestæ:
Sed generum matri reperit illa deum. 200
Ver erat: errabam. Zephyrus conspexit; abibam:
Insequitur; fugio. Fortior ille fuit.
Et dederat fratri Boreas jus omne rapinæ,
Ausus Erechthea præmia ferre domo.
Vim tamen emendat dando mihi nomina nuptæ: 205
Inque meo non est ulla querela toro.
Vere fruor semper: vere est nitidissimus annus.
Arbor habet frondes, pabula semper humus.
Est mihi fecundus dotalibus hortus in agris:
Aura fovet: liquidæ fonte rigatur aquæ. 210
Hunc meus implevit generoso flore maritus:
Atque ait, Arbitrium tu, dea, floris habe.
Sæpe ego digestos volui numerare colores,
Nec potui. Numero copia major erat.
Roscida cum primum foliis excussa pruina est, 215
Et variæ radiis intepuere comæ;

Conveniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,

Inque leves calathos munera nostra legunt.

Protinus arripiunt Charites, nectuntque coronas,

Sertaque, cœlestes implicitura comas. 220

Prima per immensas sparsi nova semina gentes:

Unius tellus ante coloris erat.

Prima Therapnæo feci de sanguine florem:

Et manet in folio scripta querela suo.

Tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos:

Infelix, quod non alter et alter eras! 226

Quid Crocon, aut Attin referam, Cinyraque creatum,

De quorum per me vulnere surgit honor?

Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes.

Jupiter hoc ut adhuc nesciat, usque precor. 230

Sancta Jovem Juno, nata sine matre Minerva,

Officio doluit non eguisse suo.

Ibat, ut Oceano quereretur facta mariti;

Restitit ad nostras fessa labore fores.

Quam simul adspexi; Quid te, Saturnia, dixi, 235

Attulit? exponit, quem petat, illa locum.

Addidit et causam. Verbis solabar amicis.

Non, inquit, verbis cura levanda mea est,

Si pater est factus neglecto conjugis usu

Jupiter, et nomen solus utrumque tenet; 240

Cur ego desperem fieri sine conjuge mater,

Et parere intacto, dummodo casta, viro?

Omnia tentabo latis medicamina terris,

Et freta, Tartareos excutiamque sinus.

Vox erat in cursu: vultum dubitantis habebam. 245

Nescio quid, Nymphæ, posse videris, ait.

Ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:

Ira Jovis magni causa timoris erat.

Fer, precor, auxilium, dixit; celabitur auctor:

Et Stygiæ numen testificatur aquæ. 250

Quod petis, Oleniis, inquam, mihi missus ab arvis

Flos dabit. Est hortis unicus ille meis.

Qui dabat, Hoc, dixit, sterilem quoque tange juveneam;

Mater erit. Tetigi; nec mora, mater erat.

- Protinus hærentem decerpsi pollice florem. 255
Tangitur, et tacto concipit illa sinu.
Jamque gravis Thracen, et læva Propontidos intrat:
Fitque potens voti; Marsque creatus erat.
Qui memor accepti per me natalis, Habeto
Tu quoque Romulea, dixit, in urbe locum. 260
Forsitan in teneris tantum mea regna coronis
Esse putes. Tangunt numen et arva meum.
Si bene floruerint segetes, erit area dives.
Si bene floruerit vinea, Bacchus erit.
Si bene floruerint oleæ, nitidissimus annus: 265
Pomaque proventum temporis hujus habent.
Flore semel læso pereunt viciæque fabæque,
Et pereunt lentes, advena Nile, tuæ.
Vina quoque in magnis operose condita cellis
Florent; et nebulæ dolia summa tegunt. 270
Mella meum munus. Volucres ego mella daturas
Ad violam, et cyttis, et thyma cana voco.
Nos quoque idem facimus, tunc cum juvenilibus annis
Luxuriant animi, corporaque ipsa vigent.
Talia dicentem tacitus mirabar. At illa, 275
Jus tibi discendi, si qua requiris, ait.
Dic, dea, ludorum, respondi, quæ sit origo.
Vix bene desieram; rettulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum instrumenta vigeabant;
Aut pecus, aut latam dives habebat humum. 280
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.
Sed jam de vetito quisque parabat opes.
Venerat in morem populi depascere saltus:
Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit.
Vindice servabat nullo sua publica vulgus: 285
Jamque in privato pascere inertis erat.
Plebis ad ædiles delata licentia talis
Publicios: animus defuit ante viris.
Rem populus recipit: mulctam subiere nocentes.
Vindicibus laudi publica cura fuit. 290
Mulcta data est ex parte mihi: magnoque favore
Victores ludos instituere novos.

- Parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes.
Utile nunc iter est, Publiciumque vocant.
Annua credideram spectacula facta: negavit: 295
Addidit et dictis altera verba suis.
Nos quoque tangit honos: festis gaudemus et aris,
Turbaque cœlestes ambitiosa sumus.
Sæpe deos aliquis peccando fecit iniquos,
Et pro delictis hostia blanda fuit. 300
Sæpe Jovem vidi, cum jam sua mittere vellet
Fulmina, thure dato sustinuisse manum.
At si negligimur, magnis injuria pœnis
Solvitur, et justum præterit ira modum.
Respice Thestiaden; flammis absentibus arsit. 305
Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.
Respice Tantaliden; eadem dea vela tenebat.
Virgo est; et spretos bis tamen ulta focos.
Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,
Cum consternatis diripereris equis! 310
Longa referre mora est correcta oblivia damnis.
Me quoque Romani præteriere patres.
Quid facerem? per quod fierem manifesta doloris?
Exigerem nostræ qualia damna notæ?
Excidit officium tristi mihi. Nulla tuebar 315
Rura, nec in pretio fertilis hortus erat.
Lilia deciderant: violas arere videres,
Filaque punicei languida facta croci.
Sæpe mihi Zephyrus, Dotes corrumpere noli
Ipsa tuas, dixit: dos mihi vilis erat. 320
Florebant oleæ: venti nocuere protervi.
Florebant segetes; grandine læsa Ceres.
In spe vitis erat; cœlum nigrescit ab Austris,
Et subita frondes decutiuntur aqua.
Nec volui fieri, nec sum crudelis in ira: 325
Cura repellendi sed mihi nulla fuit.
Convenere patres: et, si bene floreat annus,
Numinibus nostris annua festa vovent.
Annuimus voto. Consul cum consule ludos
Postumio Lænas persolvere mihi. 330

Quærere conabar, quare lascivia major
His foret in ludis, liberiorque jocus:
Sed mihi succurrit, numen non esse severum,
Aptaque deliciis munera ferre deam.
Tempora sutilibus cinguntur tota coronis, 335
Et latet injecta splendida mensa rosa.
Ebrius incinctis philyra conviva capillis
Saltat, et imprudens vertitur arte meri.
Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat. Habent unctæ mollia sertæ comæ. 340
Nulla coronata peraguntur seria fronte;
Nec liquidæ vinctis flore bibuntur aquæ.
Donec eras mistus nullis, Acheloe, racemis,
Gratia sumendæ non erat ulla rosæ.
Bacchus amat flores: Baccho placuisse coronam, 345
Ex Ariadnæo sidere nosse potes.
Scena levis decet hanc; non est, mihi credite, non est
Illa cothurnatas inter habenda deas.
Turba quidem cur hos celebret meretricia ludos,
Non ex difficili causa petita subest. 350
Non est de tetricis, non est de magna professis:
Vult sua plebeio sacra patere choro.
Et monet ætatis specie, dum floreat, uti;
Contemni spinam, cum cecidere rosæ.
Cur tamen, ut dantur vestes Cerealibus albæ, 355
Sic hæc est cultu versicolore decens?
An quia maturis albescit messis aristis,
Et color et species floribus omnis inest?
Annuit; et motis flores cecidere capillis:
Accidere in mensas ut rosa missa solet. 360
Lumina restabant; quorum me causa latebat,
Cum sic errores abstulit illa meos.
Vel quia purpureis collucent floribus agri,
Lumina sunt nostros visa decere dies:
Vel quia nec flos est hebeti, nec flamma, colore, 365
Atque oculos in se splendor uterque trahit:
Vel quia deliciis nocturna licentia nostris
Convenit. A vero tertia causa venit.

- Est breve præterea, de quo mihi quærere restat,
Si liceat, dixi. Dixit et illa, Licet. 370
Cur tibi pro Libycis clauduntur rete lænis
Imbelles capreæ, sollicitusque lepus?
Non sibi, respondit, sylvas cessisse, sed hortos,
Arvaque pugnaci non adeunda feræ.
Omnia finierat: tenues secessit in auras. 375
Mansit odor: posses scire fuisse deam.
Floreat ut toto carmen Nasonis in ævo,
Sparge, precor, donis pectora nostra tuis.
- Nocte minus quarta promet sua sidera Chiron
Semivir, et flavi corpore mixtus equi. 380
Pelion Hæmoniaë mons est obversus in Austros:
Summa virent pinu: cætera quercus habet.
Phillyrides tenuit. Saxo stant antra vetusto,
Quæ justum memorant incoluisse senem.
Ille manus, olim missuras Hectora leto, 385
Creditur in lyricis detinuisse modis.
Venerat Alcides exacta parte laborum;
Jussaque restabant ultima pæne viro.
Stare simul casu Trojæ duo fata videres:
Hinc puer Æacides, hinc Jove natus erat. 390
Excipit hospitio juvenem Philyreius heros:
Et causam adventus hic rogat, ille docet.
Perspicit interea clavam spoliumque leonis:
Virque, ait, his armis, armaque digna viro!
Nec se, quin horrens auderent tangere setis 395
Vellus, Achilleæ continuere manus.
Dumque senex tractat squalentia tela venenis,
Excidit, et lævo fixa sagitta pede est.
Ingemuit Chiron, traxitque e corpore ferrum:
Et gemit Alcides, Hæmoniusque puer. 400
Ipse tamen lectas Pagasæis collibus herbas
Temperat, et varia vulnera mulcet ope.
Virus edax superabat opem: penitusque recepta
Ossibus, et toto corpore pestis erat.
Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ 405
Mixtus ad auxilium tempora nulla dabat.

Stabat, ut ante patrem, lacrymis perfusus Achilles:

Sic flendus Peleus, si moreretur, erat.

Sæpe manus ægras manibus fingebat amicis;

Morum, quos fecit, præmia doctor habet. 410

Oscula sæpe dedit; dixit quoque sæpe jacenti,

Vive, precor, nec me, care, relinque, pater.

Nona dies aderat; cum tu, justissime Chiron,

Bis septem stellis corpora cinctus eras.

Hunc Lyra curva sequi cuperet; sed idonea nondum

Est via. Nox aptum tertia tempus erit. 416

Scorpius in cælo, cum cras lucescere Nonas

Dicimus, a media parte notandus erit.

Hinc ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,

Ter dederint Phæbo sidera victa locum; 420

Ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri;

Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

Annus erat brevior; nec adhuc pia februa norant,

Nec tu dux mensum, Jane biformis, eras.

Jam tamen extincto cineri sua dona ferebant, 425

Compositique nepos busta piabat avi.

Mensis erat Maius, majorum nomine dictus,

Qui partem prisce nunc quoque moris habet.

Nox ubi jam media est, somnoque silentia præbet,

Et canis, et variæ conticuistis aves; 430

Ille memor veteris ritus, timidusque deorum,

Surgit: habent gemini vincula nulla pedes.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis,

Occurrat tacito ne levis umbra sibi.

Terque manus puras fontana perluit unda; 435

Vertitur, et nigras accipit ore fabas:

Aversusque jacet: sed dum jacet, Hæc ego mitto;

His, inquit, redimo meque meosque fabis.

Hoc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur

Colligere, et nullo terga vidente sequi. 440

Rursus aquam tangit, Temesæaque concrepat ara:

Et rogat, ut tectis exeat umbra suis.

Cum dixit novies, Manes exite paterni;
Respicit, et pure sacra peracta putat.
Dicta sit unde dies, quæ nominis exstet origo, 445
Me fugit. Ex aliquo est invenienda deo.
Pleiade nate, mone, virga venerande potenti:
Sæpe tibi Stygii regia visa Jovis.
Venit adoratus Caducifer. Accipe causam
Nominis; ex ipso cognita causa deo est. 450
Romulus ut tumultu fraternas condidit umbras,
Et male veloci justa soluta Remo;
Faustulus infelix, et passis Acca capillis
Spargebant lacrymis ossa perusta suis.
Inde domum redeunt sub prima crepuscula mæsti, 455
Utque erat, in duro procubuere toro.
Umbra cruenta Remi visa est adsistere lecto,
Atque hæc exiguo murmure verba loqui:
En ego dimidium vestri parsque altera voti,
Cernite, sim qualis; qui modo qualis eram! 460
Qui modo, si volucres habuissem regna jubentes,
In populo potui maximus esse meo.
Nunc elapsa rogi flammis, et inanis imago,
Hæc est ex illo forma relicta Remo.
Heu ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti, 465
Uberaque expositis ille ferina dedit.
Quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
Perdedit. O quanto mitior illa fuit!
Sæve Celer, crudelem animam per vulnera reddas:
Utque ego, sub terras sanguinolentus eas. 470
Noluit hoc frater. Pietas æqualis in illo est.
Quod potuit, lacrymas in mea fata dedit.
Hunc vos per lacrymas, per vestra alimenta rogate,
Ut celebrem festo signet honore diem.
Mandantem amplecti cupiunt, et brachia tendunt: 475
Lubrica prensantes effugit umbra manus.
Ut secum fugiens somnos abduxit imago,
Ad regem voces fratris uterque ferunt.
Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit
Illam, qua positis justa feruntur avis. 480

Aspera mutata est in lenem tempore longo
Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam Lemures animas dixere silentum;
Is verbi sensus, vis ea vocis erat.
Fana tamen veteres illis clausere diebus, 485
Ut nunc ferali tempore operta vides.
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora. Quæ nupsit, non diuturna fuit.
Hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
Mense malas Maio nubere vulgus ait. 490
Sed tamen hæc tria sunt sub eodem tempore festa
Inter se nullo continuata die.

Quorum si mediis Bœotum Oriona quæres,
Falsus eris. Signi causa canenda mihi.
Jupiter, et lato qui regnat in æquore frater, 495
Carpebant socias, Mercuriusque, vias.
Tempus erat, quo versa jugo referuntur aratra,
Et pronum saturæ lac bibit agnus ovis.
Forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
Hos videt, exiguum stabat ut ante casam. 500
Atque ita, Longa via est, nec tempora longa supersunt,
Dixit, et hospitibus janua nostra patet.
Addidit et vultum verbis, iterumque rogavit.
Parent promissis; dissimulantque deos.
Tecta senis subeunt, nigro deformia fumo: 505
Ignis in extremo stipite parvus erat.
Ipse genu posito flammam exsuscitat aura,
Et promittit quassas comminuitque faces.
Stant calices: minor inde fabas, olus alter habebant:
Et fumant testu pressus uterque suo. 510
Dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra.
Accipit æquoreus pocula prima deus.
Quæ simul exhausit; Da, nunc bibat ordine, dixit,
Jupiter. Audito palluit ille Jove.
Ut rediit animus; cultorem pauperis agri 515
Immolat, et magno torret in igne bovem.

Quæque puer quondam primis diffuderat annis,
Prodit fumoso condita vina cado.
Nec mora: flumineam lino celantibus ulvam,
Sic quoque non altis, incubuere toris. 520
Nunc dape, nunc posito mensæ nituere Lyæo.
Terra rubens crater, pocula fagus erant.
Verba fuere Jovis; Si quid fert impetus, opta:
Omne feres. Placidi verba fuere senis:
Cara fuit conjux, prima mihi cara juventa 525
Cognita: nunc ubi sit quæritis? urna tegit.
Huic ego juratus, vobis in verba vocatis,
Conjugio, dixi, sola frui meo.
Et dixi, et servo. Sed enim diversa voluntas
Est mihi: nec conjux, et pater esse volo. 530
Annuerunt omnes: omnes ad terga juveni
Constiterant. Pudor est ulteriora loqui.
Tum superinjecta texere madentia terra.
Jamque decem menses, et puer ortus erat.
Hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona. 535
Perdidit antiquum littera prima sonum.
Creverat immensum: comitem sibi Delia sumsit;
Ille deæ custos, ille satelles erat.
Verba movent iras non circumspecta deorum.
Quam nequeam, dixit, vincere, nulla fera est. 540
Scorpion immisit Tellus. Fuit impetus illi
Curva gemelliparæ spicula ferre deæ.
Obstitit Orion. Latona nitentibus astris
Addidit, et, Meriti præmia, dixit, habe.
Sed quid et Orion, et cætera sidera mundo 545
Cedere festinant, noxque coarctat iter?
Quid solito citius liquido jubar æquore tollit
Candida, Lucifero præveniente, dies?
Fallor? an arma sonant? non fallimur: arma sonabant.
Mars venit; et veniens bellica signa dedit. 550
Ultor ad ipse suos cælo descendit honores,
Templaque in Augusto conspicienda Foro.

Et deus est ingens, et opus. Debebat in urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.
Digna giganteis hæc sunt delubra tropæis: 555
Hinc fera Gradivum bella movere decet:
Seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset,
Seu quis ab occiduo sole domandus erit.
Prospicit Armipotens operis fastigia summi,
Et probat invictos summa tenere deos. 560
Prospicit in foribus diversæ tela figuræ,
Armaque terrarum milite victa suo.
Hinc videt Ænean oneratum pondere sacro,
Et tot Iuleæ nobilitatis avos.
Hinc videt Iliaden humeris ducis arma ferentem, 565
Claraque dispositis acta subesse viris.
Spectat et Augusto prætextum nomine templum,
Et visum, lecto Cæsare, majus opus.
Voverat hoc juvenis tunc, cum pia sustulit arma.
A tantis Princeps incipiendus erat. 570
Ille manus tendens, hinc stanti milite justo,
Hinc conjuratis, talia dicta dedit;
Si mihi bellandi pater est, Vestæque sacerdos
Auctor, et ulcisci numen utrumque paro;
Mars, ades, et satia scelerato sanguine ferrum: 575
Stetque favor causa pro meliore tuus.
Templa feres, et, me victore, vocaberis Ultor.
Voverat; et fuso lætus ab hoste redit.
Nec satis est meruisse semel cognomina Marti:
Persequitur Parthi signa retenta manu. 580
Gens fuit et campis, et equis, et tuta sagittis,
Et circumfusus invia fluminibus.
Addiderant animos Crassorum funera genti;
Cum periit miles, signaque, duxque simul.
Signa, decus belli, Parthus Romana tenebat, 585
Romanæque aquilæ signifer hostis erat.
Isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
Cæsaris Ausoniæ protegerentur opes.
Ille notas veteres, et longi dedecus ævi
Sustulit. Agnorunt signa recepta suos. 590

Quid tibi nunc solitæ mitti post terga sagittæ,
Quid loca, quid rapidi profuit usus equi?
Parthe, refers aquilas: victos quoque porrigis arcus.
Pignora jam nostri nulla pudoris habes.
Rite deo templumque datum, nomenque bis ulto; 595
Et meritus votis debita solvit honos.
Sollennes ludos Circo celebrate, Quirites:
Non visa est fortem scena decere deum.

Pleiadas adspicies omnes, totumque sororum
Agmen, ubi ante Idus nox erit una super. 600
Tum mihi non dubiis auctoribus incipit æstas,
Et tepidi finem tempora veris habent.

Idibus ora prior stellantia tollere Taurum
Indicat: huic signo fabula nota subest.
Præbuit, ut taurus, Tyriæ sua terga puellæ 605
Jupiter, et falsa cornua fronte tulit;
Illa jubam dextra, læva retinebat amictus;
Et timor ipse novi causa decoris erat.
Aura sinus implet: flavos movet aura capillos;
Sidoni, sic fueras adspicienda Jovi. 610
Sæpe puellares subducit ab æquore plantas,
Et metuit tactus assilientis aquæ:
Sæpe deus prudens tergum demittit in undas,
Hæreat ut collo fortius illa suo.

Littoribus tactis stabat sine cornibus ullis 615
Jupiter, inque deum de bove versus erat.
Taurus init cælum. Te, Sidoni, Jupiter implet:
Parsque tuum terræ tertia nomen habet.
Hoc alii signum Phariam dixere juvencam,
Quæ bos ex homine est, ex bove facta dea. 620
Tum quoque priscorum virgo simulacra virorum
Mittere roboreo scirpea ponte solet.
Corpora post decies senos qui credidit annos
Missa neci, sceleris crimine damnat avos.
Fama vetus: tum cum Saturnia terra vocata est, 625
Talìa fatidici dicta fuere dei:

Falcifero libata seni duo corpora, gentes,
Mittite, quæ Tuscis excipiantur aquis.
Donec in hæc venit Tirynthius arva, quotannis
Tristia Leucadio sacra peracta modo. 630
Illum stramineos in aquam misisse Quirites;
Herculis exemplo corpora falsa jaci.
Pars putat, ut ferrent juvenes suffragia soli,
Pontibus infirmos præcipitasse senes.
Tibri, doce verum: tua ripa vetustior Urbe. 635
Principium ritus tu bene nosse potes.
Tibris arundiferum medio caput extulit alveo,
Raucaque dimovit talibus ora sonis:
Hæc loca desertas vidi sine mœnibus herbas:
Pascebat sparsos utraque ripa boves. 640
Et quem nunc gentes Tiberin noruntque timentque,
Tunc etiam pecori despiciendus eram.
Arcadis Evandri nomen tibi sæpe refertur:
Ille meas remis advena torsit aquas.
Venit et Alcides turba comitatus Achiva. 645
Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
Excipit hospitio juvenem Pallantius heros:
Et tandem Caco debita pœna venit.
Victor abit, secumque boves, Erytheida prædam,
Abstrahit. At comites longius ire negant. 650
Magnaque pars horum desertis venerat Argis:
Montibus his ponunt spemque Laremque suum.
Sæpe tamen patriæ dulci tanguntur amore,
Atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
Mittite me in Tiberin; Tiberinis vectus ut undis 655
Littus ad Inachium pulvis inanis eam.
Displicet hæredi mandati cura sepulcri;
Mortuus Ausonia conditur hospes humo.
Scirpea pro domino in Tiberin jactatur imago,
Ut repetat Graias per freta longa domos. 660
Hactenus: ut vivo subiit rorantia saxo
Antra, leves cursum sustinuistis aquæ.

Clare nepos Atlantis, ades, quem montibus olim
Edidit Arcadiis Pleias una Jovi;
Pacis et armorum superis imisque deorum 665
Arbiter, alato qui pede carpis iter;
Læte lyræ pulsu, nitida quoque læte palæstra:
Quo didicit culte lingua favente loqui.
Templa tibi posuere patres spectantia Circum
Idibus. Ex illo est hæc tibi festa dies. 670
Te, quicunque suas profitetur vendere merces,
Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogat.
Est aqua Mercurii portæ vicina Capenæ:
Si juvat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunicas mercator, et urna 675
Purus suffita, quam ferat, haurit aquam.
Uda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab uda
Omnia, quæ dominos sunt habitura novos.
Spargit et ipse suos lauro rorante capillos,
Et peragit solita fallere voce preces. 680
Ablue præteriti perjuriam temporis, inquit;
Ablue præterita perfida verba die.
Sive ego te feci testem, falsove citavi
Non audituri numina magna Jovis;
Sive deum prudens alium divamve fefelli; 685
Abstulerint celeres improba dicta Noti.
Et pereant veniente die perjuriam nobis;
Nec curent superi, si qua locutus ero.
Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro;
Et face, ut emtori verba dedisse juvet. 690
Talia Mercurius poscentem ridet ab alto,
Se memor Ortygias surripuisse boves.

At mihi pande, precor, tanto meliora petenti,
In Geminos ex quo tempore Phœbus eat.
Cum totidem de mense dies superesse videbis, 695
Quot sunt Herculei facta laboris, ait.
Dic, ego respondi, causam mihi sideris hujus.
Causam facundo prodidit ore deus:

- Abstulerant raptas Phœben Phœbesque sororem
Tyndaridæ fratres, hic eques, ille pugil. 700
Bella parant, repetuntque suas et frater et Idas,
Leucippo fieri pactus uterque gener.
His amor, ut repetant, illis, ut reddere nolint,
Suadet; et ex causa pugnat uterque pari.
Effugere Cēbalidæ cursu potuere sequentes; 705
Sed visum celeri vincere turpe fuga.
Liber ab arboribus locus est, apta area pugnæ.
Constiterant illic: nomen Aphidna loco.
Pectora trajectus Lynceo Castor ab ense
Non exspectato vulnere pressit humum. 710
Ultor adest Pollux, et Lyncea perforat hasta,
Qua cervix humeros continuata premit.
Ibat in hunc Idas, vixque est Jovis igne repulsus:
Tela tamen dextræ fulmine rapta negant.
Jamque tibi cœlum, Pollux, sublime patebat; 715
Cum, Mea, dixisti, percipe verba, Pater.
Quod mihi das uni, cœlum partire duobus:
Dimidium toto munere majus erit.
Dixit, et alterna fratrem statione redemit:
Utile sollicitæ sidus uterque rati. 720
Ad Janum redeat, qui quærit, Agonia quid sint;
Quæ tamen in fastis hoc quoque tempus habent.
Nocte sequente diem canis Erigoneius exit.
Est alio signi reddita causa loco.
Proxima Vulcani lux est; Tubilustria dicunt. 725
Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.
Quatuor inde notis locus est; quibus ordine lectis
Vel mos sacrorum, vel Fuga Regis inest.
Nec te prætereo, populi Fortuna potentis
Publica, cui templum luce sequente datum. 730
Hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite,
Grata Jovi fulvæ rostra videbis avis.
Auferet ex oculis veniens Aurora Boöten:
Continuaque die sidus Hyantis erit.

LIBER SEXTUS.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas :
Quæ placeant, positis omnibus, ipse leges.
Facta canam; sed erunt, qui me finxisse loquantur,
Nullaque mortali numina visa putent.
Est deus in nobis: agitante calescimus illo. 5
Impetus hic sacræ semina mentis habet.
Fas mihi præcipue vultus vidisse deorum;
Vel quia sum vates; vel quia sacra cano.
Est nemus arboribus densum, secretus ab omni
Voce locus, si non obstreperetur aquis. 10
Hic ego quærebam, cœpti quæ mensis origo
Esset, et in cura nominis hujus eram.
Ecce deas vidi; non quas præceptor arandi
Viderat, Ascræas cum sequeretur oves;
Nec quas Priamides in aquosæ vallibus Idæ 15
Contulit: ex illis sed tamen una fuit.
Ex illis fuit una, sui germana mariti.
Hæc erat, agnovi, quæ stat in arce Jovis.
Horrueram, tacitoque animum pallore fatebar;
Cum dea, quos fecit, sustulit ipsa metus. 20
Namque ait: O vates, Romani conditor anni,
Ause per exiguos magna referre modos;
Jus tibi fecisti numen cœleste videndi,
Cum placuit numeris condere festa. tuis.
Ne tamen ignores, vulgique errore traharis; 25
Junius a nostro nomine nomen habet.
Est aliquid nupsisse Jovi, Jovis esse sororem.
Fratre magis, dubito, glorier, anne viro.
Si genus adspicitur, Saturnum prima parentem
Feci. Saturni sors ego prima fui. 30

A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est :
 Hæc illi a cœlo proxima terra fuit.
 Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis ;
 Junctaque Tarpeio sunt mea templa Jovi.
 An potuit Maio pellex dare nomina mensi ? 35
 Hic honor in nobis invidiosus erit ?
 Cur igitur regina vocor, princepsque dearum ?
 Aurea cur dextræ sceptrâ dedere meæ ?
 An faciant mensem luces, Lucinaque ab illis
 Dicar, et a nullo nomina mense traham ? 40
 Tum me pœniteat posuisse fideliter iras
 In genus Electræ, Dardaniâque domum.
 Causa duplex iræ. Rapto Ganymede dolebam ;
 Forma quoque Idæo iudice victa mea est.
 Pœniteat, quod non foveo Carthaginis arces ; 45
 Cum mea sint illo currus et arma loco.
 Pœniteat Sparten, Argosque, measque Mycenâs,
 Et veterem Latio supposuisse Samon.
 Adde senem Tatium, Junonicolasque Faliscos,
 Quos ego Romanis succubuisse tuli. 50
 Sed neque pœniteat ; nec gens mihi carior ulla est.
 Hic colar, hic teneam cum Jove templa meo.
 Ipse mihi Mavors, Commendo mœnia, dixit,
 Hæc tibi : tu pollens urbe nepotis eris.
 Dicta fides sequitur. Centum celebramur in aris : 55
 Nec levior quovis est mihi mensis honor.
 Nec tamen hunc nobis tantummodo præstat honorem
 Roma : suburbani dant mihi munus idem.
 Inspice, quos habeat nemoralis Aricia fastos,
 Et populus Laurens, Lanuviumque meum : 60
 Est illic mensis Junonius. Inspice Tibur,
 Et Prænestinæ mœnia sacra deæ :
 Junonale leges tempus. Nec Romulus illas
 Condidit ; at nostri Roma nepotis erat.
 Finierat Juno. Respeximus. Herculis uxor 65
 Stabat ; et in vultu signa dolentis erant.
 Non ego, si toto mater me cedere cœlo
 Jusserit, invita matre morabor, ait.

Nunc quoque non luctor de nomine temporis hujus.
Blandior, et partes pæne rogantis ago; 70
Remque mei juris malim tenuisse precando:
Et faveas caussæ forsitan ipse meæ.
Aurea possedit socio Capitolia templo
Mater, et ut debet, cum Jove summa tenet.
At decus omne mihi contingit origine mensis. 75
Unicus est, de quo sollicitamur, honor.
Quid grave, si titulum mensis, Romane, dedisti
Herculis uxori, posteritasque memor?
Hæc quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
Conjugis. Huc captas appulit ille boves. 80
Hic male defensus flammis et dote paterna
Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
Ad propiora vocor. Populum digessit ab annis
Romulus, in partes distribuitque duas.
Hæc dare consilium, pugnare paratior illa est: 85
Hæc ætas bellum suadet, at illa gerit.
Sic statuit, mensesque nota secrevit eadem.
Junius est juvenum; qui fuit ante, senum.
Dixit; et in litem studio certaminis issent;
Atque ira pietas dissimulata foret. 90
Venit Apollinea longas Concordia lauro
Nexa comas, placidi numen opusque Ducis.
Hæc ubi narravit Tatium, fortemque Quirinum,
Binaque cum populis regna coisse suis;
Et lare communi soceros generosque receptos; 95
His nomen junctis Junius, inquit, habet.
Dicta triplex causa est. At vos ignoscite, divæ:
Res est arbitrio non dirimenda meo.
Ite pares a me. Perierunt iudice formæ
Pergama: plus lædunt, quam juvet una, duæ. 100
Prima dies tibi, Carna, datur. Dea cardinis hæc est.
Numine clausa aperit, claudit aperta suo.
Unde datas habeat vires, obscurior ævo
Fama; sed e nostro carmine certus eris.
Adjacet antiqui Tiberino lucus Helerni: 105
Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

Inde sata est Nymphæ, Cranen dixere priores,
Nequicquam multis sæpe petita procis.
Rura sequi, jaculisque feras agitare solebat,
Nodosasque cava tendere valle plagas. 110
Non habuit pharetram; Phœbi tamen esse sororem
Credebant. Nec erat, Phœbe, pudenda tibi.
Huic aliquis juvenum dixisset amantia verba;
Reddebat tales protinus illa sonos:
Hæc loca lucis habent nimis, et cum luce pudoris. 115
Si secreta magis ducis in antra, sequor.
Credulus antra subit. Frutices hæc nacta resistit,
Et latet, et nullo est invenienda loco.
Viderat hanc Janus; visæque cupidine captus
Ad duram verbis mollibus usus erat. 120
Nympha jubet quæri de more remotius antrum;
Utque comes sequitur, destituitque ducem.
Stulta, videt Janus, quæ post sua terga gerantur.
Nil agis, en! latebras respicit ille tuas.
Nil agis, en! dixi. Nam te sub rupe latentem 125
Occupat amplexu; speque potitus ait:
Jus pro concubitu nostro tibi cardinis esto.
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus, virgam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit. 130
Sunt avidæ volucres; non quæ Phineia mensis
Guttura fraudabant; sed genus inde trahunt.
Grande caput, stantes oculi, rostra apta rapinæ:
Canities pennis, unguibus hamus inest.
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes, 135
Et vitiant cunis corpora rapta suis.
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.
Est illis strigibus nomen: sed nominis hujus
Causa, quod horrenda stridere nocte solent. 140
Sive igitur nascuntur aves, seu carmine fiunt,
Næniaque in volucres Marsa figurat anus;
In thalamos venere Procæ. Proca natus in illis
Præda recens avium quinque diebus erat.

- Pectoraque exsorbent avidis infantia linguis. 145
At puer infelix vagit, opemque petit.
Territa voce sui nutrix accurrit alumni,
Et rigido sectas invenit ungue genas.
Quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
Esse solet seris, quas nova læsit hiems. 150
Pervenit ad Cranen, et rem docet. Illa, Timorem
Pone; tuus sospes, dixit, alumnus erit.
Venerat ad cunas: flebant materque paterque:
Sistite vos lacrymas, ipsa medebor, ait.
Protinus arbutea postes ter in ordine tangit 155
Fronde; ter arbutea limina fronde notat.
Spargit aquis aditus, (et aquæ medicamen habebant,)
Extaque de porca cruda bimestre tenet.
Atque ita, Noctis aves, extis puerilibus, inquit,
Parcite: pro parvo victima parva cadit. 160
Cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.
Hanc animam vobis pro meliore damus.
Sic ubi libavit, prosecta sub æthere ponit,
Quique sacris adsunt, respicere illa vetat.
Virgaque Janalis de spina ponitur alba, 165
Qua lumen thalamis parva fenestra dabat.
Post illud nec aves cunas violasse feruntur;
Et rediit puero, qui fuit ante, color.
Pinguia cur illis gustentur larda Kalendis,
Mixtaque cum calido sit faba farre, rogas? 170
Prisca dea est, aliturque cibus, quibus ante solebat;
Nec petit adscitas luxuriosa dapes.
Piscis adhuc illi populo sine fraude natabat:
Ostreaque in conchis tuta fuere suis.
Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives, 175
Nec, quæ Pygmæo sanguine gaudet, avem:
Et præter pennas nihil in pavone placebat:
Nec tellus captas miserat ante feras.
Sus erat in pretio: cæsa sue festa colebant.
Terra fabas tantum, duraque farra dabat. 180
Quæ duo mixta simul sextis quicunque Kalendis
Ederit, huic lædi viscera posse negant.

Arce quoque in summa Junoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.
Ante domus Manli fuerat, qui Gallica quondam 185
A Capitolino reppulit arma Jove.
Quam bene, di magni! pugna cecidisset in illa
Defensor solii, Jupiter alte, tui!
Vixit, ut occideret damnatus crimine regni.
Hunc illi titulum longa senecta dabat. 190
Lux eadem Marti festa est, quem prospicit extra
Appositum Tectæ porta Capena viæ.
Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
Cum pæne est Corsis obruta classis aquis.
Hæc hominum monumenta patent. Si quæritis astra,
Tunc oritur magni præpes adunca Jovis. 196

Postera lux Hyadas, Taurinæ cornua frontis,
Evocat: et multa terra madescit aqua.

Mane ubi bis fuerit, Phœbusque iteraverit ortus,
Factaque erit posito rore bis uda seges; 200
Hac sacrata die Tusco Bellona duello
Dicitur; et Latio prospera semper adest.
Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit; lumine captus erat.
Prospicit a templo summum brevis area Circum. 205
Est ibi non parvæ parva columna notæ.
Hinc solet hasta manu belli prænuntia mitti,
In regem et gentes cum placet arma capi.

Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est;
Quod deus Euboico carmine munus habet. 210
Muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est.
Si titulos quæris; Sulla probavit opus.

Quærebam, Nonas Sanco Fidione referrem,
An tibi, Semo pater: cum mihi Sancus ait:
Cuicumque ex illis dederis, ego munus habebō. 215
Nomina trina fero: sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,
Inque Quirinali constituere jugo.

Est mihi, sitque, precor, nostris diuturnior annis,
Filia: qua felix sospite semper ero. 220

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tædis
Apta requirebam, quæque cavenda forent.

Tum mihi post sacras monstratur Junius Idus
Utilis et nuptis, utilis esse viris.

Primaque pars hujus thalamis aliena reperta est. 225
Nam mihi sic conjux sancta Dialis ait:

Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta
Detulerit flavis in mare Tibris aquis;

Non mihi detonsos crines depectere buxo,
Non unguis ferro subsecuisse licet; 230

Non tetigisse virum; quamvis Jovis ille sacerdos,
Quamvis perpetua sit mihi lege datus.

Tu quoque ne propera: melius tua filia nubet,
Ignea cum pura Vesta nitebit humo.

Tertia post Nonas remove Lycaona Phœbe 235
Fertur: et a tergo non habet Ursa metum.

Tunc ego me memini ludos in gramine Campi
Adspicere: et didici, lubrice Tibri, tuos.

Festa dies illis, qui lina madentia ducunt,
Quique tegunt parvis æra recurva cibis. 240

Mens quoque numen habet. Menti delubra videmus
Vota metu belli, perfide Pœne, tui.

Pœne, rebellaras: et leto consulis omnes
Attoniti Mauras pertimuere manus.

Spem metus expulerat; cum Menti vota senatus 245
Suscipit; et melior protinus illa venit.

Adspicit instantes mediis sex lucibus Idus
Illa dies, qua sunt vota soluta deæ.

Vesta, fave: tibi nunc operata resolvimus ora;
Ad tua si nobis sacra venire licet. 250

In prece totus eram. Cœlestia numina sensi,
Lætaque purpurea luce refulsit humus.
Non equidem vidi (valeant mendacia vatum)
Te, dea; nec fueras adspicienda viro.
Sed quæ nescieram, quorumque errore tenebar, 255
Cognita sunt, nullo præcipiente, mihi.
Dena quater memorant habuisse Palilia Romam,
Cum flammæ custos æde recepta sua est.
Regis opus placidi, quo non metuentius ullum
Numinis ingenium terra Sabina tulit. 260
Quæ nunc ære vides, stipula tunc tecta videres:
Et paries lento vimine textus erat.
Hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestæ,
Tunc erat intonsi regia magna Numæ.
Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuisse 265
Dicitur: et formæ causa probanda subest.
Vesta eadem est, quæ Terra: subest vigil ignis utrique;
Significant sedem terra focusque suam.
Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa,
Aere subjecto tam grave pendet onus. 270
Ipsa volubilitas libratum sustinet orbem:
Quique premat partes, angulus omnis abest.
Cumque sit in media rerum regione locata,
Et tangat nullum plusve minusve latus;
Ni convexa foret, parti vicinior esset: 275
Nec medium terram mundus haberet onus.
Arte Syracosia suspensus in aere clauso
Stat globus, immensi parva figura poli.
Et quantum a summis, tantum secessit ab imis
Terra. Quod ut fiat, forma rotunda facit. 280
Par facies templi: nullus procurrit in illo
Angulus. A pluvio vindicat imbre tholus.
Cur sit virgineis, quæris, dea culta ministris?
Inveniam causas hac quoque parte suas.
Ex Ope Junonem memorant Cereremque creatas 285
Semine Saturni: tertia Vesta fuit.
Utraque nupserunt; ambæ peperisse feruntur:
De tribus impatiens restitit una viri.

Quid mirum, virgo si virgine læta ministra
Admittit castas in sua sacra manus? 290
Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam;
Nataque de flamma corpora nulla vides.
Jure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit: et comites virginitatis habet.
Esse diu stultus Vestæ simulacra putavi: 295
Mox didici curvo nulla subesse tholo.
Ignis inextinctus templo celatur in illo.
Effigiem nullam Vesta, nec ignis, habent.
Stat vi terra sua: vi stando Vesta vocatur.
Causaque par Graii nominis esse potest. 300
At focus a flammis, et quod fovet omnia, dictus:
Qui tamen in primis ædibus ante fuit.
Hinc quoque vestibulum dici reor: inde precando
Affamur Vestam, quæ loca prima tenes.
Ante focos olim longis considerare scamnis 305
Mos erat, et mensæ credere adesse deos.
Nunc quoque, cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantque sedentque focos.
Venit in hos annos aliquid de more vetusto:
Fert missos Vestæ pura patella cibos. 310
Ecce coronatis panis dependet asellis,
Et velant scabras florida sertæ molas.
Sola prius furnis torrebant farra coloni;
Et Fornacali sunt sua sacra deæ.
Suppositum cineri panem focus ipse parabat; 315
Strataque erat tepido tegula quassa solo.
Inde focum servat pistor, dominamque focorum,
Et quæ pumiceas versat asella molas.
Præteream, referamne tuum, rubicunde Priape,
Dedecus? est multi fabula plena joci. 320
Turrigera frontem Cybele redimita corona
Convocat æternos ad sua festa deos.
Convocat et Satyros, et rustica numina Nymphas.
Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
Nec licet, et longum est epulas narrare deorum: 325
In multo nox est pervigilata mero.

Hi temere errabant in opacæ vallibus Idæ;
Pars jacet, et molli gramine membra levat.
Hi ludunt, hos somnus habet: pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum. 330
Vesta jacet, placidamque capit securo quietem,
Sicut erat positum cespite fulta caput.
At ruber hortorum custos Nymphasque deasque
Captat, et errantes fertque refertque pedes.
Adspicit et Vestam, dubium, Nymphamne putarit, 335
An scierit Vestam: scisse sed ipse negat.
Spem capit obscænam, furtimque accedere tentat,
Et fert suspensos corde micante gradus.
Forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
Liquerat ad ripas lene sonantis aquæ. 340
Ibat, ut inciperet, longi deus Hellesponti,
Intempestivo cum rudit ille sono.
Territa voce gravi surgit dea. Convolat omnis
Turba. Per infestas effugit ille manus.
Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo: 345
Apta asini flammis indicis exta damus.
Quem tu, diva memor, de pane monilibus ornas.
Cessat opus: vacuæ conticuere molæ.
Nomine, quam pretio, celebratior arce Tonantis,
Dicam, Pistoris quid velit ara Jovis. 350
Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis:
Fecerat obsidio jam diuturna famem.
Jupiter, ad solium superis regale vocatis,
Incipe, ait Marti. Protinus ille refert:
Scilicet ignotum est, quæ sit fortuna meorum, 355
Et dolor hic animi voce querentis eget?
Si tamen, ut referam breviter mala juncta pudori,
Exigis; Alpino Roma sub hoste jacet.
Hæc est, cui fuerat promissa potentia rerum,
Jupiter? hanc terris impositurus eras? 360
Jamque suburbanos, Etruscaque contudit arma;
Spes erat in cursu: nunc lare pulsa suo est.
Vidimus ornatos ærata per atria picta
Veste triumphales occubuisse senes.

- Vidimus Iliacæ transferri pignora Vestæ 365
Sede. Putant aliquos scilicet esse deos.
At si respicerent, qua vos habitatis in arce,
Totque domos vestras obsidione premi;
Nil opis in cura scirent superesse deorum,
Et data sollicita thura perire manu. 370
Atque utinam pugna pateat locus! arma capessant;
Et, si non poterunt exsuperare, cadant.
Nunc inopes victus, ignavaque fata timentes,
Monte suo clausos barbara turba premit.
Tum Venus, et lituo pulcher trabeaque Quirinus, 375
Vestaque pro Latio multa locuta suo.
Publica, respondit, cura est pro mœnibus istis,
Jupiter: et pœnas Gallia victa dabit.
Tu modo, quæ desunt fruges, superesse putentur,
Effice: nec sedes desere, Vesta, tuas. 380
Quodcunque est Cereris solidæ, cava machina frangat,
Mollitamque manu duret in igne focus.
Jusserat, et fratris virgo Saturnia jussis
Annuat; et mediæ tempora noctis erant.
Jam ducibus somnum dederat labor. Increpat illos 385
Jupiter, et sacro, quid velit, ore docet:
Surgite, et in medios de summis arcibus hostes
Mittite, quam minime perdere vultis, opem.
Somnus abit: quæruntque novis ambagibus acti,
Perdere quam nolint, et jubeantur, opem. 390
Ecce Ceres visa est. Jaciunt Cerealia dona.
Jacta super galeas scutaque longa sonant.
Posse fame vinci spes excidit. Hoste repulso
Candida Pistori ponitur ara Jovi.
Forte revertēbar festis Vestalibus illac, 395
Qua nova Romano nunc Via juncta foro est.
Huc pede matronam vidi descendere nudo:
Obstupui, tacitus sustinuique gradum.
Sensit anus vicina loci; jussumque sedere
Alloquitur, quatiens, voce tremente, caput. 400
Hoc, ubi nunc fora sunt, udæ tenuere paludes,
Amne redundatis fossa madebat aquis.

Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
Nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
Qua Velabra solent in Circum ducere pompas, 405
Nil præter salices cassaue canna fuit.
Sæpe suburbanas rediens conviva per undas
Cantat, et ad nautas ebria verba jacit.
Nondum conveniens diversis iste figuris
Nomen ab averso ceperat amne deus. 410
Hic quoque lucus erat, juncis et arundine densus,
Et pede velato non adeunda palus.
Stagna recesserunt, et aquas sua ripa coerces,
Siccaque nunc tellus; mos tamen inde manet.
Reddiderat causam. Valeas, anus optima, dixi; 415
Quod superest ævi molle sit omne tui.
Cætera jam pridem didici puerilibus annis;
Non tamen idcirco prætereunda mihi.
Mœnia Dardanides nuper nova fecerat Ilus:
Ilus adhuc Asiæ dives habebat opes. 420
Creditur armiferæ signum cœleste Minervæ
Urbis in Iliacæ desiluisse juga.
Cura videre fuit: vidi templumque locumque.
Hoc superest illi: Pallada Roma tenet.
Consulitur Smintheus: lucoque obscurus opaco 425
Hos non mentito reddidit ore sonos:
Ætheriam servate deam; servabitis urbem:
Imperium secum transferet illa loci.
Servat, et inclusam summa tenet Ilus in arce;
Curaque ad hæredem Laomedonta venit. 430
Sub Priamo servata parum. Sic ipsa volebas,
Ex quo iudicio forma revicta tua est.
Seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulixes,
Seu pius Æneas, eripuisse datur;
Auctor in incerto: res est Romana; tuetur 435
Vesta, quod assiduo lumine cuncta videt.
Heu quantum timuere patres, quo tempore Vesta
Arsit, et est adytis obruta pæne suis!
Flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes,
Mixtaque erat flammæ flamma profana piæ. 440

Attonitæ flebant demisso crine ministræ :

Abstulerat vires corporis ipse timor.

Provolat in medium, et magna, Succurrite, voce,

Non est auxilium flere, Metellus ait.

Pignora virgineis fatalia tollite palmis : 445

Non ea sunt voto, sed rapienda manu.

Me miserum ! dubitatis ? ait. Dubitare videbat,

Et pavidas posito procubuisse genu.

Haurit aquas : tollensque manus, Ignoscite, dixit,

Sacra : vir intrabo non adeunda viro. 450

Si scelus est, in me commissi pœna redundet.

Sit capitis damno Roma soluta mei.

Dixit, et irrupit : factum dea rapta probavit,

Pontificisque sui munere tuta fuit.

Nunc bene lucetis sacræ sub Cæsare flammæ : 455

Ignis in Iliacis nunc erit, estque, focus.

Nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos

Hoc duce, nec viva defodietur humo.

Sic incesta perit ; quia quam violavit, in illam

Conditur : et Tellus Vestaque numen idem est. 460

Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste

Fecit, et Hispanam sanguine tinxit humum.

Scilicet interdum miscentur tristia lætis ;

Ne populum toto pectore festa juvent.

Crassus ad Euphraten aquilas, natumque, suosque 465

Perdedit : et leto est ultimus ipse datus.

Parthe, quid exultas ? dixit dea ; signa remittes :

Quique necem Crassi vindicet, ultor erit.

At simul auritis violæ demuntur asellis,

Et Cereris fruges aspera saxa terunt ; 470

Navita puppe sedens, Delphina videbimus, inquit,

Humida cum pulso nox erit orta die.

Jam, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui,

Et vigil Eois Lucifer exit aquis.

Ite, bonæ matres, (vestrum Matralia festum,) 475

Flavaque Thebanæ reddite liba deæ.

Pontibus et magno juncta est celeberrima Circo
Area, quæ posito de bove nomen habet.
Hæc ibi luce ferunt Matutæ sacra parenti
Sceptraferas Servi templa dedisse manus. 480
Quæ dea sit; quare famulas a limine templi
Arceat (arcet enim) libaque tosta petat;
Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,
Si domus illa tua est, dirige vatis opus.
Arserat obsequio Semele Jovis. Accipit Ino 485
Te, puer, et summa sedula nutrit ope.
Intumuit Juno, rapta quod pellice natum
Educat. At sanguis ille sororis erat.
Hinc agitur furiis Athamas et imagine falsa,
Tuque cadis patria, parve Learchæ, manu. 490
Mæsta Learchæas mater tumulaverat umbras,
Et dederat miseris omnia justa rogis.
Hæc quoque, funestos ut erat laniata capillos,
Prosilit, et cunis te, Melicerta, rapit.
Est spatio contracta brevi, freta bina repellit, 495
Unaque pulsatur terra duabus aquis.
Huc venit insans natus complexa lacertis,
Et secum e celso mittit in alta jugo.
Excipit illæsos Panope, centumque sorores,
Et placido lapsu per sua regna ferunt. 500
Nondum Leucotheæ, nondum puer ille Palæmon
Vorticibus densis Tibridis ora tenent.
Lucus erat: dubium Semelæ Stimulæne vocetur;
Mænadas Ausonias incoluisse ferunt.
Quærit ab his Ino, quæ gens foret. Arcadas esse 505
Audit, et Evandrum sceptrâ tenere loci.
Dissimulata deam Latias Saturnia Bacchas
Instimulat fictis insidiosa sonis:
O nimium faciles, o toto pectore captæ,
Non venit hæc nostris hospes amica choris. 510
Fraude petit, sacrique parat cognoscere ritum.
Quo possit pœnas pendere, pignus habet.
Vix bene desierat; complent ululatibus auras
Thyiades, effusis per sua colla comis;

Injiciuntque manus, puerumque revellere pugnant. 515
Quos ignorat adhuc, invocat illa deos:
Dique, virique loci, miseræ succurrite matri.
Clamor Aventini saxa propinqua ferit.
Appulerat ripæ vaccas Cætæus Iberas.
Audit; et ad vocem concitus urget iter. 520
Herculis adventu, quæ vim modo ferre parabant,
Turpia fœmineæ terga dedere fugæ.
Quid petis hinc, (cognorat enim,) matertera Bacchi?
An numen, quod me, te quoque vexat, ait?
Illa docet partim; partim præsentia nati 525
Continet: et furiis in scelus isse pudet.
Rumor, ut est velox, agitatiss pervolat alis:
Estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.
Hospita Carmentis fidos intrasse penates
Diceris, et longam deposuisse famem. 530
Liba sua properata manu Tegeæa sacerdos
Traditur in subito cocta dedisse foco.
Nunc quoque liba juvant festis Matralibus illam.
Rustica sedulitas gratior arte fuit.
Nunc, ait, o vates, venientia fata resigna, 535
Qua licet: hospitibus hoc, precor, adde meis.
Parva mora est: cælum vates ac numina sumit;
Fitque sui toto pectore plena dei.
Vix illam subito posses cognoscere; tanto
Sanctior, et tanto, quam modo, major erat. 540
Læta canam: gaude defuncta laboribus, Ino!
Dixit, et huic populo dextera semper ades!
Numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.
In nostris aliud sumite nomen aquis.
Leucothee Graiis, Matuta vocabere nostris. 545
In portus nato jus erit omne tuo.
Quem nos Fortunum, sua lingua Palæmona dicet.
Ite, precor, nostris æquus uterque locis.
Annuerant: promissa fides: posuere labores.
Nomina mutarunt: hic deus, illa dea est. 550
Cur vetet ancillas accedere, quæritis? odit.
Principiumque odii, si sinat ipsa, canam.

Una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum
Sæpe sub amplexus conjugis ire tui.
Improbis hanc Athamas furtim dilexit: ab illa 555
Comperit agricolis semina tosta dari.
Ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit.
Hoc est, cur odio sit tibi serva manus.
Non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret:
Ipsa parum felix visa fuisse parens. 560
Alterius prolem melius mandabitis illi:
Utilior Baccho quam fuit ipsa suis.
Hanc tibi, Quo properas, memorant dixisse, Rutili?
Luce mea Marso consul ab hoste cades.
Exitus accessit verbis, flumenque Tolenum 565
Purpureo mixtis sanguine fluxit aquis.
Proximus annus erat: Pallantide cæsus eadem
Didius hostiles ingeminavit opes.
Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque, locusque.
Sed superinjectis quis latet æde togis? 570
Servius est: hoc constat enim; sed causa latendi
Discrepat, et dubium me quoque mentis habet.
Dum dea furtivos timide profitetur amores,
Cœlestemque homini concubuisse pudet;
(Arsit enim magno correpta cupidine regis, 575
Cæcaque in hoc uno non fuit illa viro;)
Nocte domum parva solita est intrare fenestra:
Unde Fenestellæ nomina porta tenet.
Nunc pudet, et vultus velamine celat amatos:
Oraque sunt multa regia tecta toga. 580
An magis est verum, post Tulli funera plebem
Confusam placidi morte fuisse ducis?
Nec modus ullus erat: crescebat imagine luctus,
Donec eam positis occuluere togis.
Tertia causa mihi spatio majore canenda est; 585
Nos tamen adductos intus agemus equos.
Tullia, conjugio, sceleris mercede, peracto,
His solita est dictis extimulare virum:
Quid juvat esse pares, te nostræ cæde sororis,
Meque tui fratris, si pia vita placet? 590

Vivere debuerant et vir meus, et tua conjux,
Si nullum ausuri majus eramus opus.
Et caput et regnum facio dotale parentis.
Si vir es, i, dictas exige dotis opes!
Regia. res scelus est. Socero cape regna necato, 595
Et nostras patrio sanguine tinge manus.
Talibus instinctus solio privatus in alto
Sederat. Attonitum vulgus ad arma ruit.
Hinc cruor, hinc cædes: infirmaque vincitur ætas.
Sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600
Ipse sub Esquilis, ubi erat sua regia, cæsus
Concidit in dura sanguinolentus humo.
Filia, carpento patrios initura penates,
Ibat per medias alta feroxque vias.
Corpus ut adspexit, lacrymis auriga profusis 605
Restitit. Hunc tali corripit illa sono:
Vadis? an exspectas pretium pietatis amarum?
Duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas.
Certa fides facti: dictus Sceleratus ab illa
Vicus, et æterna res ea pressa nota. 610
Post tamen hoc ausa est templum, monumenta parentis,
Tangere: mira quidem, sed tamen acta loquar.
Signum erat in solio residens sub imagine Tulli:
Dicitur hoc oculis opposuisse manum.
Et vox audita est, Vultus abscondite nostros, 615
Ne natæ videant ora nefanda meæ.
Veste data tegitur; vetat hanc Fortuna moveri;
Et sic e templo est ipsa locuta suo:
Ore revelato qua primum luce patebit
Servius, hæc positi prima pudoris erit. 620
Parcite, matronæ, vetitas attingere vestes:
Sollenni satis est voce movere preces:
Sitque caput semper Romano tectus amictu,
Qui rex in nostra septimus urbe fuit.
Arserat hoc templum: signo tamen ille pepercit 625
Ignis: opem nato Mulciber ipse tulit.
Namque pater Tulli Vulcanus, Oeresia mater,
Præsignis facie, Corniculana fuit.

- Hanc secum Tanaquil, sacris de more paratis,
Jussit in ornatum fundere vina focum. 630
Hic inter cineres obscæni forma virilis
Aut fuit, aut visa est; sed fuit illa magis.
Jussa loco captiva fovet. Conceptus ab illa
Servius a cœlo semina gentis habet.
Signa dedit genitor, tum cum caput igne corusco 635
Contigit, inque coma flammeus arsit apex.
Te quoque magnifica, Concordia, dedicat æde
Livia, quam caro præstitit illa viro.
Disce tamen, veniens ætas, ubi Livia nunc est
Porticus, immensæ tecta fuisse domus. 640
Urbis opus domus una fuit: spatiumque tenebat,
Quo brevius muris oppida multa tenent.
Hæc æquata solo est, nullo sub crimine regni,
Sed quia luxuria visa nocere sua.
Sustinuit tantas operum subvertere moles, 645
Totque suas hæres perdere Cæsar opes.
Sic agitur censura, et sic exempla parantur;
Cum vindex, alios quod monet, ipse facit.
Nulla nota est veniente die, quam dicere possim.
Idibus Invicto sunt data templa Jovi. 650
Et jam Quinquatrus jubeor narrare minores.
Nunc ades o cœptis, flava Minerva, meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in Urbe?
Quid sibi personæ, quid stola longa, volunt?
Sic ego; sic posita Tritonia cuspide dixit: 655
(Pace velim doctæ verba referre deæ:)
Temporibus veterum tibicinis usus avorum
Magnus, et in magno semper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mæstis tibia funeribus. 660
Dulcis erat mercede labor: tempusque secutum,
Quod subito Graiæ frangeret artis opus.
Adde quod Ædilis, pompam qui funeris irent,
Artifices solos jusserat esse decem.
Exsilio mutant Urbem, Tiburque recedunt; 665
(Exsilium quodam tempore Tibur erat.)

Quæritur in scena cava tibia; quæritur aris;
Ducit supremos nænia nulla toros.
Servierat quidam, quantolibet ordine dignus,
Tibure: sed longo tempore liber erat. 670
Rure dapes parat ille suo, turbamque canoram
Convocat. Ad festas convenit illa dapes.
Nox erat; et vinis oculique animique natabant:
Cum præcomposito nuntius ore venit:
Atque ita, Quid cessas convivia solvere? dixit: 675
Auctor vindictæ jam venit ecce tuæ.
Nec mora; convivæ valido titubantia vino
Membra movent: dubii stantque labantque pedes.
At dominus, Discedite, ait: plaustroque morantes
Sustulit. In plaustro scirpea lata fuit. 680
Alliciunt somnos tempus, motusque, merumque;
Potaque se Tibur turba redire putat.
Jamque per Esquilias Romanam intraverat urbem,
Et mane in medio plaustra fuere foro.
Plautius, ut possent specie numeroque senatum 685
Fallere, personis imperat ora tegi.
Admiscetque alios: et, ut hunc tibicina cœtum
Augeat, in longis vestibus ire jubet.
Sic reduces bene posse tegi: ne forte notentur
Contra collegæ jussa redisse sui. 690
Res placuit: cultuque novo libet Idibus uti,
Et canere ad veteres verba jocosa modos.
Hæc ubi perdocuit, Superest mihi discere, dixi,
Cur sit Quinquatrus illa vocata dies.
Martius, inquit, agit tali mea nomine festa: 695
Estque sub inventis hæc quoque turba meis.
Prima terebrato per rara foramina buxo,
Ut daret, effeci, tibia longa sonos.
Vox placuit: liquidis faciem referentibus undis
Vidi virgineas intumuisse genas. 700
Ars mihi non tanti est; valeas, mea tibia, dixi.
Excipit abjectam cespite ripa suo.
Inventam Satyrus primum miratur: at usum
Nescit, et inflatam sentit habere sonum.

Et modo dimittit digitis, modo concipit auras : 705
Jamque inter Nymphas arte superbus erat.
Provocat et Phœbum. Phœbo superante pependit :
Cæsa recesserunt a cute membra sua.
Sum tamen inventrix auctorque ego carminis hujus.
Hoc est cur nostros ars colat ista dies. 710

Tertia lux veniet, qua tu, Dodoni Thyene,
Stabis Agenorei fronte videnda bovis.
Hæc est illa dies, qua tu purgamina Vestæ,
Tibri, per Etruscas in mare mittis aquas.

Si qua fides ventis, Zephyro date carbasa, nautæ ; 715
Cras veniet vestris ille secundus aquis.

At pater Heliadum radios ubi tinxerit undis,
Et cinget geminos stella serena polos ;
Tollet humo validos proles Hyriea lacertos :
Continua Delphin nocte videndus erit. 720
Scilicet hic olim Volscos Æquosque fugatos
Viderat in campis, Algida terra, tuis.
Unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho,
Vectus es in niveis, Postume, victor equis.

Jam sex et totidem luces de mense supersunt ; 725
Huic unum numero tu tamen adde diem :
Sol abit e Geminis, et Cancri signa rubescunt :
Cœpit Aventina Pallas in arce coli.

Jam tua, Laomedon, oritur nurus, ortaue noctem
Pellit, et e pratis uda pruina fugit. 730
Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
Tum cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.

Hanc quoque cum patriis Galatea receperit undis,
Plenaque securæ terra quietis erit ;
Surgit humo juvenis, telis afflatus avitis, 735
Et gemino nexas porrigit angue manus.

Notus amor Phædræ, nota est injuria Thesei :

Devovit natum credulus ille suum.

Non impune pius juvenis Trœzena petebat.

Dividit obstantes pectore taurus aquas. 740

Solliciti terrentur equi, frustra que retenti

Per scopulos dominum duraque saxa trahunt.

Exciderat curru, lorisque morantibus artus

Hippolytus lacero corpore raptus erat :

Reddideratque animam, multum indignante Diana. 745

Nulla, Coronides, causa doloris, ait.

Namque pio juveni vitam sine vulnere reddam ;

Et cedent arti tristia fata meæ.

Gramina continuo oculis depromit eburnis :

Profuerunt Glauci manibus illa prius ; 750

Tunc, cum observatas augur descendit in herbas,

Usus et auxilio est anguis ab angue dato.

Pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit :

Depositum terra sustulit ille caput.

Lucus eum, nemorisque sui Dictynna recessu 755

Celat : Aricino Virbius ille lacu.

At Clymenus Clothoque dolent, hæc, fila reneri,

Hic, fieri regni jura minora sui.

Jupiter, exemplum veritus, direxit in illum

Fulmina, qui nimis moverat artis opem. 760

Phœbe, querebaris. Deus est : placare parenti ;

Propter te, fieri quod vetat, ipse facit.

Non ego te, quamvis properabis vincere, Cæsar,

Si vetet auspicium, signa movere velim.

Sint tibi Flaminius Trasimenaque littora testes, 765

Per volucres æquos multa monere deos.

Tempora si veteris quæris temeraria damni,

Quartus ab extremo mense bis ille dies.

Postera lux melior. Superat Masinissa Syphacem ;

Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis. 770

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,

Et fugiunt, freno non remorante, dies.

Quam cito venerunt Fortunæ Fortis honores!

Post septem luces Junius actus erit.

Ite, deam læti Fortem celebrate, Quirites: 775

In Tiberis ripa munera regis habet.

Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba;

Nec pudeat potos inde redire domum.

Ferte coronatæ juvenum convivia lintres,

Multaque per medias vina bibantur aquas. 780

Plebs colit hanc, quia, qui posuit, de plebe fuisse

Fertur, et ex humili sceptrâ tulisse loco.

Convenit et servis, serva quia Tullius ortus

Constituit dubiæ templa propinqua deæ.

Ecce suburbana rediens male sobrius æde 785

Ad stellas aliquis talia verba jacet:

Zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:

Dehinc erit, Orion, adspicienda mihi.

At si non esset potus, dixisset eadem

Venturum tempus solstitiale die. 790

Lucifero subeunte Lares delubra tulerunt,

Hic ubi fit docta multa corona manu.

Tempus idem Stator ædis habet, quam Romulus olim

Ante Palatini condidit ora jugi.

Tot restant de mense dies, quot nomina Parcís, 795

Cum data sunt trabes templâ, Quirine, tuæ.

Tempus Iuleis cras est natale Kalendis:

Pierides, cœptis addite summa meis.

Dicite, Pierides, quis vos adjunxerit isti,

Cui dedit invitas victa noverca manus. 800

Sic ego; sic Clio: Clari monumenta Philippi

Adspicis, unde trahit Marcia casta genus;

Marcia, sacrificio deductum nomen ab Anco,

In qua par facies nobilitate sua.

Par animo quoque forma suo respondet in illa: 805

Et genus, et facies, ingeniumque simul.

Nec quod laudamus formam, tam turpe putaris;

Laudamus magnas hac quoque parte deas.

Nupta fuit quondam matertera Cæsaris illi.

O decus, o sacra fœmina digna domo!

810

Sic cecinit Clio: doctæ adsensere sorores.

Annuït Alcides, increpuitque lyram.

FINIS.

LONDON:
SAVILL AND EDWARDS, PRINTERS,
CHANDOS STREET.

CLASSICAL TEXTS.

CAREFULLY REVISED, FROM THE BEST EDITIONS.

- ÆNEID LIBERTINE. 1s.
 CÆSAR DE BELLO GALlico. I. & IV. 1s. 6d.
 CICERO DE AMICITIA ET DE SENECTUTE. 1s.
 CICERO DE OFFICIIS. 2s.
 CICERO PRO PLANCIO. 1s.
 CICERO PRO MILONE. 1s.
 CICERO PRO MURÆNA. 1s.
 CICERO'S ORATIO PHILIPPICA SECONDA. 1s.
 DEMOSTHENES DE LEPTOTERIA. 1s.
 DEMOSTHENES AGAINST ARISTOTELIS AND OTHERS. 1s. 6d.
 DIOGENES LAÛRTIUS. 1s.
 ENCYCLOPEDIA ET ADRIANO. 2s. 6d.
 ENCYCLOPEDIA ET LUCIANO. 2s. 6d.
 ENCYCLOPEDIA ET TACITI AGRICOLA. 2s. 6d.
 HORACE SATIRES. 1s.
 HORACE CARMINA. 1s. 6d.
 HORACE AGRICOLA. 6d.
 OVIDII FASTI. 1s. 6d.
 PLATONIS PHEDRUS. 2s.
 PLATONIS MENEXENUS. 1s.
 PLATONIS PROTAGORAS. 1s. 6d.
 PLAUTI MILES GLORIOSUS, with Notes. 1s.
 PLAUTI TRINCUMMUS, with Notes. 1s.
 PLUTARCHUS'S LIVES OF SOLOON, PERICLES, AND PHILOPONEMUS. 2s.
 SOPHOCLES PHILOCTETES, with Notes. 2s.
 SOPHOCLES ŒDIPUS TYRANNUS, with Notes. 2s. 6d.
 TACITI GERMANIA. 1s.
 TACITI AGRICOLA. 1s.
 TERENTIUS AFRICA. 1s.
 TERENTIUS AFRICA. 1s.
 VIRGILIUS GEORGICA. 1s. 6d.

LONDON: JOHN W. PARKER AND SON, WEST STREET.

PRICE ONE SHILLING AND SIXPENCE.

Lo 10.227

Fastl.

Widener Library

006397481

3 2044 085 212 975

